

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEDÎM DİVÂNİ'NDA MEKÂN UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre GÖL

Danışman

Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL

ARTVİN-2021

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEDİM DİVÂNI'NDA MEKÂN UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre GÖL

Danışman

Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL

ARTVİN-2021

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-ğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **Nedîm Divnında Mekân Unsurları** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kğıt ve elektronik kopyalarının Artvin oruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin... Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/07/2021

mza

Adı SOYADI

Emre GL

TEZ KABUL TUTANAĞI

LİSANSÜSTÜ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL danışmanlığında, **Emre GÖL** tarafından hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi/doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Serkan TÜRKOĞLU İmza:.....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üye. Ayşe ÇELEBİOĞLU İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 09 /07/ 2021

Doç. Dr. Hamit ŞAFAKCI

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IX
ÖZET.....	X
SUMMARY	XI
ÖN SÖZ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİR HAKKINDA

1. NEDİM HAYATI, SANATI VE ESERLERİ	2
1.1 Hayatı	2
1.2 Sanatı.....	3
1.3 Eserleri	5
2. 18. YÜZYILA GENEL BAKIŞ.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN VE NEDİM DİVANINDA KULLANILAN MEKÂN UNSURLAR

1. MEKÂN	8
1.1 Zaman-Mekân İlişkisi	11
1.2 İnsan-Mekân İlişkisi	13
1.3 İnsan-Zaman-Mekân İlişkisi	14
2. MEKÂN SINIFLANDIRILMASI	14
2.1 Somut Mekânlar	15
2.1.1 Coğrafi Mekânlar	15
2.1.1.1 Dağlar	17
2.1.1.1.1 Tûr	18
2.1.1.1.2 Bî-sütûn	18
2.1.1.1.3 Kûhsâr	18
2.1.1.1.4 Kûh	19
2.1.1.1.5 Dâğ	22
2.1.1.2 Denizler	22
2.1.1.2.1 Aden	23
2.1.1.2.2 Akdeniz.....	23
2.1.1.2.3 Bahr	23
2.1.1.2.4 Deryâ	25
2.1.1.2.5 Ummân	29
2.1.1.2.6 Kulzüm.....	30
2.1.1.3 Vâdî	30

2.1.1.4 Nehir.....	31
2.1.1.4.1 Fırat	31
2.1.1.4.2 Ceyhûn	32
2.1.1.4.3 Cûy/Cû/Cûyân/Cûbâr	32
2.1.1.5 Çöller.....	33
2.1.1.5.1 Çöl	34
2.1.1.5.2 Sahra.....	34
2.1.1.6 Çimenlikler.....	35
2.1.1.6.1 Sebzezâr	40
2.1.1.7 Göksel Mekânlar	41
2.1.1.7.1 Mihr/Mehr/Şems/Âftâb/Hurşîd/Güneş	41
2.1.1.7.2 Ay/Mâh/Meh/Meh-çe/Meh-tâb/Meh-rû/Meh-pâre/Kamer/Hilâl	58
2.1.1.7.3 Dünyâ/Cihân/Devrân/Dehr	65
2.1.1.7.4 Sipihr/Gerdûn/Semâ/Âsmân/Âsumân/Ufuk/Felek/Fezâ/Kubbe/Çarh/Arş/Arz.	89
2.1.1.7.5 Âlem/Kâ'inât.....	102
2.1.1.7.6 Kevkeb/Sitâre/Ahter/Ahterân/Necm.....	115
2.1.1.7.7 Utârid/Merkür	118
2.1.1.7.8 Bircîs/ Müşteri/ Jüpiter/Erendiz.....	118
2.1.1.7.9 Keyvân/Zuhal/Satürn	120
2.1.1.7.10 Mirrîh/Mars/Merrîh/Merîh/ Mars/Sâkıt/Behrâm.....	120
2.1.1.7.11 Süheyl/Yemen Yıldızı	121
2.1.1.7.12 Süreyyâ/ Ülker/Pervin.....	122
2.1.1.7.13 Kehkeşan.....	122
2.1.2.3.14 Ferkadân.....	123
2.1.2 Beşeri Mekânlar	123
2.1.2.1 Ülkeler.....	124
2.1.2.1.1 İrân	124
2.1.2.1.2 Tûran	126
2.1.2.1.3 Rûm	126
2.1.2.1.4 Irak	127
2.1.2.1.5 Arab.....	127
2.1.2.1.6 Çîn/ Hitây	128
2.1.2.1.7 Tübbet	128
2.1.2.1.8 Mısır	129
2.1.2.1.9 Bedahşân	129
2.1.2.1.10 Hindûstân/Hind/Hindû	130

2.1.2.1.11 Osmânî/Osmanlı	130
2.1.2.1.12 Kırım	131
2.1.2.1.13 Acem/Acâm	131
2.1.2.1.14 Firengistân.....	132
2.1.2.1.15 Sâsâniyân/Sâsâniler	132
2.1.2.1.16 Kayserî.....	132
2.1.2.1.17 Afgâniyân	132
2.1.2.1.18 Azerbaycân/ Gürcistân/ Pûristân.....	132
2.1.2.1.19 Keşmîr/ Özbek/Özbekistân.....	133
2.1.2.1.20 Kıpçak	133
2.1.2.1.21 Fas/ Çerkes/ Mağrib	133
2.1.2.1.22 Deylem	134
2.1.2.1.23 Sebâ/Sebe	134
2.1.2.2 Şehirler	134
2.1.2.2.1 İsfahân/ İsfahân/İspehân/Sıfâhân/Safâhân/Sipâhân.....	135
2.1.2.2.2 Mâzenderân	136
2.1.2.2.3 İstanbul/Dersaadet/İslâmbol/Konstantin/Konstantiniyye/Kostantini/Konstantiniye/Sitanbul/Sitanbul/Stambol/Stambul.....	137
2.1.2.2.4 Tebrîz	138
2.1.2.2.5 Nev-şehr.....	139
2.1.2.2.6 Tiflîs/ Tîflîs	139
2.1.2.2.7 Bâbil	139
2.1.2.2.8 Ehvâz/Ahvâz	140
2.1.2.2.9 Ferhâr/Deyr/Kilise/Kilisâ	140
2.1.2.2.10 Harem/Haremeyn	140
2.1.2.2.11 Kenân	141
2.1.2.2.12 Mekke/Mekke-i Mûkerreme/Bathâ/Sevâd-ı Aèzam.....	141
2.1.2.2.13 Şâm/Dımişk	142
2.1.2.2.14 Şîrvân/ Erdebil.....	142
2.1.2.2.15 Tarâz/Terâz/Tîrâz	142
2.1.2.2.16 Vâsît	143
2.1.2.2.17 Yemân/Yemen.....	143
2.1.2.2.18 Kayravân	144
2.1.2.2.19 Şehr-istân/Şehr	144
2.1.2.2.20 Edirne	145
2.1.2.2.21 Medîne.....	145

2.1.2.2.22 Hoten	146
2.1.2.2.23 Kasr-ı Şîrin	146
2.1.2.3 Köşkler ve Saraylar	146
2.1.2.3.1 Kasr/Kasr-ı dil-cû	147
2.1.2.3.2 Kasr-ı Cinân	153
2.1.2.3.3 Kisrî	153
2.1.2.3.4 Kasr-ı Neşât/ Kasr-ı Neşât-âbâd	153
2.1.2.3.5 Kasr-ı Havernak	154
2.1.2.3.6 Sad-âbâd	154
2.1.2.3.7 Sarây/Serây	159
2.1.2.3.8 Cesr/Cisr	161
2.1.2.3.9 Şevk-âbâd	162
2.1.2.3.10 Âsaf-âbâd	162
2.1.2.3.11 Şeref-âbâd	163
2.1.2.3.12 Kâşâne	163
2.1.2.3.13 Bağ-ı Ferah	164
2.1.2.3.14 Hurrem-âbâd	164
2.1.2.3.15 Feyz-âbâd	164
2.1.2.3.16 Hayr-âbâd	164
2.1.2.4 Evler	164
2.1.2.4.1 Hâne	165
2.1.2.4.2 Devlet-hâne	167
2.1.2.4.3 Dîvân-hâne	167
2.1.2.4.4 Sâhil-hâne	168
2.1.2.4.5 Kütüb-hâne	169
2.1.2.4.6 Beyt	169
2.1.2.4.7 Binâ/Bünyân/Dâire	170
2.1.2.4.8 Âteş-hâne	173
2.1.2.5 Okullar	173
2.1.2.5.1 Medrese	173
2.1.2.5.2 Debistân	173
2.1.2.6 Semtler/İlçeler	174
2.1.2.6.1 Atmeydânı	174
2.1.2.6.2 Hazret-i Eyyûb	174
2.1.2.6.3 Üsküdâr	174
2.1.2.6.4 Beşiktaş	175

2.1.2.6.5 Okmeydânı	175
2.1.2.6.6 Top-hâne.....	176
2.1.2.7 Bahçeler.....	176
2.1.2.7.1 Bağ/Bağ/Bağçe.....	176
2.1.2.7.2 Bağ-ı İrem.....	182
2.1.2.7.3 Nahl-istân	182
2.1.2.7.4 Gülzârı/Gülşen/Gül-istân/Gül-sitân/ Gül-zemîn	182
2.1.2.7.5 Lâlezâr	194
2.1.2.7.6 Sünbül-istân/Sünbül-sitân	195
2.1.2.7.7 Şekker-istân/Şeker-istânın.....	195
2.1.2.7.8 Bostân/Bûstân	196
2.1.2.7.9 Nihâl-istân	196
2.1.2.8 Meclisler.....	196
2.1.2.8.1 Dîvân	197
2.1.2.8.2 Dîvân-ı Süleymânî.....	198
2.1.2.8.3 Bezm/Bezmgâh/Bezmâne	198
2.1.2.8.4 Bezm-i Cem/ Meclis-i Cem	207
2.1.2.8.5 Bezm-i Cemşîd.....	207
2.1.2.8.6 Baykara-meclis	207
2.1.2.8.7 Meclis.....	208
2.1.2.9 Çarşı ve Pazarlar.....	212
2.1.2.9.1 Bâzâr	213
2.1.2.9.2 Bedestân	213
2.1.2.9.3 Dükân/Dekâkin	214
2.1.2.9.4 Çârsû/Çâr-sû	214
2.1.2.10 Meyhâne	215
2.1.2.10.1 Meyhâne/ Mey-hâne.....	215
2.1.2.10.2 İşret-hâne	216
2.1.2.11 Dini Mekânlar	216
2.1.2.11.1 Ayasofya/Ayasofiyiye	216
2.1.2.11.2 Mescid	217
2.1.2.11.3 Kabe	217
2.1.2.11.4 İbâdetgâh	218
2.1.2.11.5 Câmi	218
2.1.2.12 Hânlar	219
2.1.2.12.1 Heft-hân.....	219

2.1.2.12.2 Hân-ı pâk	220
2.1.2.13 Tersâneler	220
2.1.2.14 Hamamlar	220
2.1.2.15 Köyler.....	221
2.1.2.16 Zindanlar ve Mahzenler	223
2.1.2.16.1 Mahzen	223
2.1.2.16.2 Zindân	223
2.1.2.17 Hisar ve Kaleler.....	224
2.1.2.17.1 Kala	224
2.1.2.17.2 Burc	224
2.1.2.17.3 Hisâr	224
2.2 Soyut Mekânlar	225
2.2.1 Cennet/Cinân/Behişt/Uçmak	225
2.2.2 Cennet-âsâ.....	227
2.2.3 Cennetü'l-me'vâ.....	227
2.2.4 Cennet-sirişt	227
2.2.5 Cennet-misâl	227
2.2.6 Haşr/Mahşer.....	228
2.2.7 Hârût-sitân	230
2.2.8 Kâf.....	230
2.2.9 Bâlâ-hâne	231
2.2.10 Celâlet-hâne	231
2.2.11 Perî-hâne	231
2.2.12 Zü'l-karneyn	232
2.3 Dolaylı Olarak Anlatılan Mekânlar	232
2.3.1 Devlet	232
2.3.2 Kışver/Milket	239
2.3.3 Memleket.....	240
2.3.4 Mülk	241
2.3.5 Mahal/Mahalle	243
2.3.6 Sahâ.....	243
2.3.7 İslâmiyân/İslâm.....	243
2.3.8 Sâki/Sâkiyâ	244
2.3.9 Rıdvân.....	244
2.3.10 Dergâh/Dergeh	245
2.3.11 Âd ü Semûd	248

2.3.12 Zemîn	248
2.3.13 Rezm/Rezmğâh	249
2.3.14 Mekân/Kevn ü Mekân	250
2.3.15 Makâm.....	250
2.3.16 Arsa	251
2.3.17 Cânib	252
2.3.18 Çâh/Çeh.....	252
2.3.19 Fülk	252
2.3.20 Hâk	253
2.3.21 Kabr	256
2.3.22 Kafes	256
2.3.23 Kenâr	256
2.3.24 Künc	257
2.3.25 Kâfir-istân.....	257
2.3.26 Lubetğâh	257
2.3.27 Mihrâb	258
2.3.28 Me'vâ	258
2.3.29 Mesken.....	258
2.3.30 Meydân.....	259
2.3.31 Minber	259
2.3.32 Otağ	259
2.3.33 Râh/Reh.....	259
2.3.34 Sahn.....	261
2.3.35 Secdegâh	261
2.3.36 Sidre/Sidretü'n-münteha	261
2.3.37 Şark ve Garb	262
2.3.38 Taht	262
2.3.39 Tabîat	263
2.3.40 Nişângâh	264
2.3.41 Dârü's-şifâ.....	264
2.3.42 Bağbân/Şâhsâr	264
2.3.43 Havz	265
2.3.44 Sâyebân	265
2.3.45 Tûbâ.....	266
2.3.46 Künâm/Âşiyân.....	266

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME, SONUÇ, KAYNAKÇA

DEĞERLENDİRME.....	268
SONUÇ.....	271
KAYNAKÇA	272
ÖZGEÇMİŞ.....	274

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
bkz.	: Bakınız
G	: Gazeller
K	: Kaside
Kş	: Koşmalar
Kt	: Kıtalar
M	: Mesneviler
Mf	: Müfredler
Ms	: Musammatlar
Mz	: Müstezatlar
N	: Nazmlar
R	: Rubailer
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire

ÖZET

NEDİM DİVÂNI'NDA KULLANILAN MEKÂN UNSURLARI

Klasik Türk şiiri inceleme geleneği tahlil metoduyla birlikte gelişerek devamı sağlanmıştır. Özellikle XIX. yüzyılda divan şiirine giren bu metodlar zamanla değiştirilerek kullanılmıştır. Bunlar dışında Batı'daki edebiyat araştırmalarında kullanılan metodlar da kullanılmıştır. Tahlil ve şerh geleneğinin bu yüzyıldan sonra gelişerek yoğun bir biçimde kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan çalışmanın amacı divan şiirinde var olan mekânsal tasvirlerin nasıl kullanıldıklarını incelemektir. Şüphesiz klasik Türk şiirinde anlam dünyasının büyük çoğunluğunu -hatta denebilir ki şairlerinin divanlarına bakıldığında tamamını- mekân unsurlarının oluşturduğu görülmektedir. Yaptığımız çalışmada amaç Nedîm divanında mekân unsurlarının neler olduğunu tespit etmektir.

Divan incelenirken öncelikle şair ve yaşadığı dönem hakkında bilgiler verilmiş, ardından mekân kavramı üzerinde durulmuştur. Daha sonra mekânlar bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Sınıflandırma yapılırken aynı zamanda mekân unsurlarının açıkça verildiği beyitler değerlendirmeye alınmıştır. Ancak sınıflandırma yapılırken bazı farklılıklar doğduğu için başlıklandırmada birtakım düzenlemelere gidilmiştir.

Kavramlar doğrudan değil de dolaylı olarak bir mekân algısı oluşturduğu için bunlar Dolaylı Anlatılan Mekânlar adlı bir başlık açılarak burada verilmiştir. Ayrıca isimsel olarak kullanılan yerler o isim başlığı altında verilmiştir. Bellirli bir adı olan mekân isimleri ise kendi sınıfında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Mekân, mekân algısı, 18. Yüzyıl, Lâle Devri, Nedîm Divânı'nda mekân unsurları*

SUMMARY

SPACE ELEMENTS USED IN NEDİM BOARD

The classical Turkish poetry analysis tradition has been developed with the analysis method and its continuation has been ensured. Especially the XIX. These methods, which entered the divan poetry in the century, were changed over time. Apart from these, methods used in literature research in the West were also used. It can be said that the tradition of analysis and annotation has developed after this century and has been used intensively.

The aim of the study is to examine the use of spatial depictions in divan poetry. Undoubtedly, in classical Turkish poetry, it is seen that space elements constitute the vast majority of the world of meaning - even the whole of the poets' divans. The purpose of our study is to determine what the spatial elements are in the Nedîm council.

While examining the Divan, firstly, information about the poet and the period he lived was given, and then the concept of space was emphasized. Later, the spaces were subjected to a classification. While classifying, couplets in which space elements are clearly given were taken into consideration. However, since some differences arise during the classification, some regulations have been made in the title.

Since the concepts create a perception of space not directly but indirectly, these are given here by opening a title called Indirectly Spoken Spaces. In addition, the places that are used as names are given under that name title. The names of places with a specific name were evaluated in their own class.

Keywords: *Space, perception of space, 18th Century, Tulip Age, elements of space in Nedîm sofa*

ÖN SÖZ

XVIII. yüzyıl siyasi olumsuzluklar ve başarısızlıklara rağmen Osmanlı devleti içerisinde düşünce, yaşam tarzı ve mimaride önemli değişikliklerin olduğu bir dönem olması hasebiyle gerek havas gerekse avam tabakasında eğlence hayatına eğilimde artış görüldüğü bir dönemdir. Yüzyılın içerisinde Lale Devri'nin yer alması da bunda büyük rol oynamıştır. Yüzyılın önemli divan şairlerinden olan Nedîm de bu hayat tarzına uyum sağlayanlardan olmuş böylece bu tarzdaki şiirleriyle Türk edebiyatının en güçlü kalemlerinden birisi olmuştur.

Yapılmış olan çalışmanın amacı Nedîm divanındaki mekân unsurlarını tespit etmektir. Tez genel olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve yaşadığı dönem ile bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde ise mekân sınıflandırması ile birlikte şairin bu sınıflandırma içerisinde kullandığı mekânlar beyit numaraları ile verilmiştir. Daha sonra mekân hakkında bilgiler verilerek “*somut ve soyut*” başlığı altında iki ana sınıfta değerlendirilmeye çalışılmıştır. Somut mekânların da benzer şekilde coğrafi mekânlar ve beşeri mekânlar olmak üzere iki alt başlık içerisinde açılımı yapılmıştır. Coğrafi mekânların ise yedi başlık altında toplam otuz bir başlık açılarak sınıflandırılması yapılmıştır. Beşeri mekânlar ise on yedi başlık altında yüz on iki alt başlık altında incelenmiştir. Diğer taraftan soyut mekânlar on iki başlık altında oluşturulmuştur. Son olarak sınıflandırmaya uymayan mekânlar yani Dolaylı anlatılan Mekânlar adlı bir başlık altında kırk altı alt başlığı ile mekân sınıflandırması yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirmesi, sonuç ve kaynakça ile oluşmaktadır.

Divanı incelerken karşılaştığımız birtakım sorunları farklı yöntemlerle çözmeye çalıştık. Örneğin divanda farklı mekân unsurları çoğunlukla farklı beytlerde ele alınmışsa da aynı satırda birden fazla mekânın ele alındığı beyitlere de yer verilmiştir. Bunun sonucu olarak aynı beytin birden fazla mekân için kullanılmasının -yani tekrara düşülmesinin- önüne geçmek için aynı beyit içerisinde yer alan mekânları topluca almayı uygun görmüş bulunmaktayız.

Bir başka husus ise başlıklarda yer alan mekânların tasnifi olmuştur. Bazı mekânların sadece başlık olarak verilip şiir içinde geçmeyişi bu sorunlardan biridir. 13. kaside “*Der-Sitâyiş-i Sultân Ahmed Hân Berâ-yı Terfî-i Rütbe-i Medîne-i Münevvere*” başlığı altında yazılmış olmasına rağmen şiir içinde Medine ismine tesadüf edilmemesi bunun bir

örneğidir. Aynı şekilde 39. kaside “*Târîh-i Tekye-i Gülşenî Der-Edirne*”, 40. kaside “*Târîh-i Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân*”, 2. musammat “*Tazmîn-i Beyt-i Sadr-ı a‘zam Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân*” gibi örnekler de söz konusudur. Bundan başka 14. kıtada “*Târîh Berâ-yı Tevsî‘-i Mahfel-i Şâhî Der-Ayasofiyye-i Kebîr*” adlı başlıkta şiir içerisinde sadece bir yerde adı geçen *Ayasofya* adlı mekân için de benzer durum söz konusu olduğundan bu tür mekânı ise hem başlık hem şiir içi mekân olarak ayrıca ele almayıp aynı başlıklandırma ile değerlendirmeye gayret gösterdik. Yani şiirlerde bir mekân için yazılmış olmalarına rağmen kimi zaman mekâna direkt atıfta bulunulurken kimi zamansa mekân algısı dolaylı olarak verilmeye çalışılmıştır. Bu şiirlerde dolaylı bir gönderme olduğu için mekân sadece şiirin sıra numarası ile türü verilmekle yetinilmiştir. Bunlar dışında başka bir husus olarak *Aden* Yemen de bir şehir olmasından dolayı klasik Türk şiirinde daha çok denizi ile anılmıştır. Bu nedenle de iki başlık altında göstermeye gerek duyulmamış sadece denizsel mekân olarak gösterilmiştir.

Yukarıda zikredilen yöntemler izlenerek ele alınan çalışmanın sonunda ise genel bir değerlendirme yapılarak sonuç ve kaynakça kısmı verilerek hitame erdirilmiştir. Ayrıca çalışma yapıldığı sürece TDK’nin yazım kuralları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Çalışmamızda Dr. Muhsin MACÎT’in elektronik kaynaktan edinilen ve 2017’de hazırlanan “*Nedîm Divanı*” adlı eser ile aynı yazarın 1997 yılında hazırladığı matbu eserinden faydalanılmıştır.

Çalışma aşamasında desteğini hiç esirgemeyen kıymetli eşim Fatma TOPRAK GÖL’e, değerli dostlarım Alperen Bedirhan COŞKUN ve Muhammet Emirhan ERDOĞAN’a ve çalışmanın ilk safhasından son safhasına kadar maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL’a sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Emre GÖL

ARTVİN-2021

GİRİŞ

Divân şiirimiz anlam dünyasının derinliği ile edebiyatta kendine farklı bir yer edinmiştir. Bu derinlik unsurların araştırılması, incelenmesi, şerh edilmesi gibi farklı metodları kullanılmaktadır. İnceleme aşamasına geçilmeden önce ilk olarak şairin yaşamış olduğu dönem hakkında genel bilgileri tespit etmek araştırma aşamasında ilk izlenecek yol olduğudur. Daha sonra şairin sanat anlayışı inceleme aşamasında önemli unsurlardandır. Bunların nedeni ise klasik Türk şiirini oluşturan kavramların çokluğu ile oluşan bir şiir olması ve bu kavramlardan oluşturulmuş terkip ve tamlamalar ise anlam dünyasına çeşitlilik kazandırmış olmasıdır. Bundan dolayı şairin yaşadığı dönem ve sanat anlayışı bu anlam çeşitliliklerini anlamakta kolaylık sağlamaktır.

İncelemesini ve araştırmasını yapmış olduğumuz Nedîm Divânı'nda amacımız mekânsal unsurları tespit edip bunları bir sınıflandırmaya tabii tutmaktır. İlk aşamada şairin hayatı hakkında, sanat görüşü hakkında ve yaşadığı dönem hakkında ayrıntılı bilgiler bulmak olmuştur. Daha sonra mekân hakkında yazılmış araştırmaları incelemek olmuş ve mekân kavramı üzerinde durulmuştur. Araştırma neticesinde elde edilen bilgiler doğrultusunda divân incelenmiştir. Elde edilen mekânsal unsurlar sınıflandırma yapılarak bu sınıflarda uygun yerlere konmuştur.

Sınıflandırma üç ana başlık altında oluşturulup bunların alt başlıkları altında mekânlar gösterilmiştir. Soyut mekânlar, somut mekânlar ve dolaylı anlatılan mekânlar olarak verilen bu başlıkların genel bir tanımı yapılarak bu gibi mekânların divan şiirinde nasıl anlaşıldığı ve ne ifade ettikleri anlatılmıştır.

Herhangi bir sınıflandırmaya dâhil olmayan mekânlar yani doğrudan anlatımlı bir mekân olmamasına rağmen bir mekân belirten kavramlar *Dolaylı Anlatılan Mekânlar* diye bir sınıflandırma yapılarak burada verilmeye çalışılmıştır. Örneğin *Âd u Semûd* kavminden bahsederken şair, doğrudan bir mekân unsuru olmaması sadece bir kavmin ismi olarak var olması olarak açıklaması yapılmıştır. Ancak bu kavmin Yemen'de olması bir mekân unsuru olarak değerlendirme imkânı sunulmuştur. Beyit içerisinde birden fazla mekân unsuru olup başka beyitlerde yer almayan mekânlar tek başlık altında değerlendirilip başka bir başlık açılmaya gerek duyulmamıştır. Bunlar dışında bir mekân üzerine yazılmış olan şiirlerde, başlık olarak kullanılan yerler şiir içerisinde kullanılmadığında sadece başlık olarak belirtilip herhangi bir detaya inilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİR HAKKINDA

1. NEDİM HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1 Hayatı

“Asıl adı Ahmed olup, Nedîm’in doğum tarihini bilmiyoruz. Ancak 1681 yılında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir... Babası Sultan İbrahim’in saltanat yıllarında kazaskerlik eden ve ‘mülakkab’ diye anılan Muslihüddîn Efendi’nin oğlu Mehmed Efendi, annesi ise Karaçelebi-zâde ailesinden Sâliha Hetun’dur... İbrahim Çelebi adında bir zatın kızı olan Ümmügülsüm Hanım’la evlendiğini biliyoruz.” (Macit, Nedîm Divânı, 1997) “İyi bir medrese eğitimi aldıktan sonra Ebe-zâde Abdullah Efendi zamanında açılan bir imtihanı kazanarak Hâric Medresesi müderrisleri arasına girmiştir.” (Şentürk & Kartal, 2014, s. 305) “Dedesine takılan lakaplardan ötürü Osmanzâde Tâib gibi bazı şairler Nedîm’den mülakkabzâde diye bahsetmişlerdir.” (Macit, Nedîm Divânı, 1997)

“Bir zaman sonra 1138/1725-6’da Mahmud Paşa Mahkemesi naipliğine tayin edilen Nedîm, Aynî Tarihi’ni tercüme edecek heyete dahil edilir. Bir yıl sonra Molla Kırımî Medresesi’ne, ardından da Sâdî Efendi Medresesi’ne atanır. Her geçen yıl ilerleyerek, Eski Nişancı Paşa ve Sahn-ı Semân medreselerine yükseltilir. 1730 yılında çıkan isyan sırasında Sekban Ali Medresesi’nde bulunmaktaydı. Bir rivayete göre ihtilâl sırasında paniğe kapılarak evinin damından kaçmaya çalışırken düşüp, bir diğer rivayete göre cinnet geçirerek vafat etmiştir. Mezarı Üsküdar Tunusbağı Kabristanı’nın biraz yukarısında, Selimiye Dergâhı civarındaki Çiçekçi mevkiindedir. Mevlevî ve Hamzavîlerde olduğu gibi baş tarafı kesik ve kolları kırık bir görünüm arz eden mezar taşına şu meşhur beyti yazılmıştır.” (Şentürk & Kartal, 2014, s. 305-306)

“Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ n’içün hâmuşsun

Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlara var idi.”

“Nedîm’in ilk şiiri, annesinin mezar kitabesi için yazdığı şiirden de önce, kendisinin Gülşenî tarikatına mensup olduğunu gösteren bir tarihidir. III. Ahmed, Şehid Ali Paşa ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa için şiirler yazan ve özellikle Paşa’nın kütüphane memurluğu sırasında devrin önde gelen şahsiyetleriyle yakından tanışma fırsatı bularak onlara düğün, bayram, zafer, sulh, doğum, helva sohbeti vb. vesilelerle birçok şiir sunan Nedîm, XVIII. yüzyıl Türk edebiyatında şiirleriyle yeni bir çığır açan, kendinden sonraki Türk

şairlerinde güçlü tesirler bırakan müstesna bir şairdir.” (Şentürk & Kartal, 2014, s. 306)

Şairin yaşadığı dönemde gerçekleşen siyasi olaylar edebiyata tesir etmiş ve dönem şairlerini de etkilemiştir. Bunlardan en önemlilerinden olan Nedîm de yaşadığı dönemi eserlerinde hem yaşaması ve hem de canlılıkla gözler önüne sermesi bakımından önemli bir şairdir. Eserlerindeki bu canlı tasvirlerle şair hem döneminde hem de günümüze değin adını duyurmuş şairlerdendir.

1.2 Sanatı

“Kasidede Nef’î’nin, gazelde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî’nin etkisinin revaçta olduğu şiir ortamında yetişen Nedîm çok geçmeden “Nedîmane” denilen yeni bir tarz geliştirmiştir.” (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Bu anlayış ile şiirlerindeki söz uyumu manadan önce gelir. Uyum ile birlikte betimlemeye elverişli şiirleri de vardır. *“Bulduğu yeni bir imajı veya hoşuna giden orijinal benzetme unsurlarını şiirlerinde tekrar tekrar söz konusu eden Nedîm’in asıl kudreti dili kullanmadaki ustalığındadır. Konuşma dilinden gelen söyleyişleri kullanmadaki dehası ve âhengi sağlamadaki titiz işçiliği onu çağdaşlarından ayırır.”* (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) İşlediği konular bakımından zevk ve neşe yanında her zaman maddi aşkı işlemesi aynı şekilde çağdaşlarından ayrılmasını sağlamıştır. *“Aruzun mûsikisini yakalayarak onu âdeta bir âhenk unsuru olarak kullanması şiirlerine bestelenmeye elverişli bir yapı kazandırmıştır.”* (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Coşkun yaradılışlı bir fitrata sahip olması onun bu anlayışına vesile olmuştur. Zaman zaman Nedîm olarak devlet büyükleriyle eğlence meclislerine katılmasının en büyük sebebi budur.

Şairin şiirlerindeki özelliklerden biri de yerlilik unsurudur. *“Divan şiirinde Necâtî Bey’le belirginleşen, Bâkî ve Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde Yahyâ gibi şairlerin eserlerinde mükemmelleşen mahallîleşme akımının XVIII. yüzyıldaki en büyük temsilcisi Nedîm’dir.”* (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Üslûpta halk edebiyatına yakınlaşması, deyimlere yer vermesi ve kullandığı terkip ve tamlamaların maddi gerçeklikle ilişkilendirmesi yerlilik arzusunu gösteren unsurlar olarak değerlendirilmektedir. 18. yüzyılda halk ve divan şiiri arasında görülen yakınlaşmada onun hece vezniyle yazılmış iki koşmasının kayda değer yeri vardır. Şairin dikkate değer başka bir yanı şiirlerinde İstanbul ve İstanbul’un eğlence yerlerini sunmuş olmasıdır. *“Özellikle İbrâhim Paşa’nın imar faaliyetleri ve eğlence hayatıyla ilgili mekânlarla mesire yerlerini yeniden düzenleme çalışmaları, devletin barış*

ve istikrarı sağlayıp sanat alanlarına yönelmesi gibi gayretler ve Sâdâbâd eğlenceleri Nedîm'in şiirlerine yansımıştır." (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Bütün bunlar şairin yaşadığı dönemin siyasal etkilerinden de kaynaklandığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Şairin Lâle Devri şairi olması bunların temelini oluşturmaktadır. İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı mimari eserler için özellikle İstanbul ve Nevşehir'de yaptırdığı mimari eserler için manzum tarihler düşüren Nedîm devriyle özdeşleşen bir şair olarak tanınmıştır. Aynı dönem ve aynı yerde yaşayan ve dönemin havasını Nedîm ile birlikte teneffüs eden birçok şair olmasına rağmen Lâle Devri'nin özelliklerini ve ruhunu onun kadar güzel kullanmamış ve eserlerine yansıtan olmamıştır. "*Nedîm, Osmanlı kültür ve sanat hayatında Lâle Devri'nde gerçekleştirilmeye çalışılan hamleye şiirleriyle ayrı bir değer katmıştır.*" (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Şairin şiirlerindeki Türkçe'nin güzelliği, dönemin zevk ve eğlence üslûbunun özellikleri görülmektedir. Evveliyatından önceki şairlerin tasavvufî ve zihnî tasarruflara dayalı ustalık görülmektedir.

Nedim, kendinden sonra gelen çoğu büyük şairi de etkilemiştir. Bunun yanında kendisinin etkilendiği şairler de olmuştur. Bâkî'nin İstanbul ağzı Nedîm'in şiir dili olmuştur. Başta Fuzûlî olmak üzere pek çok şaire nazîre söylemiştir. Ali Şîr Nevâî'nin bir gazelini tanzîr edilmiş ve tespiti yapılmıştır. "*Râzî, Neşâtî, Ahmed Çelebi Dede ve Tıflî Ahmed Çelebi'nin gazellerine tahmîs, Nedîm-i Kadîm ile İzzet Ali Paşa'nın şiirlerine taştîr yazmış, Enverî, İbrâhim Paşa ve Sultan Ahmed'in mısra ve beyitlerini tazmin etmiştir.*" (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Kasidede Nef'î'yi, gazelde Bâkî ve Yahyâ'yı beğendiğini ve üslûpça onlara yaklaştığı görülmektedir. "*Mesnevi tarzında Nev'îzâde Atâî'yi, rubâide Azmîzâde Mustafa Hâletî'yi önemli birer isim kabul eden Nedîm* (Macit, Nedîm Divânı, 1997, s. 2) *kasidelerinde Nef'î'nin, gazelde Bâkî'nin mirasçısı sayılabilir.*" (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Divan edebiyatı geleneği içerisinde beslenen bütün unsurlar Nedîm'in dikkatini çekerek onun tarzının oluşmasında en büyük etkidir. Divan şiirinde hayalî kalan pek çok çağrışım şairin şiirlerinde somutlaşmıştır. "*Sevgili artık zihinlerde değil sokakta veya şairin karşısındadır. Âşık ile mâşuk senli benli, aşk daha beşerî ve mücessem.*" (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006) Yaşadığı dönemde bulunan şairlerin ve bu dönemden sonra yolunda giden şairlerin de Nedîm tesiri görülmektedir.

1.3 Eserleri

1. **Divan:** Nedîm divanında kırk dört kaside, seksen sekiz kıta, üç mesnevi, bir terkiibend, bir terciibend, iki mütekerrir müseddes, bir tardiyye, beş tahmîs, bir muhammes, otuz üç murabba, iki koşma, yüz altmış altı gazel, iki müstezad, on bir rubâî ve yirmi üç müfred ve matla‘, beş Arapça, otuz dokuz Farsça şiir yer almaktadır.

2. **Sahâifü’l-ahbâr:** “Lâle Devri’nde kurulan tercüme heyetlerinde görev alan Nedîm, IV. Mehmed’in müneccimbaşısı Derviş Ahmed Efendi’nin *Câmi’u’l-düvel* adlı Arapça eserini *Sahâifü’l-ahbâr* ismiyle Türkçe’ye çeviren komisyonda da yer almış, İbrâhim Paşa’ya sunulan bu çeviri basılmıştır (I-III, İstanbul 1285).” (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006)

3. **Aynî Tarihi:** “Bedreddin el-Aynî tarafından yazılan *İkdü’l-cümân* adlı İslâm tarihi Nedîm’in de içinde bulunduğu tercüme heyetince çevrilmişse de onun hangi bölümleri tercüme ettiği bilinmemektedir.” (Macit, TDV Ansiklopedisi, 2006)

2. 18. YÜZYILA GENEL BAKIŞ

Osmanlı devleti içerisinde başlayan değişimler, 17. yüzyılda siyasal ve sosyal alanda büyük sarsıntılar geçirerek var olan kurumlar ihtiyacı karşılamamakla birlikte devlet nazarında şüpheyile karşılanmıştır. Bir başka husus olarak ülkenin doğu ve batısını kuşatan devletlerle mücadele edilmesi devletin bütün kademelerinde gerek siyasî gerek sosyal gerek askeri gerekse iktisadi alanlarında umumi bir düzenleme getirmenin zaruriliğini artırmıştır.

“XVIII. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde Lâle Devri adı altında bir dönem tanımlaması mevcut değildir. 1718’de Avusturya ve müttefikî Venedik’le imzalanan Pasarofça Antlaşması’nın ardından başlayan uzun barış döneminde başta Haliç ve Boğaziçi olmak üzere iptilâ derecesine varan bir yaygınlıkta lâle yetiştirildiğinden ilk defa Yahya Kemal Beyatlı bu devir için Lâle Devri tabirini kullanmıştır. Tarihçi Ahmed Refik Altınay tarafından 1913 yılında İkdâm gazetesinde tefrika edilen makalenin ve iki yıl sonra basılan kitabın başlığında kullanılan bu ad Osmanlı tarih literatüründe yaygınlık kazanmış, Osmanlı tarihinin bir zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reform döneminin başlangıcı olarak anlaşılmıştır.” (Özcan, TDV Ansiklopedisi, 2003)

Yenileşme çabalarının önemli göstergelerinden birisi de Çelebi Mehmed Efendi’nin oğlu Mehmed Said Efendi ve İbrâhim Müteferrika’nın çabasıyla 1727’de Müteferrika’nın İstanbul Yavuzselim’deki evinde kurulan matbaadır. *“Sanat ve edebiyattan hoşlanan Vezîriâzam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa dönemin ünlü şair, mûsikişinas ve sanatkârlarını etrafına toplamış, dışarıya el yazması kitap çıkarılmasını yasaklamıştır.” (Râşid’den aktaran: Özcan, TDV Ansiklopedisi, 2003)*

Siyasî alanda gerçekleşen bu olaylar edebiyat üzerinde de değişiklikler gerçekleştirmiştir. Lâle Devri’nin sosyal yaşayışa ait temalar edebiyata yansımaya başlamıştır. Mahallileşme akımının edebiyat üzerinde derin etkiler bırakarak klasik Türk şiirine farklı bir boyut katmıştır.

Sosyal hayatta yaşanan değişimler ve yeni gelişmeler dönemin özelliğindendir. Bu açıdan dönemin değişim ve yenileşme gibi atılımlar edebiyatında ilgi odağı olmuştur. *“İstanbul’da yeni yollar ve iskeleler inşa ettirilmiş, Kapalı Çarşı’nın yanan Sandal Bedesteni yenilenmiştir. Çarşılarda ekmek satışı ve kahve ithali denetlenmiş, tabâbet geliştirilmiş, imtihansız tabipler meslekten uzaklaştırılmıştır.” (Özcan, TDV Ansiklopedisi, 2003)* Osmanlının başkenti olan İstanbul’un her yeri bu değişimlerden etkilenmesi ve bu değişimleri göstermesi dönem özelliklerindendir. Klasik Türk şairleri de

Lâle Devri'nin getirmiş olduğu her türlü güzellikleri yansıtmacla dönem hakkında bilgileri sunmuşlardır. İstanbul'un kıyılarında yapılan köşkler bunun en güzel örnekleri olmuştur. Bu güzellikleri edebiyatta da görmek mümkün olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

MEKÂN VE NEDİM DİVANINDA KULLANILAN MEKÂN UNSURLAR

1. MEKÂN

Mekân lügât anlamı ‘*yer, mahal ve oturulan yer, ev*’ anlamında kullanılan, anlamı açısından hem dar mekânları hem de geniş mekânları karşılayan bir sözcüktür. Arapça isim olan ‘*kevn* كَوْن’ (*olma, varlık, var olma*) den ism-i mef’âl -mekân مکان- kalıbından türemiş bir kelimedir. Zamanla eşdeğer yollarda aynı hız ve şekilde gelişen mekân olgusunu zaman ile birbirinden ayrı düşünmek, bu yolu farklı yönlere yöneltmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ne zaman mekândan soyutlanabilir ne de mekân zamandan soyutlanabilir. Aynı şekilde mekânın insan üzerindeki etkisi irdelendiğinde insan-mekân ilişkisinin sıkı olduğu görülecek ve mekânın insan yaşam üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Mekân âdemoğlunun varoluş serüveninin başlangıcıyla zuhûr eden bir nesnedir. Arapça isim olan kevn kökünden türediği bu ismin ise var olma, vücut bulma anlamlarına geldiği göz önüne alarak incelemek gerekirse, mekânın kevn ile birlikte olduğu anlamlandırılır. Yani varoluş ile birlikte mekân da oluşmuş olur. Varoluşu sadece âdemoğlu ile sınırlandırmak mekân olgusunu sınırlandırmak olacaktır ki bu da yalnız âdemoğlu için söz konusu bir durum olacaktır. Varoluştan kasıt bütün mahlukâtın vücut bulmasıdır. Bu bağlamda her mahlukât için ayrı ayrı mekânların da olduğu bunun bir sonucudur. Mahlukât için aynı mekânlar paylaşıyor olabilir veya olmayabilir. Bu bize mekânda birliğin de olmadığını gösterir. Eğer aynı mekân paylaşıyorsa mekân eşitliği, aynı mekân değilse mekân ayrılığı ilkesi ile mekân tanımlanabilir. Âdemoğlu ile hayvanatın paylaştığı mekân aynı mekândır. Bundan dolayı mekânlar eşittir. Şunu belirtmek gerekirse mekân eşit olsa da vücut gücü ve içgüdü olarak değişime uğratmak bu eşitliği bozmaz. Çünkü her iki canlı içinde mekân bir ama mekânın işleniş şekli değiştiğinden dolayı mekân eşitliğine herhangi bir etkisi olmaz. Mekân ayrılığı ise daha çok dinimizde var olan uhrevi olan hayatın bulunduğu yerler olarak değerlendirilebilir.

Âdemoğlu ilk varoluşu Allah’ın (c.c) Hz. Âdem’e ilk ruh üflediği zaman, Hz. Âdem ile birlikte âdemoğlu da varoluş serüvenine katılmış olur. Hz. Âdem kevn olduğu

zaman kendisini bir mekân içerisinde buldu. Daha sonra kendisini cennette buldu.¹ Âdemoğlu ana rahmine düştüğü zaman ise yine bir mekân içine girmiş bulunur. Bir cenin ana rahmi için bir mekândır. Bir bebeğin doğum, yaşam ve ölüm arasında zaman ile birlikte, âdemoğlunun gücü nispetinde kendini yenileyen ve aynı şekilde kalan bir mekân içerisinde olur. Mekân iki şekilde değişime tabi tutulmuştur. Mekân değişimini gerektirecek en önemli etken insanın yaşamını idame ettirme korkusudur. İkincisi ise zamanla bu korku geçtiği zaman insanın kendi duygu ve tahayyüllerine göre şekil almıştır. İnsanın önce yaşam için soğuktan veya her türlü dış tehlikeden korunmak için kendisine bir doğal olaylar sonucu oluşmuş mağarayı ev yapıp ona şekil vermesi. Zamanla insanlar arası çatışmalar olması ile kendisine kaleler yapması, bütün bunların hepsi aslında korkunun ve yaşam idamesinin bir sonucudur. Bu korku ve idame endişesi geçtiği zaman güçlendikçe artık bunların yerini hayal ve zevkler alır. Bir insanın evinin bahçesini süslemesi oraya bin bir çeşit hububat ve çiçeklerle orayı süslemesi mekânı hayali ölçüsünde zevki ölçüsünden değişime uğramıştır.

Klasik Türk şiirinde bazı isimler bulundukları yerler ile kalıplaşmışlardır ki bu isimleri de mekân olarak görmekte faydalı olacaktır. Ama bunu tamamen mekân olarak düşünmemek gerekir. *Cemşîd*² (Pala, 2014) denildiğinde mazmun olarak hükümdarlık ile birlikte İran ülkesini belirtmesi, Cemşîd'in dolaylı olarak mekânı tasvir etmesi gibi. Bütün bu kahraman yer ilişkisini, insan mekân ilişkisi içerisinde kabul edilmelidir. Aynı şekilde saki'nin meclislerdeki görevi olsun tasavvuf anlamları olsun dolaylı olarak bir mekânı işaret ettiğinden dolayı mekân unsuru olarak görülmelidir. Bunun gibi daha birçok örneği dolaylı olarak mekân tasviri olarak değerlendirilir.

“...Şiirde konu edilen coğrafya da aynı şekilde zenginlik ve çeşitlilik gösterir.” (Yeniterzi, 2010) Coğrafyanın bu zenginliği ve çeşitliliğin içinde barındırdığı mekânların farklılığından alır. Klasik Türk Edebiyatı'nda ise mekân zenginliğinin çoğunu coğrafi mekânlar oluşturmaktadır. Bu mekânlar edebiyatta meşhur özellikleri ile yer alır. Örneğin; Çin ülkesinden bahsedilirken âhû, porselen, çini, nakış... gibi özelliklerde verilerek anlam kazanırlar. Bu bize gösterir ki mekân sadece isimsel ve bir kalıp içinde yer alan bir yer

¹ “Yüce Allah: “ Ey Adem! Alındaki nur benim Habibimin Nur'udur. Sen o Nur'a ata olacaksın. O nur bütün yaratıkların aslı ve özüdür.” diye buyurdu. (Aydın, 2003)”

² “Pişdâdiyan sülâlesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yedi yüz yıl yaşamıştır. Nuh peygamber zamanında yaşadığı söylenir. Yakışıklı ve şanı yüce padişahlar hakkında sıfat olarak kullanılan Cem'e Zendavesta'da bir Hind mabudu olarak rastlanır.”

olmamakla birlikte o kalıp içinde yer alan sadece o kalıba özgü bazı özelliklerde zikredilir. Bütün bunlar bize Klasik Türk Edebiyatı'nın anlam dünyasının temellerini oluşturan taşlardan biri olduğunu gösterir.

''Osmanlı Devleti'nin geniş topraklara yayılması, bütün bu topraklarda hayat bulmuş medeniyetlerin, dinî ve etnik kültürlerin izlerine sahip olması, Orta Asya'da edinilen tecrübe ve birikimlerin yeni bir din ve kültürle kaynaşması gibi hususlar bu etkenler arasında sayılabilir.'' (Yeniterzi, 2010) Edebiyatta var olan mekânlar devletin siyasal hareket ve izlenimleri ile de çeşitlilik kazanmıştır. Bütün bunlar Klasik Edebiyatın oluşmasında ve en güçlü anlam dünyası oluşturmada yer alan mekân çeşitliliğini vermiştir. Bir başka açıdan bakılacak olunursa devletin izlemiş olduğu politikalar ve yapmış olduğu hizmetler edebiyatta dâhil olmak üzere birçok alanda zenginlik meydana getirmiştir. Örneğin; devletin yapmış oldukları cami, köprü, han, kervensaray vd. gibi yapı inşaları zenginliktir. Bunlar devletin hizmetleri olarak görülür. Aynı şekilde devletin ele geçirdiği ve feth ettiği yerler, topraklarına eklediği bütün yerler zenginlik sayılmıştır. Türklerin İslamiyet ile müşerref olmaları ile birlikte düşünce yapısında meydana gelen değişiklikler aynı şekilde mekân olarak zenginlik sağlamıştır. Daha sonraları ise özellikle Osmanlı Devleti ile bu düşünce yapısı yeni yerler ele geçirmek ve İslamiyeti yaymak politikası yani cihad-ı ekber politikaları devletin bünyesine birçok dini yerleri katmıştır. Bu da bize gösterir ki mekân zenginliği içerisinde dini mekânların da bulunduğu. Osmanlı'nın 1517 yılında yaptığı Mısır Seferi ile Hilafeti ülkeye getirmesi ve bundan sonra İslam âleminin sorumluluğunu almasıdır. Bu olayla dini mekânların çeşitliliğini artırmıştır. Bulunduğu coğrafya ile de bütün İslam bölgelerini elinde bulundurması sadece İslam değil Hristiyan olsun Yahudi olsun bu dinlerinde coğrafyasına hâkim olması bir dini mekân zenginliği sayılır edebiyatta. Şairlerimiz bunlardan en güzel şekilde istifade ederek kullanmışlardır.

“Yanî Şemsettîn Efendi hâil-i tevîk olup

Pâye-i Mekkeyle oldı kâmkâr u kâmrân” (Bakî K42/3)

Görüldüğü gibi devrin siyasi düşüncelerine bağlı olarak coğrafyanın gelişmesiyle mekânlar da artmıştır. Bu olay devlete birçok faide sağlamanın yanında edebiyatta da bir zenginlik sağlamıştır. Şairin hayal dünyasındaki çeşitlilikler artmıştır. Yani şairin elinde artık birden fazla malzeme olmuştur. Artık onları farklı farklı hayal dünyası ölçüsünde

değerlendirip kullanacaktır. Şu soru sorulabilir: Şair elindeki malzemenin çeşitliliği için yeni yerlerin fethedilmesi mi gerekir? Elbetteki hayır şair için yeni yerlerin fethedilmesi değil şairin hayal dünyasında fethedilmesi gerekir. Bir Arap şair için bir Fars şair için yine bir Türk şair için illa Çin'in veya başka bir yerin fethedilmesi gerekmez şair buranın varlığı ve özellikleri ile bilmesi ve hayal dünyasında buranın fethini gerçekleştirmesi gereklidir. Bütün bunlar yani evrensel mekânlar bütün şairler için geçerlidir. Evrensel mekânlar ise her şairin bildiği ve her şair için farklı bir değer ifade eden mekânlardır.

1.1 Zaman-Mekân İlişkisi

“Oluşan ve çoğalan yeni ilişkiler ile birlikte çeşitli toplumsal aktörlerin zaman-mekân kavrayışındaki değişiklikler yeni zaman-mekânsal anlamlar üretir.” (Altınışik, 2012, s. 3060) Zaman soyut bir kavram olarak görülse de aslında insanın hayatında daha da genelleme yapılırsa doğa ile hemhâl olduğu bir kavramdır. Hissedilmez ise de hayatın bir parçası durumundadır. Bundan ötürü biz bunu somut bir kavram olarak değerlendirmemiz daha doğru olacaktır. Zaman nasıl olurda böyle bir etki ile yaşamımıza girmiştir ve’’ fenâ ender-fenâ’’³ (Pala, 2014) olan âlem içindeki önemi ne?

“Gören sergestelikde girdâb-ı dest zann eyler

Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir” (Galip 65 G/7B) (Okçu)

Zaman aslında âdemoğlunun gündelik yaşamına planlar verebilmek için ve doğa olaylarına ayak uydurabilmek için geliştirdiği bir kavramdır. Haddizatında bu durum insan için önemlidir. Çünkü insan yaşamını zamana göre şekil aldırır. Pekî âlem için önemi nedir? Zamanın âlem için önemi belki vardır belki de yoktur. Ama biz hadis, ilmihâllerden ve yüce Kur'an'dan hareketle şunu biliyoruz ki Cenâb-ı Rabbül'âlemin katında zaman bir kavram olarak değil bir aracı işlevindedir. O'nun katında zamandan bahsedilmez.

3“ fenâ-fi'llâh: Allah'ın varlığı içinde yok olma. Tasavvufun temel düşüncelerinden biridir. Sûfî, bütün varlığını yok ederek, her şeyi unutup, her türlü dünya alakasından geçerek Allah ile bir olmayı amaçlar Fenâ fi-'llâh kesiksiz bir vecd ve coşkunluk hâlidir. Ancak o zaman sûfî, gerçek olmayan varlığından geçmiştir,

Allah'ın varlığı ile var olarak O'nu gönlünde duymuştur. Yokluk tamamlanınca ortada yalnızca Tanrı kalır. Sûfî'de böylece kendini Tanrı'da yok etmiş olur. Tasavvufta birçok şeylerden fânî olmak gerekir. Ancak o zaman fenâ-fi'llâh'a erişilir. fenâ bulacak olan şeyler yedi tanedir: Birincisi, Allah'a karşı muhalefetten fânî olmaktır. İkincisi, kulların işlediklerinin, kendi işleri olduğundan fânî olmaktır. Üçüncüsü, mahlûkların sıfatlarından fânî olmaktır ki söyleyenin, işitenin, görenin Allah olduğuna kanaat getirmektir. Dördüncüsü, kulun kendi zâtından fânî olmasıdır. Beşincisi, Allah'ın veya zatının şühûduyla bütün âlemden fânî olmaktır.

Altıncısı, Allah'tan gayrı her şeyden fânî olmaktır. Sonuncusu da, Allah'ın sıfatlarından ve sıfatların nisbetlerinden fânî olmaktır. Buna mâsivâdan geçmek denir. Fenâ-fi'llâh'ın sonu bekâ-bi'llâh (Allah ile var olmak)tır.”

“Dünya benim neyime? Dünyada ben, bir ağaç altında gölgelenen, sonra da onu terk edip giden bir yolcu gibiyim.” (Aktaş) Fahr-i kainât efendimizin bu hadisinden de anlaşılacağı üzere zaman aslında insan için var olmuştur. Hadiste de görüldüğü gibi zamandan bahsedilmemiş lakin dünya hayatından bahsedilmiştir. Bundan şu çıkarımda bulunabiliriz. Zaman dünya ehli için vardır imân ehli için zaman yoktur. Yüce Kur’anı Kerim kitabımızda da bu kavram üzerinde ayetler vardır.

“... Gerçekten, senin Rabbinin Katında bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir.” (Hac Suresi, 47. Ayet)

Allah c.c katında zamanın kavramı bundan öteye gidemez. Çünkü O zaman ve mekândan münezzehtir. Bizler de Allah’ın mahlûkları olarak O’nun huzurunda olarak yaratıldık ve O’nun huzurunda bulunacağız. Buda bizi aynı şekilde zaman ve mekândan ayrı kılacaktır. “... ki yüce Arş’ın altı yüz bin Süradık⁴, sır perdesi vardır. Her bir perde bir çeşit cevherdendir. Her süradığın kalınlığı beş yüz yıllık yoldur. Ve iki süradık, iki serâperde arasındaki aralık beş yüz yıllık yoldur” (Gürtunca, t.y)

Bütün bunlar inanış içinde yer alan zamandı. Şimdi ise içinde bulunduğumuz dünya açısından zamana bakmak gerekirse zaman söylediğimiz üzere insan yaşayışı için gerekli kıldığı bir kavramdır. Bu gereklilik ise insanı zamana bağlamıştır. Her şeyden öte olan ise insanın doğup, büyüüp, yaşlanması ve ölmesi zamanın anlamını vermektedir. Ortada bir kılış eylemi vardır. Bunu sağlayan ise zamandır. İnsan doğduğunda zaman üzerinden mekâna gelmiş olur. Bu da zaman-mekân etkileşimini ortaya koyar. Oluşan ve çoğalan toplum içinde ilişkiler ile birlikte mekân zamana göre şekillenmiştir. Yine mekân zamana göre şekillenmeye devam edecektir. Zamanla mekânı birbirinden soyutlayamadığımız için bu ilişkiyi vermek gerekir.

İnsan akıl yönünden kavrayışlı ve işlekli bir yapıya sahip olduğundan dolayı üretkenliğini her zaman ve mekânda göstermiştir. Kavrayış ve işlek yapıdan kasıt ise elindeki bir nesnenin önce incelemesini yapar daha sonra ise o nesnelerden daha farklı işlevlerde nesneler üretmesidir. Bu bir bebeğin yaptığı hareketlere benzer. Önce bebek zaman süreci içerisinde tanıma süreci yaşar daha sonra ise yararına çevirir. Örneğin dişi çıkmaya başlayan bir bebek bulduğu her nesneyi ağzına götürür ki dişini kaşımak için.

⁴ “Saray, konak vb. yerlerde haremle selâmlığı ayıran yâhut konak kapısına, ev veya çadır önüne çekilen büyük, kalın perde, serâperde: *Kâkül-i müşgin misâl-i sürâdık-ı ârâm-gâh-ı devlet ve ikballeri ola...* (Sâlim Tezkiresi)”

Tabi bundaki maksat sadece bu değildir. Bu eylem ile tanımayı gerçekleştirir. Zaman içerisinde bulunan insanda böyledir. Her şeyden önce insan bir mekân içerisinde. Onunla hemhal olarak varlığını sürdürür ve sona erdirir.

“Zaman, ampirik gözlem yoluyla ve mekânsal olgular üzerinden kavranır” (Altınışik, 2012, s. 3063) Mekânlarda var olan bütün değişimler zaman olgusunu göstermekle birlikte, zaman açıklığını da verir. Bu şunu göstermektedir ki zamanın somut ölçüsü mekândır ve mekânın soyut ölçüsü ise zamandır. Klasik Türk Şiiri’nde soyut somut çizgisinde zaman ve mekân anlatılmaktadır. İki olgu arasındaki yerden ilerler şair onun için mekân ne somut olgulardan ibaret ne de soyut olgularla dolu bir yoldur. Böyle olduğundan mekân ve zaman olgularının kullanım alanları genişlemektedir. Şair içinde bulunduğu zamandan daha önceki zamanlara giderek o zamana dâhil mekânları işleyebilir veya gelecek zaman akarak bir mekân çıkarabilir.

1.2 İnsan-Mekân İlişkisi

“Kişilerin mekân kullanımı, onların dünyasını açan veya sınırlandıran bir durumdur.” (Yılmaz & ÖZGÜRBÜZ, 2019) İnsan-mekân ilişkisi ele alındığında hem mekânın insan üzerinde gücü olduğu hem de insanın mekân üzerinde belli başlı gücü olduğu görülmektedir. İnsanlar, mekânı yani bulunduğu yerleri kendi tahayyül ve zevklerine göre düzenlemektedir. Bu insanın mekân üzerindeki etkilerin başında gelir. Bir de mekânın etkileri vardır ki bunların etkisi daha fazladır. İnsan bulunduğu yer hangi doğa görünümüne sahipse o ölçüde etkilenir ve bulunduğu mekânı ona göre şekil aldırır. Örneğin; çölde yaşayan bir insan ile bunun zıttı bir yerde yaşayan bir insanın hem mekândan etkilenip hem de etkilenme şekilleri farklı olacaktır. Bu farklılık bulunulan yerden kaynaklanmaktadır. Haddizatında bu etki zamanla düş ile de bir şekle girip kişinin tahayyülü ölçüsünde şekil alacaktır. Klasik Türk Edebiyatında da bu yöntemle kurulu olacak olan tahayyüller fazlasıyla ihtişamındaki yerini alacaktır. Bu tahayyüllerin oluşması için elbette ki bulunulan yerin önemi çok büyüktür. Klasik Türk Edebiyatında bir şair bulunduğu yerin güzelliklerini alıp onu teşbihler ile farklı bir tarza büründürüp meramını anlatacaktır. Aynı şekilde bir yerin kötü taraflarını alıp onu içindeki sıkıntılara benzetip tahayyülündeki sevgiliyi veya kendisini anlatacaktır.

“Rûyun ki Ka’be-i dil ü cândır olur mu hîç

Leb-teşne-i zülâl-i gamın zezem-âşına” (Naili 2G/2B)

1.3 İnsan-Zaman-Mekân İlişkisi

Zaman olgusunun mekân ve insan üzerindeki etkisi paralel boyutlarda ilerlemektedir. Kişi ne zaman dışında kendini bulabilir ne de mekânın dışında bulabilir. Bu bağlamda bakıldığında insan mekânı etkileyen ve etkilenen olarak, zamandan ise sadece etkilenen olarak bulunur. Nitekim zaman soyut bir kavram olması bu etkiyi sağlamaktadır. Eğer zaman somut bir olgu olabilseydi, zamanın etki meselesi ortadan kalkarak insan üzerinde eşit bir güce sahip olacaktı.

2. MEKÂN SINIFLANDIRILMASI

Her bilimsel araştırmalar da olduğu gibi, araştırmalar sırasında araştırma sonuçlarını daha iyi aktarabilmek için bir sınıflandırma yapmak gerekir. Sosyal bilimlerde ise bu sınıflandırmanın amacı toplanan verilerin hem okuyucu zihninde bir kronolojik sıra oluşturması hem de okuyucunun daha net bir şekilde konuya adapte olabilmesini sağlamak içindir.

Elbette ki bir konu üzerinde yapılan genişçe bir araştırmanın, tek bir başlık altında vermek araştırmaya zarar vereceği gibi araştırmanın da netliğini bozacaktır. Sınıflandırma yapmak bu riskleri ortadan kaldıracaktır. Klasik Türk şiirinde sınıflandırma ve bu sınıflandırma içinde de mekân, bizim araştırmamızın neresinde olacak sorusudur. Daha önce de bahsedildiği gibi mekân anlamca sınırlı olması onu ifade ettiği anlam bakımından büyük yerleri içinde barındırması özelliğine sahip bir kelimedir. Şair de mekân içinde yaşayan bir mahlûk olduğu için kendisi mekândan etkilenir de mekânı etkiler de. Bu bağlamda Klasik Türk şiirinde şair olanı olduğu gibi ve olanın olmasını hayal ettiği şekilde verirken bir mekândan iki mekâna geçiş yapabilir. Mekân şekillenerek farklı bir görünüme bürünür. Bakan kişinin nasıl baktığıyla alakalıdır bu durum. Aynı şekilde bakan kişinin de nasıl bir psikoloji içerisinde olduğu bu görmeyi etkileyecektir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi insan mekânı kendi algı ve hayal dünyasına göre bir şekle koyuyorsa Klasik Türk şiirinde de şair bunu benzetme ile yeni şekillere koyar. Mekân ile daha çok benzetmeler ve istiareler ile beslenerek farklı bir mekân ortaya koyar. Aşağıdaki Yahya Divanı'ndan alınmış beyitte de görüldüğü gibi herhangi bir köy metaforu alınarak "dalâlet" ismiyle tamlama kurularak, köyü farklı bir mekân olarak gösteriliyor.

"Nice bir kûy-ı dalâletde geçersin derbeder

Dergehi pîr-i mugânın mecma’-ı ahhâb iken” (Yahyâ 272G/2B)⁵

Bütün bunları bir mekânda ele alıp incelemek ne şiirin anlam dünyasına inmemize yardımcı olur ne de şairin poetikasını belirlememize yardımcı olur. Bu zorluklar içinde mekânı daha net anlayabilmek için sınıflandırmanın zorunluğu anlaşılmıştır. Farklı araştırmacılar aynı konu hakkında farklı sınıflandırmalar yapabilirler. Bu konunun tekdüzeliğini değil zenginliğini gösterir.

2.1 Somut Mekânlar

İnsanın yaşamı ile birlikte, sadece duyu organları yoluyla hissetmeye başladığı ve bu his ile bir etkileşime girdiği andan itibaren onun için her şey artık bir mekândır. İnsan bu etkileşim ölçüsünde mekân üzerinden hem etkilenir hem de etkiler. İnsanın etkilendiği anlar onun korunma ve barınma isteğiyle alakalıdır. Bu anlar ise insanın ilk varoluşundan başlayıp onun bilgi birikimiyle birlikte hükmedici konuma geldiği zamana kadar alabiliriz. Yine aynı şekilde bilgi birikimine sebep olan nedenler arasında ise insanın gereksinimlerine cevap veremeyen mekânlar oluşudur. Zamanla bu gereksinimlerin yerini de zevkler ve hayal sonucu oluşan mekânlara bırakacaktır. İlk aşamada olan insan için mekân hükmedici konumdadır. Sonraki aşamalardaki insan için ise tam tersine bir mekân seyri ortaya çıkmaktadır. Artık insan hüküm altında olan değil hükmedici konumdadır. Çünkü var olan mekân üzerinden bilgisi ve gücü dâhilinde farklı mekânlar yapabilmektedir. İşte bu mekânların tümüne somut mekânlar deriz. İnsan eli değmiş veya değmemiş olan mekânlar bizim için birer somut mekâna örnek durumdadır.

2.1.1 Coğrafi Mekânlar

Mekân olarak coğrafi mekânlar sınıflandırmamızın amacı realite olarak daha ağır basan mekânlar içinde olmasıdır. Coğrafi mekânlar geniş mekânlar içerisinde değerlendirmek gerekir. İnsan her ne kadar da hükmedici konuma ulaşmış olsa da doğanın bazı yerlerine gücü yetmemiştir. İnsan mekân üzerinde mekânı etkileyecek hareketler sergileyebilse de mekânın ana özünü değiştirememiştir. Bu değişim sadece hayal dünyası ölçüsünde var olmuştur. Her gören ve düşünen kişinin farklı bir tahayyül açısının var olduğu sürece mekân da bu farklılaşımına tabi olur. Osmanlı İmparatorluğunun ise üç kıtada hüküm sürmesi şairlerimize genişçe bir mekân olanağı vermiştir. Bu mekânlar Klasik Türk şiirinde şaire eşsiz bir malzeme olmaktadır. Çünkü klasik Türk şiiri benzetme ve mübalağa

⁵ Şeyhülislam Yahyâ (Ertem, 1995:160)

sanatlarının fazlaca görüldüğü şiir dönemleridir. Bunun içinde şaire malzeme olarak abartılı nesne ve onun özellikleri gerekecektir. Şair bu malzemeyi kuşkusuz içinde var olduğu tabiattan alacaktır. Şair Kâf Dağını⁶ şiirinde yer vermekteki amacı bu dağın var olup ya da olmaması değil bu dağın şair için muhtevası ile alakalıdır. Çünkü bu dağ yüceliğiyle ve erişilmezliğin sembolü klasik Türk şiiri için pekâlâ bir malzemedir. Şair bu malzeme ile duygularını somutlaştırma imkânı bulacaktır. Hayali bir kavram olsa bile bunu gerçekliğini inandırarak verecektir.

“ *Levhaşa 'llâh zehî saltanat-ı kâhire kim*

Kâfdan Kâfa cihân cümle mutî-i fermân Bakî” (Küçük, K 2: 34B)⁷

Sınıflandırmada yer alan bu mekânlar doğada olan mekânlardır. Bu mekânlar insanı bütün kullanımlarıyla etkileyen mekânlardır. İnsanın gücü nispetinde bu mekânlar üzerinde etkisi vardır. Lakin daha çok doğal mekânların insan üzerindeki etkisi fazladır. Çünkü insan doğuşuyla birlikte içine girdiği bu fani âlemin gücü karşısında her zaman acizliğini görmüştür. Bu acizlik insanı doğa karşısındaki etkiyi, etkilenen kişi olarak vermiştir. Elbette ki insan doğa üzerindeki birtakım kullanımları insanı güçlü kılmamıştır. Bunun yanında doğaya tek üstünlük etkisi hayal olarak görülmüştür. Bu sadece doğanın insana avantajları arasında sayılmaktadır. Klasik Türk Edebiyatında bu gibi mekânların seçimi, bu mekânların büyüklüğüyle alakalıdır. Bahsettiğimiz üzere Klasik Türk Edebiyatı benzetmeler ve mübalağalar edebiyatıdır. Şair içinde benzetmeye araç olacak olguların ihtişamı önemlidir. Şair bu ihtişamı ise yalnızca doğada bulacaktır. Bu mekânlar farklı başlıklar altında değerlendirilecektir. Örneğin; dağlar yüksekliği ile hayatın bütün alanında etkisini göstermiştir. Bu etki dağa verilen ululukla alakalıdır. Yine aynı şekilde dağın insanı koruma ve ona güvenli bir ortam sağlama duygusu dağa çok büyük önemler vermiştir. Zamanla bu önemler mitolojiye dönüştürülerek dağa dinsel katmanlar katılmıştır. “*Dağlar, Tanrıların yeryüzüne indikleri ve insanlarla birleştikleri yerler olarak düşünülmüş ve öyle algılanmışlardır.*” (Baş, 2013, s. 168) Klasik Türk şiirinde de dağın etkisi yüceliği ile

6“ قاف a.i. Kaf Dağı dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansızlığına inanılan dağlar zinciri. Efsaneye göre Ye'cüc ile me'cüc, Anka, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır. Masallarda çok anılır. Ejdeha melekler tarafından bu dağların arkasına atılmış. Bu dağın yüksekliği 500 fersah imiş. Birçok yerleri su içindeymiş. Güneşin ışınları bu dağa çarptıkça yeşile boyanır ve oradan da aksedince maviye bürünürmüş. Gökyüzündeki mavilik de bu ışıkların okyanustan yansımasıyla ortaya çıkarmış. Yüksekliğin, uzaklığın, ihtişamın ve kainatın sembolü olarak şiirlerde Anka ile birlikte anılır.(Bkz. Pala “Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü”)

⁷ Bakî (Küçük, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı : 7)

birlikte mûbalağa sanatıyla kullanılış açısından önem kazanmıştır. Şair sevgilinin bulunduğu konumun yüksekliği ve bu yüksekliğe ulaşmanın zorluğunu dağ ile oluşturur. Dağın bir başka boyutu ise arşa yakın oluşudur.

2.1.1.1 Dağlar

Klasik Türk edebiyatında dağ; yüksekliğin, sağlamlığın, ihtişamın ve ulaşılmasının güç olmasıyla şiire konu olmaktadır. Özellikle de Türk mitolojisinde dağın kutsallığı ve önemi edebiyatta yerini bulmuştur. Dağ yüksekliği ile göğe en yakın olgu olması bu sebeple de Göktenrı'ya yakın olması onu kıymetlendirmiştir. Dağ sadece kendisini değil onun üzerinde yaşayan canlıları da aynı şekilde etkilemiştir. Bu dağın üzerinde uçan kuş olsun gezen kurt olsun inanç bakımından kutsal sayılıp değerli kılınmıştır. Daha sonraları bu kutsallıkla birlikte mazmun olarak edebiyatta da yerini bulmuştur. Klasik Türk edebiyatında dağ anlatılırken bütün bu önemli özellikleri ele alınmıştır. Gâh övülen kişinin yüceliği gâh sevgilinin ulaşmasının ne kadar güç olduğunu anlatmakta kullanılan bir mazmundur. Divanlarda kullanılan dağlar ise genellikle: Merve, Safâ, Tûr, Kâf, Karacadağ, Hira, Arafat, Cebel-i Nur, Cebel-i Rahme, Bî-Sütûn, Ağrı, Cudî, Elbûrz, Kazdağı, Necd gibi dağlar kullanılır. Bu dağlara divan şairleri ayrı ayrı anlamlar yüklemişlerdir. *“Bunlardan Bî-sütûn, Ferhâd u Şîrîn hikâyesi ile kûh-ı gam veya kûh-ı belâ nitelemeleriyle ele alınır.”* (Yeniterzi, 2010) Diğer dağlar ise bunun gibi var olan anlamlarıyla ya da kazanılmış, üzerinde zuhur etmiş bir olay karşısında bir anlam kazanmıştır. Divan şairleride bu iki etkeni değerlendirerek kullanmışlardır. İncelenen divanda yer alan dağ unsurları aşağıda verilmiştir.

Diğer divan şairleri dışında Nedîm'in divanında görüldüğü üzere dağı cins haliyle değerlendirmiştir. Beyitlerinde ve mısralarına bakıldığında dağ yükseklik, heybet ve ihtişamıyla bir algı yaratılarak kullanılmış, yukarıda da bahsedildiği üzere dağın ilk anlamıyla yani tabiatında var olan görüntü anlamıyla kullanılmıştır. Divanda çok az da olsa *Kâf* ile *Tûr* dağı kullanılmıştır. Bunlar ise dağda var olan anlam dünyasıyla değil dağın heybet ve güzelliği ile anlatılmıştır. İsimsel olarak kullanılan dağlar bu başlık altında verilmiştir. Ayrı bir dağı belirten yerler ise ayrı sınıflandırılmıştır.

2.1.1.1.1 Tûr

Sina çölünde bir dağın adı olup Hz. Mûsâ'nın vahiy ve tecellîye mazhar olduğu dağdır. Sînâ dağı, Tûr-ı Sînâ gibi adlarla da kullanılmaktadır. Edebiyatımızda tecelli ile birlikte divan şiirinde yer alır.

“Nice ser-askeri var Îrec ü Tûr emsâli
Zabt ederler kimi Îrânı kimi Turânı” K18/25

“Her biri mağbût-ı nahl-i Tûr ola” Ms2-3/14

2.1.1.1.2 Bî-sütûn

Ferhâd ile Şîrin mazmununda Ferhâd'ın, sevgilisi Şîrin'e kavuşmak için deldiği dağın ismi olup bugün Bağdat-Hamedan arasında bir yeredir.

“Neyledin n'etdin Nedîmâ tîşe-i efkâr ile
Bî-sütûn-ı feyz-i aşkın buldun âhir kânını” G158/9

2.1.1.1.3 Kûhsâr

Dağlık yerler ve dağ anlamına gelmektedir. Farsçada *kûh* “dağ” anlamında kullanılmakla birlikte yer bildiren *-sâr* ekiyle *kûh-sâr* oluşmuş bir isimdir. Divan şiirinde yüksekliği, ululuğu, bağrının taş olması, bağ ve bahçelerin olmayışı vs. özellikleriyle anılır.

“Âb eder te'sîr-i kahrın kûhsâr-ı âheni
Ebr eder lutfun duhân-ı kûre-i âhengeri” K4/20

“Eger bang-ı nefîr-ı satvetin inletse kûhsârı
Ve ger dâmân-ı lutfun sâye salsa gül-sitân üzre” K5/34

“Kûhsârları bâğları kasrları hep
Gûyâ ki bütün şevk u tarab zevk u safâdır” K20/15

“Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş
Sanki deryâ dâyesi kûhsâr ise lâlâsıdır” K36/7

“Olur sammûr-ı nerm-âsâ mülâyim kısr-ı şeh-bellût
Eger bir kûhsâra lutfu olsa terbiyet-fermâ” Kt43/10

“Eyler kad-i ham-geştemi gerdide çü dolab
Kûhsâr-ı serimden dökülen cûy-ı mahabbet” G11/6

“Fürûğu kûhsâr-ı âheni âb eylemek mümkün
Ol âteş kim hayâlinle dil-i şeydâya girmişdir” G30/5

“Hey nesin sen ki duyup handeni kûhsârda kebk
Katı âvâz ile tahsîn okur üstâdın içün” G90/5

“Neşve-i mey dâmen-i destimde bir ser-çeşmedir
Câm-ı Cem bir lâle-i hod-rûsudur kûhsârımın” G67/2

2.1.1.1.4 Kûh

Divan içerisinde *kûh*, *kûh-ı hırâmân-ı felek-peyker*, *kûh-ı hırâmân*, *lenger-i kûh-ı girân*, *zîr-i sâye-i kûh-ı vakârın*, *kûh-ı tecelli*, *hizebr-i kûh-ı temkînin*, *kûh-ı girân-ı âlem-i heycâ*, *Giyâh-ı kûh-ı mihnetgâha*, *kûh-ı tahammül*, *kûh-ı âhen* tamlamalar ile kurulmuştur.

“Habbezâ kûh-ı hırâmân-ı felek-peyker
Bu kadar cism-i cesîminde salâbet var iken” K1/53

“Düşmeni hayretle hem-çün rubeh-i tasvîr eder
Şîr-veş geldikçe ol kûh-ı hırâmân üstüne” K2/35

“Sen şöyle bil ki cûşîş-i deryâ-yı ıztırâb
Cân-ı hamûle lenger-i kûh-ı girân verir” K3/67

“Etse bir kûha güzer bâd-ı semûm-ı satvetin
Maden-i gûgird eder te'siri kân-ı gevheri” K4/32

“Etse zîr-i sâye-i kûh-ı vakârın mültecâ
Bend eder bâl-ı piristû-beççe râh-ı sarsarı” K4/34

“Câmîlerinin her biri bir kûh-ı tecelli
Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı duâdır” K20/9

“Kûh sakınmakda ruhsârın doğar gündün onun
Bahr ise âyînedâr-ı talat-ı garrâsıdır” K36/8

“Sonra fenn-i cerr-i eskâli bilen üstâdlar
Koydular ol kûhu deryâ üstüne bayrâmı” Kt15/8

“Kemâl-i heybetinden ol hizebr-i kûh-ıtemkînin
Yol üzre irkilüp kaldı hezâran bîm ü dehşetle” Kt16/6

“Hemân ol demde ol kûh-ı girân-ı âlem-i heycâ

Revân oldu misâl-i âb deryâyâ salâbetle” Kt16/4

“İki cânibden almışlar o tıfl-ı şûhu âgûşa
Ana gûyâ ki deryâ dâye olmuş kûh ise lâlâ” Kt38/14

“Firâz-ı mesnedinden kûha bakmak başka bir âlem
Dönüp revzenlerinden bahri seyr etmek hayât-efzâ” Kt42/8

“Ben kûh kûh derd olayım iştiyâk ile
Bâr-ı nigâh o şûha hemân sıklet olmasın” G98/3

“Nedîmâ dahı cünbiş gelmedi ol tâk-ı ebrûya
Nigûn-sâr oldu bin kûh-ı tahammül irtiâşımdan” G104/5

“Dîdemin gördükde zûr-ı cûşîş-i tuğyânını
Tutdu kûhun cûylar feryâd edüp dâmânını” G158/2

“Düşse bir lem‘ası ger barîka-ı satvetinin
Âb olup yüz tuta sahrâlara kûh-ı âhen” K1/39

“Turfâ reng-â-reng âheng eylemiş sahrâyı pür
Kûh ses verdikçe şeydâ bûlbûlün efgânına” K19/8

“Olursa Kûh-ken ü Kaysa dil n'ola pey-rev
Sûlûk-ı aşk neşîb ü ferâza çespândır” G18/3

“Anda bir kûh-pâre kalyona
... ne olmuşlar idi sa'y-nümâ” K38/19

“Zûr-ı satvet şöyledir eyler girîbâniyle bir
Girse kûhun dâmeni ser-pençe-i fermanına” K19/57

“Giyâh-ı kûh-ı mihnetgâha dönmüş çehre-i zerdi” Ms4-6/2

“İster isen kûhu seyret ister isen bâğa var” Ms21-3/3

2.1.1.1.5 Dâğ

Çevresindeki arâziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütesine denir. Edebiyatta ise kûh ile birlikte kullanılıp aynı özellikleri göstermektedir.

“Serde bir dâğ Yakup nâmını hurşîd kodı
İtirâf etdi sana rıkkını gerdûn-ı kühen” K1/59

“Dâğa çık da bâğlardan eyle bu sırra nazar” Ms21-5/3

2.1.1.2 Denizler

Klasik Türk şiirimizde denizler genellikle *Bahr*, *Deryâ* ve *Ummân* gibi adlarla birlikte kullanılır. Her iki isimde büyük okyanus anlamlarına gelmektedir. Bu doğrultuda şairler de bunlarla birlikte tamlama kurarak uçuz bucaksız anlamlar yüklenmek istenmektedir. “Klasik şiirimize konu olan denizler; *Aden/Bahr-i Aden*, *Akdeniz/Bahr-i Sefîd/Bahr-i Rûm/Deryâ-yı Sefîd*, *Azak*, *Bahreyn*, *Bahr-i Muhit* (Atlas Okyanusu), *Bahr-i Sifanyol*, *Bahr-i Kulzüm* (Kızıldeniz), *Bahr-i Mağrib*, *Bahr-i Ummân/Bahr-i Ahdar*, *Karadeniz/Ab-ı Siyâh/Bahr-i Siyâh'tır.*” (Yeniterzi, 2010)Bütün bu denizlerin hepsinin farklı yönleri ile kullanılır. Hint okyanusunda inci çıkarılması, Kızıldeniz'in Hz. Musa

mazmunuyla kullanılması ve bunlar gibi bazı çağrışım imgeleri ile kullanılmaktadır. Aynı şekilde deniz ve deniz unsurları arasında da sıkı bir ilişki kurulmuştur. Bu unsurlar dalga, gemi, la'l ... gibi kavramlar ile sağlanmıştır. Her unsur bulunduğu deniz ile uyum içinde ve bir düzen ile kullanılmıştır. Bu uyumlar klasik Türk şiirinin her döneminde genellikle aynı anlam dünyaları içinde kullanılmıştır. Bazen de deniz bir mürekkebe hokkası da olabilir şair için. Bütün bunlar klasik şair için değer ve anlam dolu kavramlar olması hasebiyle önemlidir. İncelenen divanda yer alan deniz mekânları aşağıda verilmiştir.

Nedîm divanında deniz kavramlarına bakıldığında genellikle övmek amacıyla cömertlik kavramı ve bolluğu ile kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların çoğu *bahr* ve *deryâ* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar dışında *Bedehşân*, *Aden*, *Ummân*, *Kulzüm* gibi unsurlarda gözükmektedir.

2.1.1.2.1 Aden

Güney Arabistan'da Kızıldeniz'e bitişik bir sahil şehridir. Hem deniz mekânı hem de şehir olarak değerlendirilir. Divanda Aden denizi *lücce-i deryâ-yı Aden*, *dürr-i Aden* gibi terkiplerle verilmiştir.

“Başlayup cûşişe tabımda mezâyâ-yı Sühan
Mevc-hîz oldu yine lücce-i deryâ-yı Aden” K1/1

“Böyle bir hâlet-fezâ ser-çeşme bünyâd etdi kim
Lûlesinden su gibi akmaktadır dürr-i Aden” Kt58/5

2.1.1.2.2 Akdeniz

Anadolu'nun güneyindeki denizin ismidir. Ege ve Marmara 'da Akdeniz içerisinde kullanılırdı.

“Etdi sefid dîde-i uşşâkı bahr-ı eşk
Ol kış levendi şûh meger Akdenizlidir” G14/6

2.1.1.2.3 Bahr

Okyanus, deniz bazen de büyük göl anlamları ile kullanılmaktadır.

“Pây-müzd olmaz berîd-i müjde-i eltâfına

Katsalar mahsûl-i bahri hâsıl-ı kân üstüne” K2/39

“Bahşende-i yegâne ki bir mûrun istese
Dest ü diline havsala-i bahr u kân verir” K3/34

“Re'y-ı pâkin gibi gevher-pâre-i şeffâf u sâf
Gelmemiştir âlemin âgûş-ı bahr ü kânına” K19/34

“Husrev-i rûy-ı zemin Hazret-i Sultân Ahmed
Âlemin pâdişehi bahr u berin hakânı” K18/21

“Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezadır” K20/2

“Ser-pençesinin nâmı lisân-ı küremâda
Deryâ-yı himem kân-ı kerem bahr-ı atâdır” K20/20

“O rütbe garka-i bahr-i mekârim etdin kim
Teâkub-ı keremin kıldı bendeni ebkem” K23/35

“Şehriyâr-ı bahr ü ber ferman-revâ-yı şark u garb
Kim yedi iklîme dek hükmün nighbân eyledi” K24/11

“Bahr-ı zehhâr-ı mürüvvet kim kefi dür-pâşının
Her benânı neyl-i ifzâl ü atâ mikyâsıdır” K36/17

“Pâdişâh-ı heft-kışver şehriyâr-ı bahr u ber Yani
Sultân Ahmed-i Sâlis o İskender-siyer” K40/1

“Şehriyâr-ı bahr u ber sâhib-kırân-ı şark u garb
Husrev-i Cem-pâye Sultân Ahmed-i âlî-cenâb” Kt30/1

“Nigehbân olsa pâs u hıfzı peydâ eylemek mümkün
Nihâl-i şuleden gül âdem âb-ı bahr-ı kulzemde” Kt39/5

“Ne hoş nümâyiş olur rûy-ı bahre bu zevrâk
Bat-ı şarâb ile dir zevki âlem-i âbın” G73/5

“Dâver-i encüm-sipâh-ı bahr ü ber” Ms2-1/4

“Tab-ı pâkinden o bahr-ı âtîfet” Ms2-4/16

“Şehriyâr-ı tâcver sâhib-kırân-ı bahr u ber” Ms3-1/1

“Geldi iclâl ile ey sâhib-kırân-ı bahr u ber” Ms15-2/1

“Gör biraz gelsin de gör bahr u berin sultânını” Ms18-3/1

2.1.1.2.4 Deryâ

Deniz anlamındadır ve edebiyatta bir şeyin bolluğunun sınırsız denecek derecede olduğunu anlatır.

“Âsafâ deryâ-kefâ sammah-ı Hâtem-masrafâ

Mübtenîdir tıynetin ifzâl u ihsân üstüne” K2/38

“Ol cihân-ı mekremetsin kim senin dest ü dilin
Lutf u ihsan kânıdır cûd u himem deryasıdır” K36/26

“Mığferlerin leb-â-leb edüp hûn-ı germ ile
Deryâ-keşân-ı nusrete rıtl-ı girân verir” K3/8

“Eyleyüp dünyâyı cûş-ı lücce-i envâra gark
Arz olurdu mevce-i deryâ-yı nûrun anberi” K4/30

“Bilir kim bir çekîde katredir deryâ-yı cûdundan
Gören enfâs-ı bâd-ı subh ile cûşende deryâyı” K8/23

“Nesîm-âsâ çü fermânın iki deryâya şâmildir
Denilsin zât-ı âlî-şânına İskender-i sâî” K10/31

“Hâtem-sıfatâ tab u dil ü dest-i kerîmin
Deryâ-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır” K20/23

“Sensin o cihân-bahş ki imdâdın olursa
Deryâlara sermâye verir mûr-ı muhakkar” K31/7

“Zîr-i destindedir yedi iklîm
Taht-ı hükmündedir yedi deryâ” K38/3

“Kapûdân-ı mûkerrem Mustafâ Pâşâ-yı zî-şan kim
Verir lutfiyle saykal gevher-i sîr-âbına deryâ” K41/8

“Ederken suffa-i sâhil-serâdan âlemi seyrân
Leb-i deryâda nâgeh oldu bir câya nigehtendâz” Kt33/9

“Nesîm-i hulk-ı pâki rûy-ı deryâda vezân olsa
Gül-i ranâ biterdi şâh-ı mercândan bün-i yemde” Kt39/3

“Sanırsın kendisi bir nev-arûs-ı çehre-pîrâdır
Önünde gûyiyâ âyîne-i şeffâfdır deryâ” Kt42/6

“Dil-güşâdır o kadar sahnı ki bakdıkça eder
Gûyiyâ bâsıra deryâ-yı neşât içre şinâh” Kt44/7

“Sehâb-ı keffî kim bir feyz bahş etmişdi deryâya
Onun âsârındır ceyb-i sadefde gevher-i yektâ” Kt50/5

“Kapûdan Mustafâ Pâşâ-yı deryâ-dil ki olmuşdur
Kemâl ü fazl ile zât-ı hümâ-pervâzı müstesnâ” Kt50/18

“Kapûdân-ı mûkerrem sıhr-ı efham kim semâhatda
Kef-i cûdundan alır feyz-i cûşu lücce-i deryâ” Kt51/6

“Ey gönül sahn-ı çemende leb-i deryâ faslın
Bir sanemle edegör kâm alasın dünyadan” Kt72/1

“Yohsa bir dişleri dür kâmeti serv olmayıcak
Ne biter sahn-ı çemenden ne çıkar deryadan” Kt72/2

“Şîr-mest-i aşka olmaz vâye sad rıtl-ı girân
Neylesin bir cûra-i nâ-çîz deryâ-keşlere” Kt76/2

“Kapûdân-ı deryâ sipihr-i alâ
Semiyy-i Nebiyy-i güzin Mustafâ” M1/56

“İşitdim dür sadef pîrâhenin çâk eyleyüp çıkmış
Meger ol dil-ber-i sîmin-beden deryâya girmiştir” G30/2

“Çok zamândır peyker-i tîğ-i zebânından
Nedîm Hûn-ı nazmın tâze deryâlar gibi cûş eylemez” G47/7

“Olur bu rûzgâr elbet müsâid cevherin arza
Hemân sen hem-çü deryâ dâ'imâ âmâde-i cûş ol” G78/5

“Olur mu muztarib deryâ-dilan mevc-i havâdisle
Zarar gelmez ruh-ı deryâya sîlî-i şînâverden” G93/4

“Serv-kadlerle tekellümde leb-â-leb yârân

Biz bakıp eğlenelim serve leb-i deryâda” G127/4

“Dalmasın deryâ-yı aşka etmeyen serden cüdâ
Aklı destârından evvel sâhil-i tedbirde” G137/5

“Peyrev-i üstâd olup buldun Nedîmâ bî-ta’ab
Dürr-i deryâ-yı fesâhat öyle bir gencînede” G138/5

“Dün gece cûş-ı safâdan oldu bir deryâ-yı nûr
Kûçe-i ney mâh-tâb-ı şule-i âvâz ile” G139/2

“Yâ ki geldi pîşgâha hâsıl-ı deryâ vü kân” Ms3-6/3

2.1.1.2.5 Ummân

Çok büyük engin deniz, okyanus anlamlarına gelmektedir. Bahr ve deryâ isimleriyle de terkip ve tamlama yapılır.

“Kim reşha-i inâyeti ummâna haşre dek
Tab-ı hurûş u cûş-ı miyân u kerân verir” K3/27

“O keremkâr ki gördükçe kef-i dür-pâşın
Harf-i tahsin gibi gevher leb-i ummâna gelir” K14/13

“Hânedân-ı saltanat ancak seninle fahr eder
Gevher-i şehvârdır revnak veren ummânına” K19/36

“Zerre-veş dil pençe-i mihr-i dirahşânındadır

Cân u ten çün mevc dest-i kahr-ı ummânındadır” G20/1

2.1.1.2.6 Kulzüm

Deniz: Bahr-i kulzüm: Kızıldeniz gibi anlamlarla kullanılmaktadır.

“Harîta resmi gibi huşg u teng-sûretdir

Kef-i kerîmine nisbetle kulzüm-i zehhâr” K6/41

2.1.1.3 Vâdî

İki dağ arasındaki uzun ve geniş çukur alan olan vadiler de klasik Türk şiirinde yerini almıştır. Divan şairlerimiz vadiler ile daha çok şiirlerinin büyüklüğünü anlatmak için kullanmışlardır. Bir başka husus ise insanların yaşam için seçtikleri yerler olmasıyla ve topraklarındaki bereket hasebiyle değerlendirilmiştir. Özellikle sözün genişliği açısından ve kasideler türünde fazlaca kullanılmıştır. Ayrıca vadiler bulunduğu dağ ile de özdeşleşerek kullanılmaktadır. İncelenen divanında yer alan vadiler aşağıda verilmiştir.

Nedîm divanında yer alan vadi kavramlarına bakıldığında görülen anlam dünyası şundan ibarettir: Vadilerin genişliği ile sözün genişliği benzetilerek verilmiştir. Şair vadileri çok fazla kullanmamakla birlikte genellikle kasideler bölümünde kullanmıştır.

“Nef’î vâdî-i kasâidde sühan-perdâzdir

Olamaz ammâ gazelde Bâkî vü Yahyâ gibi” K16/38

“Hâsılı her biri bir vâdîde bulmuş imtiyâz

Mütezâd u şarkı vü tahmîs-i şevk-efzâ gibi” K16/40

“Bir tâze gazel zeyl edüp evsâfına sadrâ

Bir vâdî-i nev buldu yine kilik-i sühanver” K31/12

“Bir pâdişehin hâmesine olmadı meskûk

Vâdî-i sühanda bu bihin menhec ü meslek” Kt6/25

“Aceb münâsib ü çespândır ey büt-i tannâz

Nigâh-ı mestine vâdî-i mezheb-i âşûb” G8/3

2.1.1.4 Nehir

Klasik Türk edebiyatında kullanılan nehirlerin özellikleri içinde barındırdıkları birçok gizemli hallerinden almaktadır. Öncelikle nehirler yaşam için var olan ana unsurların birine sahip olmasından yani anasır-ı erba unsurlarından su olma özelliğidir. İnsanlar bu ihtiyaçlarını giderebilmek için nehir kenarlarındaki yaşamı tercih etmişleridir. Sadece bununla da değil bu alanların topraklarının da verimliliğinden faydalanmışlardır.

Klasik Türk edebiyatında nehirler değişik isimler ile anılmıştır. En yaygın olarak kullanılan isimler ise cûy, cûybâr gibi isimler ile tamlama kurulurak verilmiştir. Bunun dışında tam bir mekân belirterek kullanılan nehirler ise Ceyhûn, Fırat, Nil ve Seyhun gibi önemli yerlerde bulunan nehirlerdir. “İslam kültüründe de Nil, bir hadis-i şerife dayandırılarak Seyhun, Ceyhun ve Fırat nehirleriyle birlikte cennet nehirlerinden biri kabul edilir. Bu nehirlerin köklerinin Sidretü’l-Müntehâ’nın altından aktığı rivayet edilir.” (Esmâ, 2017) Nehirlerin gizemi ise işte bundan dolayı olmaktadır. Aynı şekilde nehirlerin kullanım alanlarına bakıldığında insanı temizleme özelliğine sahip olmasıdır ki bunun yanında gönül temizleyici özelliğinin de kullanılmasıdır.

2.1.1.4.1 Fırat

Fırat Nehridir. Gözyaşına mübalağa yapılır. “Başlangıç noktaları Ağrı Diyadin'den kaynayan Murat Nehri Hınıs'Tan Aras Nehri ve Erzurum Dumludağ'da ile kaynayan Karasu Nehri'dir. Bu nehirler Elazığ il sınırlarında birleşerek Fırat Nehri'ni oluşturur.

Fırat

Nehri Erzincan, Sivas, Tunceli, Elâzığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa il sınırını belirledikten sonra Suriye, daha sonra Irak topraklarına girer. Irak'ta denize uzak olmayan bir noktada Dicle Nehri ile birleşerek Şatt'ül-Arab'ı oluşturur ve Basra

Körfezi'ne dökülür. Nehrin en önemli kolları Murat Nehri, Karasu Nehri, Aras Nehri, Tohma Çayı, Peri Çayı, Çaltı ve Munzur Suyu'dur.”

(<https://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1rat>)

“Ol şeh-i âlem binâ kıldı bu âlî çeşmeyi

Kim zülâl-ı sâfının evsâfıdır azb-i Fırât” Kt18/7

2.1.1.4.2 Ceyhûn

Ceyhûn nehridir. Fırat Nehri gibi gözyaşı ile verilir. Amuderyâ olarakda bilinir.“*Amuderya, Pamir ve Hindukuş dağlarının birleştiği yerde, 4950 m. yükseklikteki kaynağından Aksu (Penç ırmağı) adı altında doğup batıya doğru ilerler ve kuzeyden, başlıca Pamir Vahan suyu, Kızılsu (Vahş/Uranovodsk), Kâfirnihân ve Surhân, güneyden de Kökçesu kollarını alarak Kunduz-Belh hizasında kuzeybatıya döner. Bu dönüşten sonra kısmen çöller ve bozkırlar içinde, herhangi bir kol almadan kuzeybatı yönünde ilerler, sonunda muhtelif kollara ayrılarak Aral gölüne dökülür. 2540 km. uzunluğundaki nehrin kıyılarında önemli yerleşim merkezleri yer alır.*” (Esin)

“Kılar tâ sâhil-i Ceyhûna dek eknâfi gark-ı hûn

Eger fermân ederse satveti şîrân-ı meydâna” K15/33

2.1.1.4.3 Cûy/Cû/Cûyân/Cûbâr

Akarsu, ırmak, çay, dere anlamlarına gelmektedir. Farklı terkip veya tamlamalar da yapılmaktadır.

“Buyur ol cây-ı dil-cûyu ser-efrâz eyle lutfunla

Hemîşe hem-rikâb olsun sana te'yîd-i Rabbân” K10/64

“O rûtbe etdi bu keskin soğuk zemîne eser

Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlûfer” K12/1

“Şeref-âbâdı kıldıkda o şâhenşâh için bünyâd

Ana bir cûybârı menbaından eyledi icrâ” Kt51/4

“Bak ol zemîn-i hûb u dil-cûy u müşk-bûya

Seyr et o sakf-ı pâki pür-nakş u pür-nigârı” K37/4

“N'ola tûfan-hîz olup kesse urûk-ı Şî'ayı

Âb-ı şemşîri rızâ-cûy-ı Ebû-bekr ü Ömer” K40/4

“Zihî ser-çeşme-i dil-cûy-ı pâk-i rûh-perver kim
Onun reşkiyle âteşdir derûnu âb-ı hayvânın” Kt24/1

“Nedîm-i bende ol âsâr-ı pâkin dedi târîhin
Su iç gel çeşme-i dil-cûy-ı İbrâhîm Pâşâda” Kt56/4

“Vasfında müjde sana ki bir kârbân sühan
Kilk-i Nedîm-i şûhunu cûyân olup gelir” G37/11

“Miyân-ı yâra dil-cûdur demek kasdeylemiş ammâ
Yanılmış hâme-i mutlak-inan dil-cûyu mû yazmış” G51/2

“Hayâl-i serv-i kadınle kalır giderse bu eşk
Fezâ-yı sînede bir cûybâr olur giderek” G59/4

“Serv-i dil-cûyumdan ayrı geşt-i gülşen istemem
Var yürü istersen ey eşk-i revân cûlarla sen” G101/6

“Ben olsam bir de mutrıb bir de tarf-ı cûybâr olsa
Hoş imdi bir de farzâ bir cûvân-ı şîvekâr olsa” G115/1

2.1.1.5 Çöller

Çöller, anlam ilişkisi içerisinde âşık için kullanılan, anlam ilişkisi bakımından derin olan yerlerdendir. Klasik Türk edebiyatında ise özellikle de aşıkâne gazellerde en fazla kullanılan bir unsurdur. Aynı şekilde mazmun olarak çeşitliliğin de çöllerde fazlaca olduğu

görülmektedir. Âşık çöllerde, sahralarda sevgiliyi araması bu çeşitliliğin bir ürünüdür. Coğrafi olarak bakıldığında ise çöller insan için yaşama en elverişsiz yerler olarak bilinir. Bundan dolayı aşığın sevgiliye ulaşması için çektiği mihnetin gösterilmesi için verilecek en güzel yer olmasıdır. Sonsuzluk ve susuzluk anlamlarında kullanılır.

Nedîm divanında yer alan çöl unsurlarını sahra ismiyle tamlama ya da terkip yapılarak verilmiştir. Şair daha çok çölün gecesinden, güneşin verdiği parlaklık, sonsuzluğu ve kuraklığından faydalanarak kullanmıştır.

2.1.1.5.1 Çöl

Göz alabildiğince geniş kumluk, susuz ve düz arâzilere denir. Sahrâ, bâdiye, beyâban, beriye gibi isimlerle de kullanılmaktadır.

“Hakîkatde bu Hâtem çölde bir begdir ki ol yerler
Kemâl-i kaht ile marûfdur bî-nân u nimetdir” K13/38

2.1.1.5.2 Sahra

Meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır, ova, çöl olarak kullanılır. Klasik Türk şiirinde aşığın mecnûn olup dolandığı yerlerin başında gelir. Sahra; Cezayir, Çad, Mısır, Libya, Mali, Moritanya, Fas, Nijer, Sudan ve Tunus dahil olmak üzere birçok Afrika ülkesinin topraklarını kapsayan çöldür.

“Verse bir sahrâya fer meşşâta-ı adlin olur
Çengel-i şeh-bâz mîl-i sürme-i kebk-i deri” K4/31

“Nazra-i hışmı dokunsa âhenîn âyîneye
Gird-bâd eylerdi peydâ dâmen-i sahrâ gibi” K16/26

“Kef-i zer-pâşî dest-i Cafere söyler ve hak söyler
Ki ben sahrâ-yı bî-pâyân-ı cûdum sen serabımsın” K17/24

“Binersen zevraka deryâda cûş etsin dür ü gevher

Süvâr olursan esbe deşt ü sahrâ lâlezâr olsun” K35/5

“Edüp hem seyr-i deryâ geşt-i sahrâ hoş havâlarla
Safâ kesb etdin âlem re'fetinle kâmkâr olsun” K35/7

“Görmeden mecnûnların sahrâdaki cemiiyyetin
Sevdiğim meşk-i nigâh eylerdin âhûlarla sen” G101/5

“Bazı ahabbâb kemer seyrin eder tenhâda
Bâri biz de kemeri seyr edelim sahrâda” G127/1

“Gördüm ol âhû-nigâh ardınca ser-gerdan gönül
Gird-bâd-âsâ giderdi dâmen-i sahrâ tutup” Kt77/2

“Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk
Anda mecnun bîdler divâne cûlar var idi” G147/2

“Kimi gitsin bâğa doğru kimi sahrâdan yana” Ms17-4/2

“Andadır gül-geşt-i sahrâ andadır seyr-i kenâr” Ms21-3/2

2.1.1.6 Çimenlikler

Çimenlik alanlar zevk ve gönül açan ferahlığı ile divan şiirinde kullanılagelmiştir. Divan şairleri çimenlik alanlarında ya işret halinde ya da bir meclis olarak toplantı yeri olarak kullanılır. Çimenliğin insan üzerindeki ferahlatıcı etkisi ise İslam’a göre insanın cennette aşına olduğu bir durum olmasındandır. Aynı şekilde çimenlik alanının belli bir yeri olmaması sadece tamlamalar ile kullanılması veya terkipler ile kullanılması bu

unsurun da mekân olma özelliğini göstermektedir. Bahçe ve dünya anlamlarını da karşılamaktadır.

Nedîm divanında kullanılan çimenlik unsuru çemen adıyla terkiplenerek verilmiştir. Divanda kullanılan çimenlik sevgilinin yüzünü gören paslı aynanın taze çimenliğe dönmesi gibi anlam dünyaları ile verilmiştir. Şair çimenliğin tazeliğinden ve gönül açıcılığından faydalanmıştır.

“Düşse feyz-i nazarı âyîne-i fûlâda

Jeng-i sad-sâlesi bir demde olur tâze çemen” K1/33

“Edüp bayrak ferâz-ı nîzede pîçîde şehbâlin

Güşâd etdi perin kumrî ser-i serv-i çemânüzre” K5/8

“Neyle zîb-efken olur gül çemen-i medhinle

Etmeyen kilkini yek-pâre zebân-ı süsen” K1/68

“Zamân-ı rezm geçdi şimdi vakt-i bezmdir söylen

Çemen nakş eylesin nakkâşlar püşt-i kemânüzre” K5/2

“Dokunsa çeşmi eger jeng-beste mir'âta

Yeşil çemen gibi neşv ü nemâ bulur jengâr” K6/40

“Seyfidir barıka-i hirmen-i âşûb u fiten

Kalemi ebr-i bahâr-ı çemen-istân-ı merâm” K9/26

“Kanı çemendeki germiyyet-i tarab şimdi

Aceb ne hâlde bülbül dedikleri kaşmer” K12/6

“Açılmaz oldu çemenlerde çeşm-i şehläsı
Degürdi nergise de çeşm-i rûzgâr nazar” K12/10

“Nesîm-i hulkı vezân olsa bir çemen-zâra
Edüp türâbını reşk-i şemâme-i anber” K12/34

“Bir şekl ile geldin ki gelir maşrıka hurşîd
Yahud ki sehergeh çemenin bâd-ı vezânı” K25/10

“Zihî pâkize nüzhetgâh kim şâh-ı nihâlinde Konup
murg-ı çemen erbâb-ı taba böyle der gûyâ” Kt8/13

“Ey bâd-ı sabâ cân u dile müjdeler eyle
Ol serv-i revân seyr-i çemenzâra gelir mi” Kt66/1

“Yine çü rûd çemenlerde cüst ü cûmuz var
O servin öpmeğe ayağın arzûmuz var” N5/1

“Çemende sâzına mızrâb urup yine mutrib
Semend-i şevkımı cüst etdi tâziyâne ile” N6/1

“Ser-â-ser gül ü sünbül ü yâsemen
Çemen-der-çemendir çemen-der-çemen” M1/19

“Olmadı tenhâca bir işret çemende yâr ile
Üstüme göz dikdi nergisler nighbân oldu hep” G9/4

“Güldür çemen-i sînede dâğ-ı gam-ı hasret
Şeb tâ-be-seher eşk-i terim şeb-nem-i hasret” G12/1

“Bülbül ağırlık etse n'ola nakd-i şeb-nemi
Ebkâr-ı gonca haylî çemenli çeyizlidir” G14/4

“Geçmez yolundan öpmeyicek nakş-i pâyni
Üftâden ey nihâl-i çemen yollu izlidir” G14/5

“Lebin ki nâz ile bir hande eylemişdi henüz
Onun çemende girîbân-ı gül derîdesidir” G27/4

“İyd oldu rûze-i gama iftâr vaktidir
Devr-i piyâle geşt-i çemenzâr vaktidir” G39/1

“Tâvûslar gibi çemen-istâna çık yürü
Ey men fedâ-yı hâlet-i cevânın olduğum” G79/2

“Dün çemende sevdiğim mestâne geçdin bakmadın
Serv refîârın görüp başın salardı dûrdan” G105/4

“Turfa sihr etmiş zemîn-i ârız-ı gül-fâmına

Bir çemenzâr eylemiş peydâ rek-i firuzeden” G108/2

“Güldü güller açılup nergis-i şehîlâ-yı çemen
Çeşm ü gûş oldu ümîdinle ser-â-pây-ı çemen” G112/1

“Gavta-engîz-i saf-ı seyl olup bâd-ı sabâ
Anberin mevc ile doldu yine deryâ-yı çemen” G112/2

“Görünür reng-i perîde rek-i yâkût gibi
Oldu ol denlü havâ reng-pezîrâ-yı çemen” G112/3

“Rast geldikçe ham eyler kadini sarsar-ı reşk
Nahl-i mevzûnun ile serv-i dil-ârâ-yı çemen” G112/4

“Dahı gelmez mi Nedîmâ-yı felâket-zedemiz
Geldi hengâm-ı tarab vakt-i temâşâ-yı çemen” G112/5

“Der görüp cünbüşün ol kaddin ehâlî-yi çemen
Bâğda gördüğümüz serv-i çemân ancak bu” G113/2

“Dil değil tende ümîd-i çemen-i kûyun ile
Bir giriftâr-ı kafes murg-ı tapân ancak bu” G113/4

“Dil sıklet-âver-i gül olur jâle olsa da
Olmaz zahım-tırâz-ı çemen lâle olsa da” G142/1

“Oldu murgân ile ezhâr-ı çemen hem-sohbet
Sahn-ı gülşende zuhûr etse n'ola vâveylâ” G5/3

“Âlem-veş nîze-i rümmâni oldukça çemen pîrâ
Bula râyât-ı hâkân-ı cihân nusretle istilâ” Mf/1

“Yüz sürüp dâmânına buldu çemenler matlabın” Ms14-2/1

“Vakt-i gül-geşt-i çemen seyr-i kenâr eyyamıdır” Ms16-1/1

“Bîgâne ile etme sakın azm-i çemenzâr” Ms26-5/2

“Çemen kıldı yeşil dîbâsını yollarda gösterde” Ms27-4/1

“Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen gel” Ms28-2/3

“Çemenler döndü rûy-ı yâra reng-i lâle vü gülden” Ms33-1/3

“Olsun ey tâze nihâl-i çemen-i cân olsun” Ms35-3/4

“Yine bezm-i çemene lâle fûrûzan geldi” Ms41-1/1

“Çemen faslı nevâ-yı andelîbân vaktidir şimdi” Ms43-1/3

2.1.1.6.1 Sebzezâr

Çimenlik olarak kullanılmakla birlikte bazen de bahçe olarak kullanılmaktadır.

“Ya‘ni İbrâhîm Pâşâ kim nigâh-ı re‘feti

Jengdâr âyîneyi eyler dokunsa sebzezâr” K28/15

2.1.1.7 Göksel Mekânlar

Divan şiirlerinde kullanılan en önemli unsurların başında hiç kuşkusuz göksel kavramlı unsurlar gelmektedir. Bu unsurların kullanılması onların ihtişamıyla alakalı olmasıdır. Her bir unsurun ise kendine has özellikleri ya da mazmunları vardır. İncelemesini yapılan divan içerisinde yer alan mekân unsurlarının çoğunluğu, mekânın ihtişamıyla ilişkilendirilip duygu verilmeye çalışılmıştır. Özellikle de bu mekânlar içinde güneş, deniz ve cihan terimlerini kullanarak vermiştir şair. Güneşin parlaklık ve sıcaklığını değerlendirerek ele almış, bu vasıflar ile anlam oluşturulmuştur.

2.1.1.7.1 Mihr/Mehr/Şems/Âftâb/Hurşîd/Güneş

Güneş olarak kullanılır. Klasik Türk şiirinde methiyenin yapılacağı kişi güneş üzerinden benzetmelerle yapılmaktadır. Ayrıca sevgili ile de kullanıldığı görülmektedir.

“Bu âb u tâbını gördükçe onun derd-i hasretle

Gözünden âb akar ser-çeşme-i mihr-idırahşânın” Kt24/3

“Zer-i hurşîdini mîzân ile sarf eyler çarh

Nice yanında onun bahşîşi meydâna gelir” K14/30

“Bâ-husûs ârâm ede sadrında bir mihr-i kemâl

Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı mülk-ârâ gibi” K16/14

“Şehenşâh-ı cihânın feyz-i mihr-i iltifâtından

Cebîn-i necm-i bahtı subh-ı ıyd-âsâ sefid olsun” Kt20/22

“Eyleyüp kendüye dâmâd onu düstûr-ı güzîn

Felek-i devlete oldu ikisi mihr ile mâh” Kt44/3

“Yakdı yandırdı bizi muhrika-ı sîm-âsâ
Mîhr-i ruhsârı olup sînesinepertev-zen” K1/15

“Yani Şehzâde-i zî-şân-ı hümâyun-peyker Ki
doğup kıldı güneş gibi cihânı tâbân” Kt11/7

“Şehenşâh-ı cihân kim âftâb-ı burc uşevketdir
Şuâıdır o şemsin ol vezîr-i mekremet-pîrâ” Kt50/16

“Âşûb düşdü bezme tutuldu o âftâb
Devr-i piyâle fitne-i devr-i kamer midir” G35/4

“Sûret-i akl-ı müşahhas peyker-i zihn-i selîm
Akl-ı kül burc-ı kemâlin âftâb-ı enveri” K4/14

“Hemân hitâb edüp ey âftâb-ı nâz dedim
Ki ey fedâ o siyeh zülfe nâfe-i Tâtâr” K6/14

“Delîli olduğı'çün hayr-ı âleme sâî
Cihânda dâ'im olur âftâb-ı feyz-âsâr” K6/59

“Nedîm kendi kulun kendi müstmendindir
Unutma zerreni ey âftâb-ı feyz-âsâr” K6/62

“Ol âftâb-ı mekârimsin âsafâ sen kim
Umûm-ı feyzin ile sîrdır kibâr u sığar” K6/64

“Senin lutfun senin feyzinledir hep cümle ikbâlim
Ki ben bir zerreyim sen devlet ile âftâbımsın” K17/11

“Güm oldu encüm-i tâbende âsmânda sipihr
O dem ki cilvegeh-i âftâb-ı ıyd oldu” K34/3

“Âftâb âmâde-i tahvîl iken döndü geri
Şehriyâr andan mukaddem azm-i cev lâneyledi” K24/9

“Mehçe-i râ'yet-i hümayûnu
Âftâb-ı münîre çehre-güşâ” K38/11

“Sıhr-ı zî-şân-ı pâdişâh-ı güzîn
Felek-i câh âftâb-ı zekâ” K38/15

“İnkıyâd etse becâ hâver-zemînin ser-keşi
Âftâb-ı âlem-ârâdır cihâna ser-be-ser” K40/5

“Tutup âfâkı ser-tâ-ser fûrûğu âftâb-âsâ
Cihânı kıldı pür sıyt u sadâ-yı kûs-ı şevketle” Kt10/3

“Maskat-ı re'si olup yani o sadr-ı ekremin

Doğdu ol burc-ı şerefden zâtı hem-çün âftâb” Kt30/13

“Görünse dîdeye gül-mîh-i bâb-ı âftâb-âsâ

Misâl-i şîr-i berf âsâyîşe tâkat komaz gamda” Kt39/16

“Hak ede bânîsinin ikbâl ü iclâlin füzûn

Âftâb-ı devletine ermeye hergîz zevâl” Kt54/7

“Hidîv-i âsman-mesned cihânban-ı mü'eyyedkim

Rikâbı âftâb-ı burc-ı izz ü ihtişâm oldu” Kt7/11

“Sülbünden ol şâhenşehin izz ü celâl ü mecd ile

Geldi cihâna nâgehan bir âftâb-ı nev-resîd” Kt9/5

“Germ et fûruğ-ı tâbını ey âftâb-ı nâz

Çeşm-i niyâza bahşîş-i envâr vaktidir” G39/3

“Mihr kim cism-i münevverdir deyü tarîf olunur Sana

yok nisbeti kim nûr-ı mücessemsin sen” K1/60

“Mihr-i devlet baht-ı erbâb-ı dile âyînedir

Perde-keş subh-ı vatan şâm-ı garîbân üstüne” K2/2

“Sîr-i meh-tâbiz fûrûğ-ı bahtdan bî-hûde mihr

Etmesin tahmîl-i minnet mâh-ı tâbân üstüne” K2/8

“Çehresinden rengi pervâz eylemiş sanman şafak
Heybet ü iclâli düşmüş mihr-i rahşân üstüne” K2/27

“Tâ ki cedveller çeke hatt-ı şua-ı mihrden
Münşi-i kudret bu nüh tûmâr-ı imkân üstüne” K2/49

“Böyle tahrîr etdi levh-i mihre vasf-ı pâkini
Kâtib-i çarhın ser-i kıl-k-i maânî-perveri” K4/11

“Sensin ol sultân-ı âlişan k'olur bezminde cem
Zührenin çengi mehin ibrîki mihrin micmeri” K4/25

“Cebhe-i pâkindeki berk-ı necâbetden eger
Meş'al-efrûz-ı cemâl olsaydı mihr-i hâveri” K4/29

“Zuhûr-ı mihrinin bir zerresin gösterdi âfâka
Hücûm etdikde feyz-i pertev-i hurşîd kân üzre” K5/26

“Cihân-penâh hidîvâ keremverâ sadrâ
Eyâ vezîr-i felek-bârgâh-ı mihr-âsâr” K6/47

“Ale's-sabâh ki bânû-yı mihr-i ferruh-fâl
Kenâr-ı târem-i mînâdan etdi arz-ı cemâl” K7/1

“Ki tâ bu mertebe bî-mihr ü bî-vefâlık edüp
Ziyâretim edesin tâ bu vakte dek ihmâl” K7/21

“Çerâğ etdin beni dâ'im senin de ey kerîmü's-şân
Çerâğın rûşen etsin dîde-i mihr-i mücellâyı” K8/35

“Yazup vâsf-ı şerîfin zer-kalemle mihr-i ferruh-fer
Kıla pür-zîb ü zîver safha-i çarh-ı mu'allâyı” K8/49

“Ahd-i lutfunda kemâl ehline göstermede çarh
Sûret-i mihr ü vefâyı felek-i âyîne-fâm” K9/32

“Yesârında durup şehzâdegân izz ü saâdetle
Sipîhr-i haşmetin her biri oldu mihr-i tâbânı” K10/5

“Mânend-i mihr-i tâbdâr devletle bulsun iştiâr
Haşmetle olsun ber-karâr izzetle olsun muhterem” K11/19

“Eger ki miskale-i re'yi olmasa der-dest
Mehin cebînine mihr olmaz idi rûşenger” K12/32

“Çü mihr maşrık-ı iclâlden edince tulû
Açıldı nûr-ı zuhûrunla milket-i hâver” K12/50

“Zemîn ü âsmânı mihr ü mâhı bilmeden geçdik

Kişi öz nefisini bir hoşça bilmek câna minnetdir” K13/3

“Menârât-ı refîi mehbit-ı envâr-ı Yezdânî
Leb-i bâm-ı bülendi maşrık-ı mihr-i hidâyetdir” K13/11

“Ey felek insâf ey mihr-i cihân-ârâ amân
Bir nazîri var ise söylen konulsun yanına” K19/3

“Çok zamândır olmamışdır dût çeşm-i mihr ü mâh
Böyle çarhın vefk-i dil-hâh üzre bir devranına” K19/39

“Bu mesned olsa n'ola âsmân ile hem-dût
Bu mihr-i burc-ı vezâret çü basdı ona kadem” K23/21

“Böyle bir rûz-ı hümayundur kim ikbâli onu
Nûr-bahş-ı cebhe-i mihr-i dirahşân eyledi” K24/8

“Oldu teşrîfin ona sermâye-i izz ü şeref
İltifâtın kıldı kadrin mihr-i burc-ı iştihâr” K28/7

“Bu burca eyledi tahvîl mihr-i âtîfetin
Bu menzili yine meh gibi eyledin tâbân” K30/2

“Ferâz-ı çarha eger mihr-veş güzâr etsen
Sezâ budur hamel ü cedyin eyleye kurbân” K30/13

“Yekke-tâz-ı arsa-i haşmet ki mihrin pençesi
Şâne-i yâl ü düm-i rahş-ı cihân-peymâsıdır” K36/18

“Hem-nâm-ı fahr-ı âlem kim nâmı ile oldu
Mihrin felekde mensûh İncîl-i iştiârı” K37/13

“Secdegâh eyler idi mihr onu
Sâyebân olmasaydı perr-i hü mâ” K38/39

“Avn-i Rabbânî ile oldukda şark iklîmine
Mehçe-i râyâtı mihr-i âlem-efrûz-ı zafer” K40/2

“Husûsâ ola anda bir çerâğ-ı hâs-ı mukbil kim
Hulûs-ı niyyet ü sıdk-ı derûnu mihrden enver” K27/5

“Şâd geldin ey vezîr-i azam-ı mihr-iştiâr
Yümn-i teşrîfin ile oldu bu mesned kâmkâr” K28/1

“Sadr-ı âlî gevher-i sîr-âb kân-ı izz ü câh
Mihr-i gerdûn-ı maâlî iftiâr-ı rûzgâr” K28/12

“Mülk-i cûd olsun müselleme kabza-iteshîrine
Zerre mihrin tâ zebûn-ı pençe-i kübrâsıdır” K36/37

“Lemaân-ı rikâb-ı ikbâli

Mâha sermâye mihre hüsn ü cilâ” K38/10

“Cevv-i idrâkinde kemter zerredür Şems-i Serahs

İbn-i Hâcib dergeh-i fazlında derbân-ı kemîn” Kt32/10

“Dıraş-ı şemse-i eyvânı rûy-ı şemsden lâmi

Ferâz-ı târem-i iclâli tâk-ı arşdan bâlâ” Kt38/3

“Şems ü işrâka şebîh tab-ı münîrinle zekâ

Güher ü âba mesel taraf-ı zebânınla Sühan” K1/61

“Edüp izhâr onun bir şemse-i cild-i mutallâsın

Felekde mihr ü mâhın çeşm-i cânın rûşenâ eyle” Kt5/11

“Mihr-i gerdûn-ı celâlet kim sezâ gerdûnuna

Olsa her biri bir çarhı reşkin-sâz-ı çarh-ı çârümîn” Kt32/6

“Ki yani necl-i âlî-şânı İbrâhîm Pâşânın

Vezâret burcuna mihr-i dirahşân oldu bir günde” Kt34/6

“Vücûd-ı pâkidir ârâyış-i eyvân-ı izz ü câh

Nihâd-ı sâfidır âyîne-i mihr-i cihân-ârâ” Kt42/2

“Nigîninden misâl-i mihr ferr-i saltanat zâhir

Rikâbından çü izzet pertev-i şevket hüveydâdır” Kt57/4

“Zulm etdi hayf tıfl-ı dile dâye-i felek

Ol bed-mihrden almadılar dâdımız bizim” Kt74/1

“Mihrin eyler pençesin pejmürde her müjgânımız

Sîr-çeşm olsak temâşâ-yı cemâl-i yârda” Kt75/2

“Takınmış fezâsında serv-i sehî

Çü ser-gûş başında mihr ü mehi” M1/46

“Seyr eyledikçe dâiresin der sipihre mihr

İzz ü vakâr u haşmet ü şân söylerim sana” G3/8

“Nice mesned ki bâlâ-yı şafakda mihr onu dâ'im

Edüp pûşîde ol sadr-ı muallâ-nâm için saklar” G19/10

“Mihrin nihân eyledi devran şafak değil

Benzer ki âteş-i sitemin iltihâbı var” G24/2

“Bakmaz fûrûğ-ı mihr-i cihân-tâba zerrece

Şâm-ı gam içre kaldı dil ol mâh-rûdadır” G29/3

“Nedîmâ bî-vücûduz himmet-i mahdûma muhtâcız

Görünmez zerre-i nâ-çizler mihr-i dırahşansız” G49/4

“Muciz ki mihr hem şeb-i yeldâ vü hem bahâr
Cem oldu tutup ol ruh-ı berrâkı zülf ü hat” G53/3

“Meh ü mihrin senin olsun felek biz ıydgehlerde
Hilâl ebrûların hurşîd-i tâbân olduğun gördük” G56/3

“Revâc-ı mihrî şikest etdi sîne-i sâfın
Amûd-ı subha hâlel verdi sâk-ı şeffâfın” G63/1

“Göstermiyor felek bize mihrî bu nev-bahâr
Sen ey piyâle mihr-i dırahşânım ol benim” G86/3

“Gazâl-ı mihr-i felek dâğdârım oldu bu gün
Ki böyle sürmeli âhû şikârım oldu bu gün” G96/1

“Cihâna pertev-i mihr-i cemâlin lema-tâb olsun
Sipihre hüsn-i nûr-ı vech-i pâkin âfitâb olsun” G111/1

“Cûy gösterdi yine âyîne-veş rûy-ı gülî
Pençe-i mihr açdı hem-çün şâne zülf-i sünbülü” G163/1

“Görünce sînesinde tâb-ı mihr-i rûyun âh etdim
Bana bir sîm pertev-sûz ile dil-ber duhan yakdı” Mf/20

“Asâlet pertev-i ruhsâre-i devlet-siriştinde
Cebîn-i subh-ı nurânîdeki hurşîd-veş peydâ” K41/10

“Zât-ı âlî-şânıdır hurşîd-i evc-i madelet
Ana nisbet gayri şehler zerre-veş olmaz hesâb” Kt30/3

“Lutf u cûd u himmeti âlemde çok bî-kesleri
Zerre-i güm-nâm iken hem-nâm-ı hurşîd eyledi” Kt31/7

“Sakf-ı âlîsin hacil-sâz-ı revâk-ı âsmân
Kefçesin reşk-i kef-i pür-tâb-ı hurşîdeyledi” Kt31/20

“Habbezâ ey şule-i şemşîr-i dest-i saltanat Ey
fûrûğ-ı rûy-ı hurşîd-i sipihr-i serveri” K4/3

“Çarhdan pençe-i hurşîd adını mahv etdi
Pençe buyruldusunun şeş cihete saldığı nâm” K9/28

“Fass-ı nigîn-i saltanat nûr-ı cebîn-i madelet
Hurşîd-i âlî-menzilet şehzâde-i nikû-şiyem” K11/24

“Cenâb-ı hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı sâlis kim
Olur ser-pençe-i hurşîd yâl-ı esbine şâne” K15/12

“Der onun âb-ı şâdırvân-ı kasrına gül-i hurşîd

Seni ben sînem içre perveriş kıldım gül-âbımsın” K17/26

“Pençe-i hurşîd ile müjgânın eyler pençe-zen
Hâk-i pâyin kuhl edenler dîde-i giryânına” K19/27

“Hoş geldin eyâ peyker-i hurşîd-i mefâhir
Mahsûd-ı sipihr etdi nişestin bu mekânı” K25/9

“Bir çeşmi ki dîdâr-ı şerîfin kıla pür-nûr
Müjgânı olur pençe-i hurşîde berâber” K31/6

“Vezîr-i devr-i zamân kim hameldeki hurşîd
Celâl ü câhına nisbetle bir emîn-i ganem” K23/13

“Ol şehi Bârî kılup hurşîd-i evc-i madelet
Heft evlâdın çü heft ahter fûrûzân eyledi” K24/30

“Demdir ki yine kilik-i bedîim kıla unvân
Evsâfına bu matla-ı hurşîd-nişânı” K25/6

“Hemân âmededir kim cedye tahvîl eyleyüp hurşîd
Bu dem şükrâne-i teşrîfine kurbân ede anı” K29/6

“Baht pâyende vü ikbâl ü saâdet câvîd
Düşmen efkende felek bende vü hurşîd gulâm” Kt2/19

“Vezîr-i muhteşem kim enderûn-ı hâsına hurşîd
Müzerkeş câmeli altun külehli bir gulâm oldu” Kt7/9

“Olup hurşîd menşûr-i celâl u câhına tuğrâ
Verâsında hilâl-i âsmân nakş-ı resîd olsun” Kt20/7

“Ol kadar berrâk u rûşendir onun her câmı kim
Ferr ü tâbından eder hurşîd-i nûrânî hicâb” Kt30/21

“Hilâfet burcunun hurşîdidir zât-ı hümâyûnu
Ki şark u garba feyz-i pertevi olmakdadır memdûd” Kt19/4

“Buldurup şimdi suyun ikbâl ü devletle tamâm
Ferr ü tâbı çeşme-i hurşîde taklîd eyledi” Kt31/19

“Ulâda mehçe-i râyâtı hurşîd ile hem-pehlû
Şerefde şîr-i şâdirvânı şîr-i çarh ile hem-pâ” Kt37/8

“O hâkân-ı kerîmü'ş-şan ki dest-i lutf u ihsânı
Misâl-i çeşme-i hurşîd mülkü etmede ihyâ” Kt46/2

“Yeridir cilvegâh-ı şâhidân-ı zevk u şevk olsa
Şitâba teşnedir her rûz u şeb hurşîd ü meh zîrâ” Kt37/27

“O denlü pâk ü rûşendir letâfetle nezâfetle
Ki câmı dîde-i hurşîde olmuşdur ziyâ-bahşâ” Kt55/6

“Mehçe-i tûğuna mümkün idi teşbîh etmek
Ârız olmasa gehî cebhe-i hurşîde gamam” Kt2/10

“Bu sâl-ı ferruh-fâlde hurşîd-i zîbâ-peykerin
Burc-ı hamelde yümn ile ruhsârı oldukda bedîd” Kt9/4

“Hurşîd pençesin mi takınmış cebînine
Ol zülf-i zerdden dökülen târlar mıdır” G35/3

“Olur ser-pençe-i hurşîd lerzan germ olup gâhî
Levendim âstîn-efşân-ı nâz oldukça bâzûdan” G107/4

“Doğdu hurşîdi yine subh-ı bahâr-ı hüsnün
Tügme-i zer değil ol gerden-i kâfûr üzre” G114/3

“Dil zerre-sıfat şevk ile girse n'ola raksa
Olduk yine bir pençe-i hurşîde rübûde” G122/2

“Yine bir pençe-i hurşîde esîr oldum kim
Eğilüp ona bakar gurre felek bâmında” G126/3

“Hakkâ budur ki gökdeki hurşîd bulmadı

Ben sâyesinde bulduğum ikbâl ü rifati” G151/11

“Rûy-ı tâbânın seher hâb içre bir kez seyreden
Pençe-i hurşîdden girâ bulur müjgânını” G158/7

“Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelüp yanımda güneş gibi oldu şule-nisâr” K6/4

“Eyâ ser-mesned-i câh u celâlin sadr-ı zî-şânı
Güneşle çarha benzetdim seninle sadr-ıdîvânı” K21/16

“Kafâsında güneşden sakınup lâlâsı endâmın
Tutar pîşinde dâim dâyesi âyîne-i zîbâ” Kt38/15

“Güneş hâke üftâde bir jâlesi
Mehin hâlesi bir kızıl lâlesi” M1/31

“Âftâbı zerre-i nâ-çîze saymaz talatı” Ms20-3/2

“Doğdu nâgâh güneş gibi meh-i tâbânım” Ms23-1/4

“Çifte benli sîm gerdemli güneş ruhsâreli” Ms42-1/3

“Felek etmektedir hurşîd-i rahşânından istikrâh” Ms1-3/12

“Zerre-i nâçîzler hurşîd olur” Ms2-4/3

“Hurşîd-i sipihre hem-inândır” Ms5-7/5

“Hurşîdi çü micmer ede sûzân” Ms5-8/2

“Germiyyeti hurşîd rûh-ı berk-zenimden” Ms10-1/3

“Seni bir câm-ı musaffâ ile hurşîd edelim” Ms24-1/3

“O tıfl-ı nâzı gördüm rûyuna hurşîd eser etmiş” Ms29-2/1

“Yine çün mihr-i enver âleme pertev-feşân oldu” Ms1-1/8

“Kasrlar oldu neşât ile burûc-ı âftâb” Ms14-1/3

“İki altundan topdur onun üstünde mihr ü mâh” Ms1-3/14

“Mihr-i mencûk-ı otağ etmiş sana Rabbü'l-felak” Ms6-3/3

“Aksine çarh-ı felek mihr-i dırahşânı bile” Ms8-3/5

“Gûşe gûşe mihrler mehler bedîd olsun da gör” Ms17-1/3

“Mihr-i lalindir senin dünyâyı teshîr eyleyen” Ms20-2/3

“Nazîrin yok cihânda hüsn ile mihr-i münevversin” Ms30-1/3

“Atan anan senin var ise mihr ü mâhdır cânâ” Ms30-4/3

“Ki bir bakışda mihre bir bakışda mâha benzersin” Ms30-4/4

2.1.1.7.2 Ay/Mâh/Meh/Meh-çe/Meh-tâb/Meh-rû/Meh-pâre/Kamer/Hilâl

Gökteki ay anlamlarında kullanılıp sevgili ile terkip edilmektedir. Klasik Türk şiirinde en fazla kullanılan mekânlarından birisidir.

“Ey saf-der-i cihân ki felek rahş-ı azmine

Mehden rikâb ü berk-ı cehândan inân verir” K3/35

“Ehl-i keyfin birisi der ki behey sultânım

Aydın ay bellü hesâb olmadı şa‘bân tamâm” K9/8

“Açıldı kufl-ı der-i arzû-yı rûze-keşân

Hilâl-i ıyd ona sîmden kilîd oldu” K34/5

“Hilâl sandığın ey gırre mest Cemşîdin

Tehî cihânda kalan sâgar-ı keşidesidir” G27/5

“Bi-hamdillah yine bir gerdişinden sâki-i dehrin

Hilâl-i câm-ı âmâl-ı cihân bedr-i tamâm oldu” Kt7/1

“Cihânda böyle bir ıyd olmadı çok sâl ü meh geçdi

Felekde böyle bir gün doğmadı çok subh u şâm oldu” Kt7/16

“Olaldan câm-ı sâf-ı revzeni tâbendekurtuldu
Niyâz-ı pertev-i meh-tâbdan âyîne-i deryâ” Kt43/24

“Heves-i ıyd-ı visâle düşüp encâmında
Oldu dil bir mehe şabân Ramazan nâmında” G126/1

“Âsman bister-i ikbâline gûy-ı micmer
Meh şeb-istânına bir şema‘-ı pirûze-legen” K1/29

“Vermek kef-i felekde meh-i nev ne ihtimâl
Destinde ol fûrûğı ki toz-ı kemân verir” K3/42

“Bilir kim bir keşîde rahşdır ıstabl-ı hâsında
Meh-i nev gören çarhın kefelgâhında tamgayı” K8/22

“Zât-ı güzînin seyr eden vech-i mübîn seyr eden
Nûr-ı cebîn seyr eden mehdîr deyü eylerkasem” K11/18

“Hiç ne mümkündür efendim onu vasf etmek kulun
Top-ı meh düşsün mü bir mûrun ham-ı çevgânına” K19/43

“Varup tâ dûş dûş u rû-be-rû olmuş dü-peykerle
Çıkup ser-mehçe-i râyâtı tâk-çarhdan bâlâ” Kt50/3

“Dahı geçen aya dek bir hilâl idi bârîk
Bu gün sabâh ile gördüm ki âftâb olmuş” G50/4

“Döşenmiş ferşine kalîçe-âsâ pertev-i meh-tâb
ekilmiş farkına  n sakf-ı bâlâ sâye-i t b ” Kt50/30

“İltif t-ı yâra mağr r olma dil verme Nedîm
G r ne kanlar yutdurur ol meh hele bir kez seve” N8/2

“Yine ayrı d şeli ol meh-i t b nımdan
H n-ı eşkim dağılup âleme t f nımdan” N12/1

“O t rem felekden de berter gibi
Meh üstünde konmuş keb ter gibi” M1/43

“Ey meh rik bı ol da g r ikbâli ben bunu
Her vakt u her zamân u her an söylerim sana” G3/12

“Sen kim gözümde n rsun ey şeb-çerâğ-ı n z
Meh gayre gamla  yine-i germ olur bu şeb” G7/2

“Olmakda h rı hem-ser-i ağyâr ol mehe
Bu imtinân ile g l-i ter s ne- k olur” G44/2

“On bir yaşına girmiş o meh-pâreyi gördüm
Kim dedi ki âlemde şeş ü penc bulunmaz” G45/3

“Rûy-ı meh-tâbın ne dem görsem gelir kalbe neşât
Tâ ezelden etmiş ey meh-rû seninle irtibât” G54/1

“Soydum o mehin câmesini bûsesin aldım
Vakt oldu müsâid günümü yaza düşürdüm” G84/3

“Şöyle bî-tâb olmuş ol meh-pâre tâb-ı rûzedden
Fark olunmaz kâmet-i ham gurre-i yek-rûzedden” G108/1

“Çün mihr ü kamer sîne vü ruhsâr güşûde
Düş etmesin ol şûhu Hudâ çeşm-i hasuda” G122/1

“Şemse-i zer-dûz-ı sakfın çarha sordum bilmeyüp
Mihrdir yahud kamerdir deyü terdîd eyledi” Kt31/21

“Ol gevher-i pür-tâb u fer kim rûyuna etse nazar
Şerm ile ruhsâr-ı kamer gül-gûn olur hem-çün bakkam” K11/21

“Kamer hamîresi yâhud güneş mürebbâsı
Bilûr şâhı yâhud nahl-i lü'lü-i şehvâr” K6/7

“Rahşın olmasa felek olmazdı böyle pür-şitâb

Peykin olmasa kamer giymezdi bu tâc-ı zeri” K4/4

“O sadr-ârâ ki bir eşkeste tohm-ı penbedir kalmış
Kamer şem-i harîm-i cûdunun çîn-i fetîlinde” Kt25/4

“Tâ ki her sâlda sad meymenet ü devlet ile
Ede kânûnu felek pey-rev-i mâh-ı teşrin” K26/11

“Efendim âh havâlar bu gün soğuk diyerek
Sokuldu koynuna ol mâh-pârenin micmer” K12/19

“İhsânın umar râh-güzârında durup çarh
Mâh-ı nevi mânende-i keçkûl-i kalender” K31/9

“Seyredüp rahş üzre ol hurşîdi hiç olsun mu kim
Mâh-ı nev-pertev gedâ-yı hâne-i zîn olmaya” G140/4

“Tertîb-i mevkib etse ağâyân-ı hâsına
Şemşîri mâh-ı nev kemeri kehkeşân verir” K3/23

“Nal-i zerdir mûze-i peykinde mâhın gurresi
Gûydur çevgân-ı pâ-yi rahşına çarhın seri” K4/6

“Ne mümkün pâ-yine sâyîde etmek cebhesinRüstem
Bir iki mâh-ı nev nakş etmedikçe âstân üzre” K5/24

“Varup bir tarz ile vaz-ı cebîn etmiş ki râhında
Nişân-ı nal zann etdim hilâl-i mâh-ı garrâyı” K8/27

“Sultân Numân-ı cihân şehzâde-i vâlâ-mekân Hurşîd
ile ham-âşîyan mâh-ı münevverle behem” K11/26

“Var iken destindeki şemşîr-i tîz ü âbdâr
Kim bakar âyâ o mâhın gurre-i tâbânına” K19/63

“Az erişdi Hak budur kim böyle nûrânî şebe
Gerçi kim gerdûn hezâran mâhı tâbân eyledi” K24/6

“Mustafâ Pâşâ-yı tevkîi o gerdûn-pâye kim
Mâh-ı nev seng-i fesân-ı hançer-i tuğrâsıdır” K36/16

“Tüfengi mühresi eyler şikeste beyza-i mâhı
Kapar nesr-i sipihri nâveki mânende-işeh-bâz” Kt33/5

“Gül bister-i iclâli içün micmer olurdu
Sîmîn küre-i mâh eger olsa müşebbek” Kt6/3

“Ki evvel olmuş idi hüsn ü ân u işvesi mestûr
Kabâ-yı köhnede bir dil-rübâ-yı mâh-rû âsâ” Kt8/10

“Henüz on ikiden on üç gün eksik yaşı ammâ kim Ayın
ondürdünü yâd etdirir bir mâh-ı talat var” Kt64/4

“Mâ'il oldum bir siyeh-çerde cüvân-ı şeb-reve
Tâk-ı ebrûsun görenler benzedir mâh-ı neve” N8/1

“Hudâ olsun nigâhdârı derûn-ı sînede âşık
Gönül âyînesin bir mâh-ı sîm-endâm için saklar” G19/2

“Çıkmış henüz hâne-i âyîneden o mâh
Esrâr-ı hüsn ü ânına hayrân olup gelir” G37/8

“Cân riştesi biri birisi mâh hâlesi
Tutdu netîce enfüs ü âfâkı zülf ü hat” G53/4

“Mâhsın mehden güzelsin belki ammâ neyleyim
Âh bir şeb burc-ı âgûşumda tâbân olmadın” G66/2

“Ramazândan kim ederdi gile vakt olsa eger
Azacık sohbeta ol mâh ile ahşamında” G126/10

“Aks-i fûrûğu dehre yine lema-tâbdır
Mâh-ı ruhun hatınla siyeh-hâle olsa da” G142/3

“O altun tâs ile meh peykin olmuşdur rikâbında” Ms1-3/9

“Meh pertev alır tâbiş-i vech-i hasenimden” Ms10-1/4

“Nereye gitdi o hercâyı o meh-pâre aceb” Ms13-1/2

“Gör ne dil-cûlar ne meh-rûlar ne âhûlar gele” Ms17-2/2

“Açıldı bunca muhkem kalalar ey şûh-ı meh-pâre” Ms22-4/1

“Cebîn-i mâh ile onun derinde secde eylersin” Ms1-4/16

2.1.1.7.3 Dünyâ/Cihân/Devrân/Dehr

Güneş sistemindeki gezegenlerden biri olan yer yuvarlağıdır. İnsanların yaşam yeri olup *dehre*, *cihân-ârâ*, *devrân*, *dîde-i dünyâ*, *mülk-i dünyâ* gibi tamlama ve terkiplerle kullanılmıştır. Divan şiirinde en fazla kullanılan mekânsal unsurlardan birisidir.

“Fürûg-ı madelet re'yinden oldu dehre gösterde

Esâs-ı dîn ü devlet himmetiyle buldu istilâ” Kt47/3

“Şehenşâh-ı cihân-ârâ ki tâc u tahtı yanında

Serîr-i Husrev ü taht-ı Ferîdun köhne efsâne” K15/13

“Duâ-yı hayr celb etmektedir hâkân-ı devrâna

Edüp hayrâta meyl ol zât-ı vâlâ-şân-ı bî-hemtâ” Kt46/12

“Dolup şevk u tarabla ser-be-ser dünyâ gam u endûh

Adem-âbâd mülkünden de sad menzil bâîd olsun” Kt20/5

“Şehenşâh-ı muallâ-pâye Sultân Ahmed-i Gâzî Ki
oldu sâye-i adlinde âbâdan bütün dünyâ” Kt8/1

“Keremde madeletde merhametde cûd u re'fetde
Nazîrin görmemiştir bâz olaldan dîde-i dünyâ” Kt38/2

“Hoşâ ey feyz-i cûdun eyleyüp zîbende dünyâyı
Kemâl-i lutfun etdi hissemend alâ vü ednâyı” K8/1

“Bu dünyâda sen ona sâlis oldun çünkü lâyıkdır
Bununla fahr ede ukbâda Sultân Ahmed-i Sânî” K10/30

“Mekremet sende nevâziş sende himmet sendedir
Zâtın ifzâlin hemân dünyâ vü mâ-fihâsıdır” K36/27

“Ol kîl-i ter-zebân kim güftârı bahşîş eyler
Dünyâyâ hûşe hûşe lü'lü-i şehvârı” K37/15

“Mutî-i emr-i Hak Sultân Ahmed Hân Gâzî kim İmâm-
ı mülk ü millet muktedâ-yı halk-ı dünyadır” Kt14/1

“İşî lutf u mürüvvet pîşesi bî-keslere şefkat
Vücûd-ı pâki mahz-ı lutfudur dünyâyâ Mevlânın” Kt24/6

“Rıbât-ı köhne-i dünyâyı kıldı lutf ile tecdîd

Olup re'y-i rezîni kâr-sâz-ı millet-i beyzâ” Kt47/2

“Allah nahl-i devletini ber-karâr edüp
Dünyâdan eksik etmeye zıll-i himayetin” Kt1/17

“Hıdîvâ âsafâ Hâtem-nihâdâ serverâ sadrâ
Ki zâtın gibi âsaf bir dahı gelmez bu dünyâya” Kt3/1

“Vezîr-i azam İbrâhim Pâşâ-yı keremver kim
Anılmaz ona nisbet nâm-ı Cafer mülk-i dünyâda” Kt56/1

“Şeh-i âlem hidîv-i Cem-haşem hâkân-ı azam kim
Müsellem kabza-i teshîrine ser-tâ-be-ser dünyâ” Kt59/2

“Vezîr-i azam u dâmâdı ol hâkân-ı devrânın
Ki lutf u cûduna dil-beste olmuşdur bütün dünyâ” Kt59/3

“Zihî cây-ı safâ-bahşâ ki yokdur misli dünyâda
Onun her gûşesinde bin sürûr u şevk âmâde” N2/1

“Tahammül mülkünü yıkdın Hülâgû Han mısın kâfir
Amân dünyâyı yakdın âteş-i sûzan mısın kâfir” G41/1

“Destide duhter-i rez destde duht-ı merdüm
Kime el verdi felek böyle beğim dünyâda” G127/3

“Pâdşâh-ı cihân ki asrında

Oldu mamûre ser-be-ser dünyâ” K38/4

“Cihânda arzûsu dil-harâb olmuşları tamîr

Hemîşe pîşesi hayrât ile dünyâyı ihyâdır” Kt17/6

“Cihânda arzûsu dil-harâb olmuşları tamîr

Hemîşe pîşesi hayrât ile dünyâyı ihyâdır” Kt57/7

“Cihânın mâliki şevketlü Sultân Ahmed-i Gâzî

Mükerrem zâtı gûyâ rûhudur bi'l-cümledünyânın” Kt60/1

“Zât-ı pâk-i pâdişâhîdir cihân-ârâ olan

Lutfudur sermâye-bahş-ı behcet-i dünyâ olan” Mf/14

“Sadâret mesnedin teşrîf edelden yümn ü devletle

Cihânda eyledi hakkâ vezâret şânını ilâ” Kt50/15

“Cihân içre Melikşâhın Nizâmü'l-mülkü var ise

Benim de sen nizâm-ı devlet-inusret-me'âbımsın” K17/21

“Nice ma‘den ki cihân oldu dem-i kâvişte

Bu şerer-pâre ser-i tîşe-i endişemden” K1/13

“Cihânı gûşe gûşe eyleyüp mamûr u âbâdan
Bu şehr-i pâki dahı eylemişdi lutf ile ihyâ” Kt47/11

“Nedîm nâmına bir şair-i cihân var imiş
Kemend-i zülfûme düşsün İlâhî ol ayyâr” K6/24

“Sen ol hidîv-i cihânsın kim ahd-i lutfunda
Nigehbânlık eder âşiyân-ı bûlbûle mâr” K6/48

“Olup zamân-ı şerîfinde emn ü râhatda
Cihânda olmaya bir ferde zulm ile âzâr” K6/54

“Fe-lâ-cerem bu cihân içre çün mücerrebdır
Ki böyle şefkat ü rahmi olan sudûr-ı kibâr” K6/55

“Zâtın cihânın zîveri kân-ı mekârim-perveri
Ol kânın olmuş gevheri şehzâdegân-ı pür-haşem” K11/13

“Semiyy-i cedd-i Nebiyy-i kerîm İbrahîm
Yemîn-i devlet ü dîn âsaf-ı cihân-dâver” K12/29

“Sabâh-ı ıyd ufukda yine bedîd oldu
İzâr-i şâhid-i baht-ı cihân saîd oldu” K34/1

“O hâkân-ı cihânı dâ'imâ Hak eyleyüp te'yîd

Ne kâra azm ederse hükm-i takdîr etsin istisvâb” Kt12/8

“Giderken gördü kim bir başka kalyonun ferâzında
Oturmuş ol şehenşâh-ı cihân şîrâne heybetle” Kt16/5

“Dîde-i ibretin aç bağla zebân-ı gîleyi
Kabz u bast-ı dü-cihân çünkü bilirsın kimden” K1/71

“Nefèî dahı ademde işitdikçe sözlerim
Şâbâş u âferîni cihân-der-cihân verir” K3/62

“Bi-hamdillâh yine feyz-i safâ şâmil cihân üzre
Cihân âsâr-ı hükm-i sulh ile emn ü amân üzre” K5/1

“Cihânı etmiş iken hayretin zebun ya seni
Kim etdi böyle ser-endâz-ı hayret ü efkâr” K6/16

“Cihânda sen gibi müşfik efendisi var iken
Yazık değil mi kala böyle bî-kes ü bî-kâr” K6/65

“Hoşâ ey mesned-ârâ-yı himem ki hüsn-i tedbîrin
Edüp mülk-i cihândan ber-taraf âşûb u gavgâyı” K8/2

“O gavgânın yerine kıldı dest-i bezl-i ihsânın
Cihânda her kese bir gûne lutf-ı râhat-efzâyî” K8/3

“Cihân nâmınla doldu halk ihsânınla sîr oldu
Tarâvet buldu eltâfınla bu mülkûn ser-â-pâyı” K8/11

“Mükerrem sıhr-ı sultân-ı cihân kim vakt-i sûrunda
Sipîhr-i atlas ihdâ eyledi bir tûp dârâyı” K8/24

“Hudâvendâ mekârim-perverâ sadr-ı cihân-ârâ
Hudâ sensiz bize göstermesin ol sadr-ı alâyı” K8/30

“Bir iki miblağ-ı berş ile urup öldürecek
Geldiler eylediler böyle cihânı sersâm” K9/9

“Sonra alup elime ney-şekker-i kîlk-i teri
Olayım vasf-ı cihân-dâver ile şîrîn-kâm” K9/23

“Yani hem-nâm-ı şeref-zâ-yı Halîl İbrahîm
Ki cihân buldu onun lutfu ile ziynet-i tâm” K9/24

“Hezâran zîb ü ziynet sad hezâran ferr ü şevketle
Cûlûs etdi çıkup dehrin şehenşâh-ı cihânbanı” K10/4

“Vezîr-i azamın da izz ü devletle yemîninde
Dururlardı şehenşâh-ı cihânbanın vezîrânı” K10/12

“N'ola hurşîde teşbîh eylesem zât-ı hümâyûnun
Ki onun da senin gibi cihânda yokdur akrânı” K10/35

“Cihânda vâdî-i âdâb-ı hidmet görmemiştir hiç
Derinde hidmete lâyık görenler şâh-ı Irânı” K10/38

“Sana Hak kıblegâh-ı dîn-i Hakkı eylemiş ihsân
Sana muhtâcdır cümle cihânın ehl-i îmânı” K10/42

“Alem-dâr-ı Resûlullahsın ikbâl ile çünkim
Sana tâbîdir elbette cihânın pâdişâhânı” K10/50

“Sensin o sultân-ı cihân rahşın önünde her zamân
Mânend-i peyk olur revân İskender ü Dârâ vü Cem” K11/6

“Dâ'im ferâğ-ı bâl ile handân olup ikbâl ile
Cemşîd-veş iclâl ile sürsün cihânda ayş u dem” K11/25

“Hemîşe istediği halk-ı âlemi tatyîb
Müdâm zevk u safâsı cihâna bahşîş-i zer” K12/39

“Sen ol hidîv-i cihânsın ki oldu ikbâlin
Sipihre mâye-i ziynet zemîne mâye-i fer” K12/41

“Rehîn-i minnet ü ihsânın oldu bây u gedâ

Cihânda lutfuna kim kaldı olmamış mazhar” K12/44

“Cihân-penâh hidîvâ unutmadık onu kim
Gam eylemişdi siyeh rûy-ı âlemi yekser” K12/45

“Hudâ o günleri göstermesin ki etmiş idi
Cihânı zâr pey-â-pey gelen kederli haber” K12/46

“Hudâya hamd ki ol sadra eyleyüp teşrîf
Yeni nizâm ile verdin cihâna ziynet ü fer” K12/48

“Yürü hemân sana kimler mukâbil olsa gerek
Cihâna mülk-sitânlık merâsimin göster” K12/51

“Cihân kim mazhar-ı işrâk-ı envâr-ı hakîkatdir
Aceb âyîne-i hayret aceb mir’ât-ı ibretdir” K13/1

“Aceb esrâr-ı hayretdir bu eczâ-yı cihân el-hak Aceb
terkîb olunmuşdur aceb macûn-ı hikmetdir” K13/2

“Cihân içre nazîri gelmemişdir nükte-danlıkda
Hüner kadrin bilir bir şehriyâr-ı pür-semâhatdir” K13/27

“Cihânda Hâtem-i Tay kıssası tahkîkî budur kim
Hemân şâirlerin beyninde çıkmış bir hikâyetdir” K13/37

“Cenâb-ı Hak hatâdan saklasın zât-ı hümayûnun
Bi-hamdillâh cihân ahdinde cümle emn ü râhatdır” K13/45

“Bu gûne bir hüner arz eylemiş sultân-ı âlî-şân
Cihânda var sanır var ise gelsin işte meydâna” K15/11

“Ol şehdir kim cihânın şehirleri bâb-ı refîinde
Ederler çün gedâ arz-ı niyâz u acz derbâna” K15/23

“Hem onun dahı ola pîşinde bir bedr-i tamâm
Âsaf İbrâhîm Pâşâ-yı cihân-pîrâ gibi” K16/15

“O düstûr-ı cihân dedikçe ol hâkân-ı devrâna
Bu izz ü câh u ikbâle medâr-ı iktisabımsın” K17/28

“Cihân durdukça dur ikbâl ile taht-ı saâdetde
Senin lutfunla dil-şâdım her işte feth-i bâbımsın” K17/31

“Seherî dünki gün oldukda cihân nûrânî
Rûşen etdi seherin hâleti çeşm ü cânı” K18/1

“Kadd-i hûbân mıdır âyâ o sûtûn-ı bâlâ
Ki temâşâsının olmakda cihân hayrânı” K18/19

“Pâdişâhım seni Hak âleme sultân etmiş
Eylemiş emrine münkâd cihân-dârânı” K18/28

“Yani dâmâd-ı güzînin ki cihânda oldu
Hüsn-i tedbîri nice derdlerin dermânı” K18/36

“Oldu devrinde cihân âsûde âlem şâd-kâm
Verdi istihkâm dîn ü devletin erkânına” K19/26

“Hem-nâm-ı Halîl olmağ ile zât-ı şerîfî
Ahdiinde cihân pür-niam-ı cûd u sehâdır” K20/18

“Senin gibi veliyy-i nîmetim varken cihân içre
Gelüp Nefî vü Bâkî benden umsun lutf u ihsânı” K21/24

“Ehâlî izz ü devletde re‘âyâ emn ü râhatda
Hüner erbâbı rifatda cihân yek-pâre nûrânî” K21/26

“İydin mübârek olsun eyâ âsaf-ı cihân
Gelsin edeble pâyini bûs etsin âsmân” K22/1

“Tutsun cihânı debdebe-i tabl-ı haşmetin
Olsun felekde devlet ü câhın cihân cihân” K22/2

“Teshîr edüp cihânı kul etdin kapında hep

İkbâl ü izz ü devlet ü câhı yegan yegân” K22/4

“Aldın o rütbe lutf u keremle cihânda nâm
Medhinde gayri söz bulamaz oldu şâirân” K22/5

“Bir çetr kurdu himmet ü cûdun cihânda kim
Kâm aldı sâyesinde cihân u cihâniyân” K22/8

“Devletle sen o sadra ki teşrîf eyledin
Bir yana durdu fitne cihândan hemân o ân” K22/10

“Nüfûz-ı emri cihân içre şöyle şâmildir
Ki bezl ü menine vâbestedir vücûd u adem” K23/17

“Felekde dikdi alemler ki her biri meşhûr
Cihânda koydu eserler ki her biri muzam” K23/20

“Sen ol hidîv-i cihânsın ki iftihâr eyler
Kapında olmağ ile lutf u cûd müstahdem” K23/29

“Mansûr ede Allah şehenşâh-ı zamânı
Râm eyleye fermânına ser-cümle cihânı” K25/1

“Ey âsaf-ı Cem-rütbe eden hep keremindir
Zibende meserretler ile böyle cihânı” K25/17

“Kande azm eyler ise sadr-ı cihândârın ola
Pey-revi yümn ü şeref hem-rehi izz ü temkin” K26/12

“Bir hidîv-i muhterem bir dâver-i âlî-himem
Bir cihândâr-ı mu‘azzam bir vezîr-i nâmdâr” K28/10

“Cihânda devlet ü izzetle pâydâr olasın
Bula devâmın ile rûzgâr emn ü amân” K30/16

“Zamân-ı devlet-i adlinde ol keremkârın
Kulûb-ı halk-ı cihân gussadan baîd oldu” K34/7

“Dâr-ı mihnetdir cihân ammâ bunun hâk-i deri
Ol kıyâsın sûret-i illâ-yı istisnâsıdır” K36/5

“Ol hâce-i cihân kim zâtiyle oldu pür-zîb
Menşûr-ı izz ü câhın unvân u iftihârı” K37/12

“Sıhr-ı âlî-nijâd-ı sadr-ı güzîn
Ced-be-ced âsaf-ı cihân-pîrâ” K38/31

“Cihânda gülşen her dem bahâr olur muderlerse
Eder cüfti budur ancak deyü ebrû ile î mâ” K41/3

“Sensin o cihân-sadr felek-pâye ki dâ'im
Dergâhına ikbâl ü şeref perde-güşâdır” K20/26

“Ey sadr-ı cihânbân ede Hak devletin efzûn
Kim devletin erbâb-ı dile lutf-ı Hudâdır” K20/31

“Keremver bende-perver dâd-güster memleket-pîrâ
Ne gelmişdir cihâna ne gelir emsâl ü akrânı” K21/19

“Şehenşâh-ı cihân yani ki Sultân Ahmed-i Sâlis
Ki salmışdır cihâna nâm u şân ikbâl ü şevketle” Kt16/1

“Cihânın mâliki hâkân-ı emced kim hemân gûyâ
Vücûd-ı pâki menşûr-ı hilâfet üzre tuğrâdır” Kt17/2

“Rûh ol hâkân-ı kâmil dir cihân mânende-i ten
Hâfız ol şâh-i âdildir raiyyet hem-çü şât” Kt18/4

“Ferîdûn u Sikender fahr ederlerdi cihân içre Eger
kim olsalardı bendegânından onun madûd” Kt19/2

“Cihân-sadr-ı muallâ-pâye İbrâhîm Pâşâ kim
Kemâl-i re'fetinden olmada bâ y u gedâ hoşnûd” Kt19/6

“O şehenşâh-ı zî-şân ile düstûr-ı cihânbânı

Hemîşe kıla makrûn-ı saâdet hazret-i mabûd” Kt19/14

“Şehenşâh-ı cihân şevketlü Sultân Ahmed-i Gâzî

Hemîşe taht-ı âlî üzre iclâli mezîd olsun” Kt20/1

“Cihânın mâliki hâkân-ı âlî-şan ki lâyıkdır

Ferîdûn u Sikender bâb-ı lutfunda abîd olsun” Kt20/3

“Salup pertev rikâbı âleme dâ'im hilâl-âsâ

Zamânında cihânın her günü bir rûz-ı ıydolsun” Kt20/4

“Şehenşâh-ı cihânın vasfı dursun hâme kâildir

Medih-i sadr-ı âlî-şânına lâyık neşîdolsun” Kt20/11

“Vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ-yı cihân-ârâ

Her işde re'y-i pâki reşk-i Hârûnû'r-Reşîd olsun” Kt20/13

“Aceb mi mültecâ-yı pâdişâhân-ı cihân olsa

Nigehdârende-i beyt-i Hudâdır himmeti her ân” Kt21/3

“İlâhî olalar iclâl ü izz ü câh ile dâ'im

Şehenşâh-ı cihân sultân-ı zî-şân âsaf-ı devrân” Kt21/13

“Cihânbân-ı muzaffer şehriyâr-ı madelet-güster Ki

dâ'im himmeti masrûf-ı terfih-i berâyâdır” Kt23/2

“Hele hakkâ şehenşâh-ı cihâna sadr-ı zî-şâna
Bu cârî hayr-ı pâk u bî-bedel tevffîk-i Mevlâdır” Kt23/6

“Muallâ-pâye İbrâhîm Pâşâ kim odur şimdi
Şehenşâh-ı cihânbâna vezîr-i azam u dâmâd” Kt29/1

“Geelden sadr-ı alâya kemâl-i cûd u re'fetle
Cihânı eyleyüp mamûr halkı eyledi dil-şâd” Kt29/2

“Hidmetinde her zamân izz ü şeref kesb eyleyen
Bir dahı görmez cihânda ihtiyâc-ı iktisâb” Kt30/9

“Dehre oldu mâye-i râhat zamân-ı devleti
Lutf ile halk-ı cihânın her günün ıyd eyledi” Kt31/5

“Zîver-i mülk-i cihân belki cihân-ı izz ü şân
Müftî-i devr-i zamân alleme-i rûy-ı zemîn” Kt32/9

“Cihân-sadr-ı hümayun-pâye düstûr-ı hüma-sâye
Cihân-pîrâ-yı kân-sermâye ankâ-yı felek-pervâz” Kt33/2

“Behey çarh-ı müzevvir ben sana dâ'im demezmiydim
Cihâna az geldi böyle düstûr-ı mü'eyyed az” Kt33/15

“Cihânda yâd olunmağ için ol kâr-ı pesendîde
Diküp seng-i nişân ol câyı çünkim kıldılar mümtâz” Kt33/19

“Hudâ sadrında dâ'im kılsın İbrâhîm Pâşâyı
Ki lutfundan cihânın halkı şâdân oldu bir günde” Kt34/13

“O dâmâd-ı şehenşâh-ı cihândâr-ı keremkârın
Huçeste sıhr-ı zî-şânı Kapûdan MustafâPâşâ” Kt37/5

“Bülend ü pâk ü nâzûk ol kadar kim ona âlemde Nazîr
olmaz meger kim tab-ı düstûr-ı cihân-ârâ” Kt38/16

“Cihânda olmamışdır böyle cây-ı bî-bedel bünyâd
Dahı yapılmamışdır böyle tarh-ı pâk ü müstesnâ” Kt42/5

“O hâkân-ı cihânın mazhar-ı eltâf u ihsânı
Beşîr Ağâ o zât-ı bî-adîl-i mekremet-pîrâ” Kt46/6

“Cihânı eylemişdi nimet ü ihsâna müstağrak
Onun ahdında nâm-ı Bermekî olmuşdu nâ-peydâ” Kt47/9

“Cihânda böyle hâtır-güşâ cây-ı latîf olmaz
Yolundan alıkor İbnü's-sebîli neyleyim ammâ” Kt47/20

“Şehenşâh-ı cihân Sultân Ahmed Hân Gâzî kim

Der-i devlet-me'âbı mültecâ-yı Husrev ü Dârâ” Kt50/1

“Fürûğ-ı re'yi âfak-ı cihâna saldı bir pertev
Ne pertevdir o kim subhun cebîninden olur peydâ” Kt50/4

“Şehenşâh-ı hümâyun-pâye Sultân Ahmed-i Gâzî
Ki şâmildir cihâna lutfu ebr-i nev-bahâr-âsâ” Kt51/1

“O hâkân-ı cihânın sıhr-ı hâs-ı mekremetkârı
Vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ-yı Felâtun-râ” Kt51/3

“Melek-haslet muallâ-menzilet düstûr-ı pür-himmet
Ki zât-ı pâkidir kân-ı cihânda gevher-i yektâ” Kt51/8

“Hemîşe şehriyâr-ı âlem ü sadr-ı cihânbânı
Hem ol düstûr-ı zî-şânı mü'eyyed eylesin Mevlâ” Kt51/10

“Cihânın mâliki hâkân-ı emced kim celâletle
Vücûdu rûy-ı arz üstünde zıll-ı Hak teâlâdır” Kt57/2

“Hakân-ı zamân Hazret-i Hân Ahmed-i devrân
Oldu şeh-i şâhân-ı cihân şimdi bilâ-şek” Kt6/1

“Ol şâh-ı cihânın eser-i fazl u kemâlî
Bu nüktenin îrâdı ile zâhir olur pek” Kt6/19

“Kim oldu hezâr u sad u çil sâl-i cihân çün
Şâirler ararken ona târîh yek-â-yek” Kt6/20

“Hakkâ ki zihî beyt-i giran-kadr-i cihân-gîr
Bin beyt ile mümkün olamaz vasfını etmek” Kt6/23

“Neşât u şâdmânîden cihânın kâse-i nûnu
Misâl-ı câm-ı mey leb-ber-leb-i sahbâ-yı kâm oldu” Kt7/3

“Şehenşâh-ı cihânın mîr iken ıstabl-ı hâsında
Rikâbından çıkup üç tûğ ile kâ'im-makâm oldu” Kt7/12

“Leb-â-lebdir cihân ahdinde envâ-yı meserretle
Hemân her bir günü bir ıyd-ı nevdîr âlemin gûyâ” Kt8/2

“O sultân-ı cihânbandır ki İbrâhîm Pâşâyı
Vezîr-i azam edüp verdi revnak dehre ser-tâ-pâ” Kt8/5

“Cihân-ı köhneyi lutf u keremle eyledi tamîr
Sipihri kıldı say ü ihtimâmı pîr iken bernâ” Kt8/6

“Çubuklu Göksu sâir gûşe gûşe münteziher hep
Zamân-ı devletinde oldu her biri cihân-pîrâ” Kt8/8

“Hele Hak dâ'im etsin Hazret-i sadr-ıcihândârı
Mü'eyyed eylesin ikbâl ü câhın Hâlık-ı yektâ” Kt8/18

“Hudâvend-i cihân şevketlü Sultân Ahmed-i Gâzî
Ki gâlibdir Ferîdûna sunûf-ı izz ü haşmetle” Kt10/1

“Âleme velvele saldı yine kûs-ı şâdî
Yine âvâze-i ikbâl ile pür oldu cihân” Kt11/9

“Sadâret mesnedin teşrîf edelden zât-ı vâlâsı
Cihânda eyledi hakkâ vezâret şânını i lâ” Kt59/5

“Gunûde çeşmi yine bîm-i gamze sabr-şiken
Cihân kırılmada şemşîr nâ-keşîde henüz” Kt71/2

“Gamzen gibi âşık-küş-i ayyâr-ı cihân yok
Rahm etme yine nâle-i efgânımı görme” N11/1

“Ne gördüm ki bulmuş cihân zîb ü fer
Değil bu cihân bir cihân-ı diğêr” M1/17

“Cihân-sadr-ı zî-şân-ı gerdûn-şükûh
Muzaffer sipehdâr-ı encüm-gürûh” M1/53

“Melce'-i bî-kesan melâz-ı cihân

Kâm-bahşâ-yi cümle âlemyân” M2/8

“Kârı halk-ı cihâna şefkatdir
Pîşesi lutfdur mürüvvetdir” M2/9

“Cümle akrânı mükrem ü mansûb
Kaldı ancak cihânda ol menkûb” M2/13

“Yokdur Nedîm-i zârda esbâb-ı ârzû
Ancak cihânda bir dil-i fırkat-me'âbı var” G24/8

“Meger fevvâreden âb-ı letâfet sıçramış çıkmış
O rütbe kâmet-i ber-cesten ey şûh-ı cihân vardır” G42/6

“Yine bugün acabâ kaç cihân harâb olmuş
Ki gûşe-i nighin mahşer-i itâb olmuş” G50/1

“Bâde-i sâkî mi hayret verdi çeşm-i mestine
Söyle ey şâh-ı cihânım ben senin yârânınam” G89/4

“Nigh-i gamze değil berk-ı cehân ancak bu
Âfet-i hirmen-i sâ mân-ı cihân ancak bu” G113/1

“Bir küleh başına fağfûr da olsan besdir
Değmez ey hâce cihân mâlı bu cüst ü cûya” G141/3

“Görünmez bir belâdır aşk-ı hûbân-ı cihân şimdi
Nedîmâ kıl hazer germ-ülfet olma bizden eylerle” G144/5

“Şevk-ı tamâm vade-i ferdâyı dinlemez
Reşk ona kim cihânda bu gün buldu yârını” G162/6

“Niçün sen böyle âşûb-ı cihansın” Ms32-2/4

“Ârâyış-i arsa-i cihandır” Ms5-1/5

“Ki mislin gelmedi dünyâyâ bu devr-i zamân içre” Ms1-3/18

“Ziyâd eyle safâsın onların sûriyle dünyanın” Ms1-5/12

“Fahr etmede hidmetinle dünyâ” Ms5-6/2

“Dünyâyâ oldu velvele-endâz-ı rest-hîz” Ms9-3/1

“Bak nedir dünyâda resm-i sohbet-i zevk u safâ” Ms17-4/3

“Bütün dünyâyâ vermem ben senin bir mûy-ı nâ-çîzin” Ms39-2/2

“Zamânında ser-â-pâ resmi nevdir çünki dünyanın” Ms39-4/1

“Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan “Ms40-2/1

“Şevket ile dünyâ dola hünkârım” Kş 2-1/2

“Râm edüp dünyâyı emrine Hudâ” Kş 2-3/1

“Vassâf olalı hüsn ü kemâlâtına dünyâ” Mz1/5

“Cihânda gösterüp şevketlü hünkârım celâletler” Ms1-2/8

“Cihânı bî-şuûr etmişdi mihnetler kesâfetler” Ms1-2/16

“Cihâna gelmedi bir sen gibi sultân-ı âlî-câh” Ms1-3/1

“Bu manî cümlelerin malûmudur cümle cihân içre” Ms1-3/17

“Efendim sen cihânda pâdişâh-ı bende-perversin” Ms1-4/1

“Ebâ-an-ced hudâvend-i cihân hakân-ı devrândır” Ms1-4/18

“Ziyâd et dâ'imâ ikbâlin ol sadr-ı cihân-bânın” Ms1-5/16

“Lutf u ihsân ile ol şâh-ı cihân” Ms2-2/1

“Dâimâ şâh-ı cihân mesrûr ola” Ms2-3/1

“Vaktinde cihân misâl-i cennet” Ms5-2/2

“Buldu bu cihân-ı köhne yek-ser” Ms5-5/1

“Bâb-ı himemin cihâna me'vâ” Ms5-6/1

“Ancak bu cihânda sana mahlas” Ms5-12/4

“Hûbân-ı cihân bârını âlemde çeker mi” Ms10-4/4

“Devr-i Sultân Ahmed-i Gâzidir ey şûh-ı cihân” Ms11-2/1

“Şehriyârâ ahd-i adlindir cihâna rûz-ı ıyd” Ms15-1/1

“Lutf-ı sultân-ı cihân-zîbâyı âbâd eyledi” Ms18-2/1

“Sevdiğim mühr-i Süleymânın cihânda adı var” Ms20-2/4

“Sürûr ile cihân rûyun gibi ferhunde vü hurrem” Ms22-5/1

“Yaklaşdı şitâ ebr-i siyâh tutdu cihânı” Ms26-3/1

“Sezâdır kim cihânın pâdişâh-ı mekremetkârı” Ms33-5/1

“Yakın gel kaçma ey şûh-ı cihân hüsnün ıyân olsun” Ms34-1/1

“İntisâbınla cihâna nâz u nahvet satmada” Ms37-2/2

“Tutasın cihânı Sikender gibi” Kş 2-1/1

“Cihânda lutfunla anıldı adım” Kş 2-2/1

“Almam bu cihânı pula hünkârım” Kş 2-2/4

“Hayretle cihân yüzünü târ etdi bana” R1/2

2.1.1.7.4 Sipihr/Gerdûn/Semâ/Âsmân/Âsumân/Ufuk/Felek/Fezâ/Kubbe/Çarh/Arş/Arz

Gökyüzü, gökubbe, semâ, âsuman, felek olarak değerlendirilir. Uçsuz bucaksız oluşu ile mübalağa olarak klasik Türk şiirinde kullanılmıştır. Ayrıca divan şiirinde en fazla kullanılan mekânsal unsurlardandır.

“Âsman-mertebe Sultân Ahmed

Heft iklimde oldur hâkân” Kt35/1

“Âsaf-ı gerdûn-haşem düstûr-ı İskender-alem

Yani İbrâhîm Pâşa ol vezîr-i bî-misâl” Kt54/1

“Gurre-i rûzeyi gördüm feleğin bâmında

Bir kenârî güzele benzer Oruç nâmında” G126/2

“Âvîze kıl duâsını tâ arş tâkına

Ey âh-ı nîm-şeb sana Allah emâneti” G151/12

“Dâğ-ber-dâğ-ı cefâ-yı dehr-i dînum ben müdâm

Nâle vü feryâd u âh-ı âteşînim tâzedir” G15/2

“Şehriyârâ sensin ol ferman-revâ-yı dehr kim

Âsuman dergâhının bir bende-i fermân-beri” K4/9

“Şehriyârâ âsman-kadrâ hidîvâ dâverâ

Ey eden kem-kadr hâk-ı pâyi müşk-i ezferi” K4/16

“Arş ile hem-dûş ola tâk-ı revâk-ı haşmetin

Tâ ki ber-câdır bu âlî-kubbe-i nîlüferî” K4/53

“Onun ardınca bi'l-cümle sudûr-ı âsman-pâye

Ki ilm ü fazl ü takvâ gevherinin her biri kânı” K10/22

“Şöyledir sahnındaki cûş u hurûş-ı nev-bahâr

Kim erişmişdir telâtum âsman eyvanına” K19/6

“Devşirmededir saçdığı ihsânı şeb ü rûz

Pîr-i felegin onun için kaddi dütâdır” K20/19

“Feyz-i eser-i sâgar-ı dest-i kereminden

Şahs-ı felegin çehresi yâkut-nümâdır” K20/24

“Salâdır söylesin varsa nazîrin gördüğü âfak
Ki hem zıll-ı Hudâ hem tâbi-i fermân-ı Mevlâdır” Kt14/3

“Debîr-i âsmanın nice yıllar yazdığı inşâ
Onun menşûr-ı ikbâline unvân oldu bir günde” Kt34/8

“Kapûdan Mustafâ Pâşâ-yı gerdun-kadr-ı âlî-câh
Müşîr-i muhterem destûr-ı âlî-şân-ı bî-hemtâ” Kt38/17

“Katı çokdan tefâhur eyler idi intisâbiyle
Nişesti eylemişdi mesnedin gerdun gibi vâlâ” Kt43/13

“Beni mesrûr u handân eyle bir dem iltifâtınla
Ki çok ağlatdı mihnet ey hidîv-i âsman-pâye” Kt3/13

“Bu imtidâd-ı cevre ki bahtın şitâbı var
Mihnet-medâr olan feleğe intisâbı var” G24/1

“Âsman nüh tûy bir çarhî siper der-pîş eder Şeyh
seng-endâz-ı tan oldukça rindân üstüne” K2/9

“Hak mü'eyyed eylesin dâmâd-ı âlî-şânını
Âsmân durdukça olsun zîb-i sadr-ıdâverî” K4/48

“Olup necm-i emânî munsarîf nahs-ı mukâbilden

Yine pertev-feşân oldu zemîn ü âsmân üzre” K5/6

“Âsmân-pâye hümâ-sâye vezîr-i azam
Sâhib-i seyf ü kalem mâlik-i nakz u ibrâm” K9/25

“Yapışup el ele ilhâm ile te'yîd ikisi
Âsmândan harem-i kalbine yan yanagelir” K14/15

“Efendim âsmâna hiç bahâne bulma ihsân et
Senin lutfun olursa âsman dahı olur yâver” K27/15

“Devletinde himmetin kadri bülend
Hidmetinde âsmânın kaddi ham” K33/2

“Ya bu fevvâre-i dîlcû ki ger sakf olmasa âbı
Çıkar tâ âsmânın tâkına medd-i nigâh-âsâ” Kt50/32

“Âsmânda bırakup zühre elinden çengi
Def gibi kızdı yüzü dâireden çekdi eli” G160/5

“Saf-şikâf ü sipeh-ârâ k'olmaz tâs-ı sipihr
Bir sipâhî kulunun farkına hûd-ı âhen” K1/25

“Hatîb-i minber-i feth u zafer kim tîğının şimdi
Niyâmı cism-i hasm-âvîze gâhî arş-ı alâdır” Kt14/2

“Kubbesi eyler ferâz-ı çarha arz-ı irtifâ Mevc-
i âbı âb-ı hayvâna satar çîn ü itâb” Kt30/18

“Yıkup hâke berâber arsasın dahı edüp tevsî
Bu gûne sonra kadrin kıldı tâk-ı çarhdan bâlâ” Kt43/15

“Câvidân arsa-i haşmetde tek ü tâz edesin
Şöyle kim gûy ola çevgânına çarh-ı hod-kâm” Kt2/18

“Menhec-i ilmin nice hasm olmasın erbâbına
Çarhı pâ-mâl etmedir kasd âsmânî müzeden” G108/4

“Felekde kaldı mı nâmın yazılmadık bir tâk
Zemînde kaldı mı medhin okunmadık bir yer” K12/42

“Mutî-i emrin olup çâr gûşe heft iklîm
Ola müsahhar-ı kilkin bu kubbe-i devvâr” K6/72

“Devrin bu feyz-i neş'e-i câm-ı neşât ile
Zâl-ı sipihre revnak-ı ömr-i cüvân verir” K3/43

“Ağyâra câm sunsa sipihr-i sitîzekâr
Ben zâra âb-ı tîğ-ı gam-ı hûn-çekân verir” K3/64

“Cüst ü cûy-ı manî-i vasfınla akl ü fikr ü fehm
Geşt ederken zîr ü bâlâ-yı sipihri serseri” K4/17

“Zamân-ı devletinde ben hele bilmem sen insâf et
Sipihrl olmak sezâ mı ehl-i taba imtinân üzre” K5/49

“Înâyet-i ezeli feyz-bahş u feyz-resân
Sipihrl bende-i ferman sitâre hidmetkâr” K6/73

“Dedim ki n'olsa gerek hod değil mi malûmun
Sipihrl-i zâlim ile mâcerâ-yı ehl-i kemâl” K7/19

“Şehriyâr-ı azamet-güster-i âlî-himmet
Ki sipihrlin başı üstünde yürür fermânı” K18/22

“Saâdetle gelüp ey âlemin düstûr-ı zî-şânı
Nişestini dûş-ber-dûş-ı sipihrl etdi bu eyvânı” K29/1

“Sakfı sakf-ı sipihrl ile hem-dûş
Temeli gâv-ı arz ile hem-pâ” K38/36

“İşte budur ol beyt ki âvâz-ı bülendin
Ey gurru sipihrl üzre işit sen de kulak çek” Kt6/30

“Ola cânâne vü peymâne de el vermeye fırsat

Nedir bu cevvin adı ey sipihr-i dun nigûnsâr ol” G77/6

“Sadr-ı bülend-rütbe ki ben yalnız değil
Hâk olmadır derinde sipihrin de niyyeti” G151/9

“Sipihre başı erer en kemîne bendesinin
Matâfım olsa n'ola dergeh-i felek-sâyî” G164/4

“Gel ey gönül yine bir âh-ı hasret eyleyelim
Sipihri tahta-i meşk-i felâket eyleyelim” Mf/13

“Âsafâ sadrâ mekârim-perverâ
Ey vezîr-i azam-ı gerdûn-âlem” K33/7

“Adîlin görmemiştir belki rüyâsında da gerdûn
Nazîrin yapmamıştır malihulyâsında da üstâd” Kt40/6

“Âsaf-ı Cem-pâye düstûr-ı hümayun-sâye kim
Tâzelendi ahd-ı ikbâlinde gerdûn-ı kühen” Kt58/3

“Hazret-i Sultân Ahmed Hân-ı gerdûn-pâyekim
Âlemi eltâf u ihsâniyle ihyâ eyledi” Kt22/1

“Sadr-ı gerdûn-pâye kim bir tek rikâbın âsman
Maşrık-ı izz ü celâle gurre-i ıyd eyledi” Kt31/2

“İsınup cümle kulûb âb-ı bürûdet gitdi
Cilve-rîz olsa aceb mi dönerek arz u semâ” G5/4

“Şeb-i meh-tâbda ey âftâb-ı burc-ı istiğnâ
Çıkup tahte's-semâda kadrini pest eyle mâhın gel” G75/5

“Cenâb-ı Âsaf-ı âlî-himem kim âşiyân etmiş
Hümâ-yı baht dergâhındaki tâk-ı felek-sâyı” K8/21

“Şehenşâh-ı hümâyun-pâye kim tâk-ı felek onun
Muhayyemgâh-ı ikbâlinde bir kasr-ı adâletdir” K13/26

“Felekde evc-i ayyuk üzre bir yer var mı derlerse
Leb-i bâmı tebessüm gûne der kim innehuhâzâ” K41/2

“Ki yaptı onu İbrâhîm Pâşâ-yı felek-mesned
Bu şehr-i bî-nazîrin böyle cây-ı bî-adîlinde” Kt25/3

“Hıdîv-i bende-perver kâr-fermâ-yı felek-çâker
Muhammed Kethudâ Pâşâ o zât-ı âsaf-istidâd” Kt40/1

“Encüm değil felekde kazâ bîkr-i fikrime
Her şeb hediye bir tutuk-ı zer-nişân verir” K3/60

“Vezîr-i muhterem Dâmâd İbrahim Pâşâ kim
Felek derbânına yer verdi fark-ı farkadân üzre” K5/20

“Kemâl-i sürat-ı zihn öyledür kim kilki kasd etse
Edince zam felek bir ân-ı mevhûmı zamân üzre” K5/30

“Bu hüsn-i hulkı ki etmiş Hudâ sana ihsân Bu
baht-ı tâlii k'etmiş felek sana îsâr” K6/51

“Hele el-hamdülillah baht-ı ser-keş bildi yâ haddin
Hele kâfir felek de çekdi yâ dâmânına pâyi” K8/13

“Varayım hâk-ı tarab-nâkine yüzler süreyim
Bir gün olsun alayım bâri felekden bir kâm” K9/16

“Hak teâlâ ede ikbâl ü celâlin efzûn
Emrine râm ola dâ'im felek-i bî-ârâm” K9/42

“Felekde resm-i izz ü câh u haşmet n'idüğün bilmez
Senin dârâtına teşbîh eden Dârâ vü Hâkânı” K10/37

“Zeminde hükmüne gerden-nihâde heft iklîm
Felekde hidmetine dest-beste heft ahter” K12/37

“Felekler dergeh-i câhında gerden-beste-i hidmet

Melekler ravza-i pâkinde meşgûl-ı ibâdetdir” K13/9

“Bir dahme açdı dest-i zuhûrun felekde kim
Nâmin işitmemişdi ne Sâm u ne Kahramân” K22/9

“O rütbe şâh-bâz-ı himmetin evc üzre çıksın kim
Hirâsından felekde nesr-i tâ’ir bî-karâr olsun” K35/2

“Âsaf-ı ferman-revâ kim heft ahter nüh felek
Gûşe-i ebrûsunun âvâre-i îmâsıdır” K36/15

“Ana rifat kâbiren-an-kâbirin mevsûldur
Nüh felek gûyâ misâl-i nisbet-i âbâsıdır” K36/19

“Devrinde senin fırka-i erbâb-ı maârif
Âsûde-i cevri felek-i bî-ser ü pâdır” K20/28

“Nice mamûr olmasın kim çün sadev andan felek
Eyledi ol gûne bir dürr-i giran-kadr intihâb” Kt30/12

“Kola alup tûfeng-i zer-nişânın âteş etdikde
Felekden kopdu sad tahsin deyü hengâme-i âvâz” Kt33/14

“Yani Sultân-ı felek-mertebe Hân Ahmed kim
Çarh mechûlünü re’yinden eder istilâm” Kt2/1

“Sultân-ı felek-pâye ki ger bulsa ederdi
İskender onun nakşını tâc-ı ser ü târek” Kt6/2

“Emr ü fermân-ı şerîfine felekler münkâd
Re'y-i pâkine feleklerde melekler hayrân” Kt11/3

“Gelmedi âleme hiç zât-ı hümâyûnu gibi
Marifet kadri bilir pâdişeh-i nâdiredân” Kt11/5

“Doldu nağmeyle felek kâse-i tanbûr gibi
Oldu her gûşe yine şevk ile nâhid-sitân” Kt11/10

“Bir güzel sev sakın ammâ duymasın zâl-ı felek
Genc ola ammâ nihân-ender-nihân lâzım sana” G6/4

“Bir iki günde ne gaddârlıkların gördüm
Felek dedikleri nâ-pâydârı benden sor” G33/3

“Tarh-efken olan şimdi Nedîmâ bu zemîne
Mahdûm-ı felek-mertebe-i efhâmımızdır” G38/5

“Hesâbı var mı düşen hâke dâne-i eşkin
Felekde murg-ı safâyı şikâr edinceye dek” G60/3

“Ehl-i diliz felekde belâmız budur bizim
Tutduk reh-i savâbı hatâmız budur bizim” G87/1

“Dahı gelmez kelâl ol neşter-i ser-tîz-i müjgâna
Felekler şîşe-i haccâma döndü kanlı yaşımdan” G104/4

“Vâye-bahş-ı bî-kesân olmağa el vermez hemân
Ey felek çâlâkdır destin girîbân almada” G134/4

“Felek câm-ı neşâtın telh eder Cemşîd-i vakt olsa
Îlâc olmaz humâr-âlûde-i idbâra meylerle” G144/3

“Ne vaz eyler Nedîmâ gevher-endûzân-ı irfâna
Felek dedikleri hârâ-cîger bî-dâddan gayri” G155/5

“Zebân-ı pâki dâ'im çeşme-i âb-ı hayât-âsâ
Fezâ-yı mekremetde rûh-bahş-ı teşnegânolsun” Kt52/4

“Be-dest-i gamze nüvazişgehidir ol çeşmin
Kenâr-ı rûy-ı fezâ taraf-ı gabgab-ı âşûb” G8/2

“Zemîninde güsterde dîbâc-ı hûr
Fezâsında cârûb gîsû-yı hûr” M1/30

“Ne hâlet var o şûhun nahl-i kadd-i cân-fezâsında

Ki reftârın görüp yoldan döner ömr-i şitâbânım” G83/2

“Sad hezâran dîde ile âsmân” Ms2-2/4

“Yâ ki bir ahter nisâr etdi zemîne âsmân” Ms3-6/2

“Mağbût-ı ferâz-ı âsmândır” Ms5-6/5

“Hak Bârgâh-ı nüh-kıbâb-ı âsmân durdukça dur” Ms6-3/5

“Mesîh Teng oldu cism ü câna bu nüh kubbe-i fesîh” Ms9-7/2

“Etmeyen şehirler sipihre ser-fürû” Ms2-3/9

“Vasfını eyler iken levh-i sipihre imlâ” Ms36-3/2

“Gerdûn-ı kuhen dedikleri pîr” Ms5-3/2

“Behey mecnûn felek sen haddini bilmezsın ebtersın” Ms1-4/12

“Ben dedim gitdi behîşt-i câvidândır yâ felek” Ms19-2/1

“Gönderdi felek hisârın imdâdı içün” R5/3

“Hûn eyledi bağrım feleğin cevır ü cefâsı” Mz1/7

“Fezâ-yı câhın içre muhtasar bir haymedir gerdûn” Ms1-3/13

2.1.1.7.5 Âlem/Kâ'inât

Yerde ve gökte yaratılmış her şey. Klasik Türk şiirinde birçok tamlama ve terkiplerle kullanılmıştır. Tasavvufta âlem Allah'ın tecellisinin olduğu yer olarak tanımlanmıştır. Bundan dolayı Allah âlem-i kübrâ olarak tanımlanır.

“Olmasa eyyâm nâm-ı âlem-ârâna karîn

Zahm ururdu sîne-i eyyâma mîm-i hançeri” K4/27

“Ferîdun tâc ile fahr eyler ise ger bu âlemde

Ana bir peykini gönder de sen zevk u safâ eyle” Kt5/4

“Sen ol hâkân-ı mensûrû'l-alem sultân-ı âlemsin

Ki hem-demdir senin her kârına tevîk-i Rabbânî” K10/40

“Münevver meşhed-i kuds-âşiyân-ı mefhar-ı âlem

Senin mülkünde olmak sana Hakkın mahz-ı ihsânı” K10/43

“Ne geldi âleme onun gibi şeh-i zî-şân

Ne hod vezîri gibi safder-i zafer-yâver” K12/28

“Gâyet erdi Nedîmâ söz duâ hengâmıdır

Destin aç rûhâniyân-ı âlem-i bâlâ gibi” K16/52

“Şehriyâr-ı âlemin teşrîfi Sadr-ı azama

Mâye-i ikbâl ola ıyd-ı sürûr-efzâ gibi” K16/54

“Bu rûz odur ki bu sâlin içinde rifatla
Bakılsa şöyle nümâyan durur misâl-i âlem” K23/5

“Şeh-i âlem-penâhın da ola ikbâli rûz-efzun
Ki ol sadr-ı güzîne mâye-bahş-ı ihtirâm oldu” Kt7/20

“Başka bir âleme reh-bürde olup gûy-ı zemîn
Gûşe-i sümmüne hasbîde kalır çün erzen” K1/54

“Âlemin gördüm ki ebr-i feyz-i bârân üstüne
Şevk müstevlî tamâm eczâ-yı ekvân üstüne” K2/1

“Hakkâ garîb vaka-ı garrâ ki yazsalar
Her harfi dest-i âleme bin dâsitân verir” K3/11

“Tamîm edüp atıyye-i eltâfın âleme
Bir böyle pâdşâh-ı Sikender-tüvân verir” K3/16

“Âlemi leb-rîz-i âvâz eylemişler vasf edüp
Birisi Şâh Ekberi birisi Sultân Senceri” K4/39

“Dilimle uğradığım kayda ben bu âlemde
Ne bülbül uğradı ne tûti-i şeker-güftâr” K6/20

“Mukayyed olmaya bir kâr ile bu âlemde
Ede derûnunu sevdâ-yı hâm ile âzâr” K6/66

“Hemîşe tâ ki ola kârgâh-ı âlemde
Bu heft âmire münkâd bu tabâyî-i çâr” K6/71

“Ya havf etmez misin kim eyleye Hak âleme düstûr
Kemâl ü marifet kadrin bilir bir sadr-ı dâniâyı” K8/17

“Sabâh-ı ıyd kim âlem olup feyziyle nûrânî
Sadâ-yı kûs u şevket eyledi pür-çarh-ı gerdânı” K10/1

“Yemîninde dururdu hâtem-âsâ âsaf-ı ekrem
Olup rûh-ı mücessem âlemin gûyâ nigehbânı” K10/8

“Birisi mesned-ârâ-yı Kapûdânî saâdetle
Üçü ol şehriyâr-ı âlemin dâmâd-ı zî-şânı” K10/14

“Şehenşâhâ egerçi âlemin eyyâm-ı adlinde
Sabâh-ı ıyd ile hem-pâyedir her vakt ü her ânı” K10/51

“Adlin ile âlem dola mülk ü milel revnak bula
Encüm gibi tâbân ola nâmınla ruhsâr-ı direm” K11/4

“Nice hayra muvaffak eylesin Bârî seni dâ'im
Senin zât-ı şerîfin âleme mahz-ı inâyetdir” K13/46

“Yani hem-nâm-ı şeref-zâ-yı Halîl İbrâhîm
Geldi ne âleme onun gibi dânâ ne gelir” K14/10

“Lîk sen âleme ey maden-i ifzâl zeri
Şöyle verdin ki ne kantara ne mîzâna gelir” K14/31

“Sen gibi kân-ı kerem bir dahı billahi kase
Hele benden diyemem âlem-i imkâna gelir” K14/32

“Âlemin şâhları bende-i fermânındır
Cümlesi dergeh-i cûdundan umar ihsânı” K18/29

“Dûr-bîn-i fîkr ile hakkâ ki çeşm-i fitnatı
Vâsıl oldu âlemin her nûkte-i pinhanına” K19/64

“Sen ol vezîr-i keremkârsın ki âlemde
Kemâl-i cûd ile zât-ı kerîmin oldu alem” K23/27

“Aceb hâlet verir insâna el-hak mesned-i dirîn
Gelüp yâda geçen ferhunde demler eski âlemler” K27/3

“Âlemi bi'l-cümle terfîh eyledin

Gitdi dillerden bütün efkâr-ı vehm” K33/4

“Hudâ vücûdunu hıfz eylesin hatâlardan
Ki zâtı âleme sermâye-i ümîd oldu” K34/8

“Efendim hak budur kim devletinde âlem etdik pek
Neşât u şevk u şâdî böyle dâ'im bî-şümâr olsun” K35/6

“Seyr edüp tarh-ı cedîd-i sakf-ı âlîsin dedim
Var ise bu rûy-ı arzın âlem-i bâlâsıdır” K36/2

“Rûh-ı Eflâtun dedi yok yok hatâ etdin hatâ
Âlem-i câh u celâlin bu yeni dünyasıdır” K36/3

“Ol şehenşâh-ı âlem-ârâyı
Nice hayra muvaffak ede Hudâ” K38/12

“Eyleyen tedbîrin ârâm u salâh-ı âlemin
Sadr-ı âlî-kadr İbrâhîm Pâşadır meğer” K40/8

“Sadrında seni eyleye Hak dâ'im ü sâbit
Hep âlemin etdikleri şimdi bu duâdır” K20/30

“O dâ'nâ feylesof-ı hikmet-ârâsın ki âlemde
Eger var ise ancak akl-ı evveldir sana sâni” K21/18

“Semiyy-i pâk-i nebiyy-i kerîm İbrâhîm
Ki dest-i cûduna dil-dâde cümle-i âlem” K23/12

“Edelden ol imâmü'l-müslimîne iktidâ âlem
Nizâm-ı dîn ü erkân-ı saâdet pâ-y-ber-câdır” Kt14/4

“Âlemin hâkânı Sultân Ahmed-i âlî-himem
Kim sadâ-yı şevket ü şâniyle pürdür şeş cihât” Kt18/1

“Yapılsın şöyle kim feyz-i safâda dil-güşâlıkda
Meserretde ferahda rûy-ı âlemde vahîd olsun” Kt20/17

“Ol vezîr-i bende-perver kim zamânında onun
Buldu âlem feyz-i eltâfiyla nev hüsn ü bahâ” Kt26/2

“Âlemi leb-rîz kıldı cûdunun âvâzesi
Belki çıkdı çarha mânend-i duâ-yı müstecâb” Kt30/8

“Rûz u şeb budur duâmız kim hemân her hâlde
Hayra tevîk eyleye zâtın İlâhü'l-âlemîn” Kt32/18

“O nahl-ı tâzeyi bâd-ı elemnden saklasın Allah
Ki âlem sâyesinde şâd u handân oldu bir günde” Kt34/14

“Vezîr-i pür-himem sadr-ı muazzam âsaf-ı ekrem
Veliyy-i nimet-i âlem hidîv-i mekremet-fermâ” Kt37/3

“Semiyy-i cedd-i pâk-i fahr-ı âlem zübde-iâdem
Vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ-yı Felâtun-râ” Kt37/4

“Muallâ-pâye sadr-ı bî-muâdil Mustafâ Pâşâ Ki
yokdur zâtı gibi gevher-i nâ-yâb âlemde” Kt39/1

“Birer mensûc-ı dil-keşdir der ü dîvârı kim gûyâ
Dokunmuş her biri bir destgâh-ı zevk-ı âlemde” Kt39/15

“Dil-ârâlıkda ranâlıkda bulmaz bir nazîrin hîç
Ne denlû âlemi peyk-i nesîm eylerse cüst ü cû” Kt41/7

“Havâsı dil-güşâ tarhı dil-ârâ mevkii dil-keş
Nazîrin görmemiştir âlem içre dîde-i bînâ” Kt42/7

“Kad-i evsâfına kûteh kabâdır câme-i tâbîr
Hümâ-yi medhine teng âşiyândır âlem-i manâ” Kt43/11

“Onun bânisi bir zât-ı keremverdir ki âlemde
Nice bî-keslere sermâye-i izz ü ulâ oldu” Kt45/11

“Vüfûr-ı himmet ile nâmı âlemde olup meşhûr

Der-i vâlâsı dâ'im melce-i ehl-i recâ oldu" Kt45/12

"Ne mümkün lâıyıkınca medh zât-ı âlem-ârâyı
Tutalım kim onu vasf eyleyen Vassâf imiş farzâ" Kt50/14

"Gelmedi âleme gelmek dahı olmaz mümkün
Marifet kadri bilir böyle şeh-i zî-inâm" Kt2/2

"İsterse eder âlemi tedbîr ile teshîr
Bî-tîğ-i giran-satvet ü bî-tîr-i belâ-rek" Kt6/18

"Bir gevher-i şeffâf ki âlemde nazîrin
Görmüş var ise dahı katı nâdir ü seyrek" Kt6/22

"Olup âmâde-i ıslah kâr-ı derhem-i âlem
Umûr-ı dîn ü devlet müstaidd-i intizâm oldu" Kt7/5

"Zihî ikbâl-i şâhî iltifât-ı pâdişâhî kim
Zuhurundan ser-â-ser halk-ı âlem şâd-kâm oldu" Kt7/13

"Şeh-i azam veliyyü'n-nimet-i âlem ki olmuşdur
Simât-ı cûdu âfâka keşîde kehkeşân-âsâ" Kt8/3

"Her semte kim azm eyleye âlem meserretle dolar
Bir gurre olmuş rahşının alnında gûyâ subh-ı ıyd" Kt9/2

“Hak teâlâ edüp ikbâlini efzûn olsun
Böylece sûr-ı hıtânında da âlem şâdân” Kt11/13

“Dedi şevk ile Nedîmâ kulu târîhin onun Geldi
izzetle bu dem âleme Sultân Numân” Kt11/15

“Etdi efzûn âleme inâm u ihsânın tamâm
Etsin efzûn izz ü ikbâlin Hudâ-yı zü'l-yemen” Kt58/4

“Âlemin pâdişehi bahr u berin sultânı
Yani Hân Ahmed-i zî-şân-ı Sikender-unvân” Kt11/1

“Şehenşâh-ı muazzam kim onun ihsânıdır şimdi
Bu âlemde veliyy-i nimeti düstûr-ı zî-şânın” Kt60/3

“Vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ-yı kerem-güster
Ki tecdîd eyledi âlemde resmin lutf u ihsânı” Kt60/4

“Şâhenşeh-i âli-neseb hâkân-ı pür-mecd-i haseb
Sultân Ahmed Han ki hep âlem derinden müstefîd” Kt62/1

“Habbezâ ey taht u tâcın mâye-i zîb ü ferî
Âlemin ârâyîşi mülkûn tırâz u zîveri” K4/1

“Kırdı geçirdi tîğ-i nigâhiyle âlemi
Çeşmi ne yâd bakdı Nedîmâ ne âşinâ” G1/5

“Nev-cüvânlık âlemin tâ kim getirsin yâdına
Dahı pek pîr olmadan bir nev-cüvân lâzım sana” G6/2

“Nedîm-i zâr gibi der-herâs olur âlem
Olunca dîde-i mestin leb-â-leb-i âşûb” G8/5

“Ya ol âlî sûtûnlar kim onun her birisi gûyâ
Birer vâlâ alemdir leşker-i te'yîd-i Sübhâna” K15/5

“Zamân-ı vad-i tahassürde başkadır âlem
O telh şerbet-i şîrin-güvârı benden sor” G33/4

“Kalır âlemde ehl-i aşkdan bir yâdgâr elbet
Ser-i jûlîde mûyundan nişândır bîdi Mecnûnun” G62/6

“Hasteliklerden amân görmeye çeşm-i siyehin
Mûmiyâ bulmaya âlemde şikest-i külehin” G64/1

“Olur bir gün ki sen de yok demezsin tâlib-i vasla
Hemân doğrusu ömrüm hâsılı âlemde sen vâr ol” G77/5

“Ne var sâyende feyz-i âlem-i bâlâyı seyr etsin

Nedîme ol ser-âmed kadd ile bir kerre hem-dûş ol” G78/6

“Dirîğ etme gedâyân-ı derinden nakd-i ihsânın
Zamân-ı devlet-i hüsnünde âlem kâm-yâb olsun” G111/3

“Hırâm-ı nâzına çün sâye âlem çünki efkende
Kul oldum bil efendim kâmet-i âzâdına ben de” G132/2

“Hakka hamd olsun ki hep âsâyış ü râhatdadır
Sâye-i insâf u adl ü re'fetinle kâinât” Kt18/3

“Fehm olunmazdı neşât-ı âlemin eksikliği
Görmesek renc-i humârı işret-i dûşînede” G138/3

“Görüp hâkân-ı âlem bad-ezân ehliyyetin bizzât
Anı ol mansıb-ı vâlâya îsâl etdi bî-minnet” K42/5

“Ol perîyle etdigim âlem gelince hâtıra
Eşk-i çeşm-i hun-feşânım cûş eder mânend-i Şat” G54/6

“Bahşeden câm-ı safâya sübha-i mercânını
Hiçe saymaz âlemin İskender ü Hâkânını” G158/1

“Efendimiz bulup sıhhat pür etdi âlemi behcet” Ms1-1/3

“Safâ vü zevk ü sohbet âlem içre râyegân oldu” Ms1-1/4

“Olup derd ü gam ile halk-ı âlem bî-dil ü bî-cân” Ms1-2/15

“Hatâdan eyle yâ Rab pâdşâh-ı âlemi te'mîn” Ms1-5/17

“Şâh-ı âlem dâver-i âlî-güher” Ms2-1/1

“Verdi halk-ı âleme emn ü amân” Ms2-2/8

“Himmetiyle âlemi âbâd ede” Ms2-5/2

“Ola eyyâmında âlem müsterih” Ms2-5/11

“Oldu çün ahdinde âlem ser-be-ser sûr u sürûr” Ms3-2/1

“Âlemi kıldı tefahhus ol şeh-i âlî-tebâr” Ms3-3/1

“Nigîn-i lalini yâd etmeyim âlemde nâm olsun” Ms4-1/2

“Şâd oldu mekâriminle âlem” Ms5-1/3

“Âlemde eserlerin hüveydâ” Ms5-4/4

“Ey sadr-ı güzîn-i âlem-ârâ” Ms5-6/3

“Âleme hân-ı Halîlullah gibi âmâdesin” Ms6-4/2

“Lema-pâş olmakdadr şem-i vücûdun âleme” Ms6-5/2

“Sâye-i cûdunda âlem diyeler Râzî gibi” Ms6-6/4

“Şimdi sensin pâdişâhım âleme sâhib-kırân” Ms12-2/2

“Târ olur görmez isem çeşmime sensiz âlem” Ms13-3/1

“Pür eder âlemi şevk u tarab-ı reng-â-reng” Ms41-4/3

“Eyledi şâdî dil-i âlem de eltâfinla cûş” Ms15-3/2

“Şâh-ı âlem dahı gelmez mi Çırâğan seyrine” Ms16-2/3

“Şehriyârâ buldu âlem devletinde itidâl” Ms16-3/1

“Hamd ü şükr olsun ki âlem ser-te-ser mesrûr u şâd” Ms16-4/2

“Zât-ı âlî-şânın el-hak rûhudur bu âlemin” Ms16-5/1

“Âlemin kalbin bu tarh-ı dil-güşâ şâd eyledi” Ms18-2/2

“Kâkülündür âlemi der-bend-i zencîr eyleyen” Ms20-2/2

“Şark u garb-ı âlemi seyrân eden peyk-i nesîm” Ms21-6/1

“Zamân-ı devletinde şehriyâr-ı âlemin sen de” Ms22-3/3

“Neşât u şevk u şâdî ile leb-rîz oldu hep âlem” Ms22-5/2

“Şimdi âlem sana müştâk olduğun bilmez misin” Ms25-2/3

“Söz olmaz hüsnüne gelmez nazîrin âleme hakkâ” Ms29-4/2

“Âlemin sultân-ı âlî-şânısın devran senin” Ms31-1/3

“Yek-dâne yaratmış seni âlemde efendim” Mz1/4

“Olmak görünür aşkın ile âleme rüsvâ” Mz1/6

2.1.1.7.6 Kevkeb/Sitâre/Ahter/Ahterân/Necm

Klasik Türk şiirine ay gibi parlaklığıyla kullanmakla birlikte çok fazla oluşuyla da kullanılmıştır.

“Tarab ne gûne olur tâli ü sitâre göre

Sunarsa câm-ı lebin çekdiğim humâra göre” G119/1

“Ahteran tâ ki edüp ceys-i zalâm üzre hücûm

Geçire kehkeşan gerden-i gerdûna resen” K1/75

“K'olur zamân-ı kalîl içre muzmahil elbet
Delâlet etdiği çün şerre necm-i gîsû-dâr” K6/58

“Ammâ ne rahş rahş-ı tırâzende-tarz kim
Na‘lin hilâl mîhın ise ahterân verir” K3/36

“Mi‘âta darb edüp edvâr-ı çarhı hâsıl-ı darbın
Bilâ-kesrin kılar kısmet ru'ûs-ı ahterân üzre” K5/30

“Be-sa‘d ahter-i meymûn zamân u hurrem-fâl
Be-nîk tâlî-i ferhunde rûz-ı ferruh-fâl” K7/41

“Derinin beste-kemer çâkeridir heft ahter
Şem‘inin sûhte pervânesidir nüh ecrâm” K9/38

“Ey himem-perver vezîr-i Cem-haşem
V‘ey bülend-ahter hidîv-i muhterem” K33/1

“Görünce revzeninin çeşmi talat-i pâkin
Sürûr-ı nûr ile oldu sitâre-veş rahşân” K30/4

“Kevkeb-i âlisin idrâk edemez erbâb-ı fen Etseler
vaz-ı rasad tâ çarh-ı Hâmân üstüne” K2/28

“Kevkeb-i tâlî-i saâdetinin

Pîşgâhında âftâb sühâ” K38/9

“Şîr ü şekker nesak-i hükm-i sitârenle süûd
Âb u âteş hadak-ı dîde-i bahtınla vesen” K1/62

“Baht pâyende felek bende vü tevîk refîk
Kevkeb-i tâlii mesûd u saâdâta karîn” K26/13

“Düşmen-i bed-hâhının sâkıt hemîşekvkebi
Etdi dolâb-ı felek tâlîlerin zîr ü zeber” K40/6

“Sadr-ı Cem-kevkebe kim na‘lçe eyler bulsa
Mûze-i pâyine ebrûlarını Rûyinten” K1/26

“Düstûr-ı Cem-şükûh ki mencûk-ı râyeti
Rûy-ı zemîne kevkebe-i âsumân verir” K3/18

“Sadr-ı pür-kevkebe kim bağçe-i lutfunda
Pençe-i mihr gibi ser-zede tohm-ı zerrîn” K26/5

“Şehenşâh-ı muzaffer şîr-i ner sultân-ı sa‘d-ahter” Ms1-4/5

“Anda idi dünkü gün hemşîre-i sa‘d-ahterin” Ms21-4/1

“Şimden girü necm-i bahtı her ân” Ms5-7/4

2.1.1.7.7 Utârid/Merkür

Merkür gezegeni olarak bilinir. Bu gezegenin etkisi altında doğanlar anlayışlı zeki ve kurnaz olurlarmış. Felekte ikinci konuma sahip olan Merkür feleğin kâtibi sayılmıştır. Edebiyatta güzel sözün, yazı sanatkârlığının sembolü olarak değerlendirilmiştir.

“Bu elfâz ile tahrîr eylemiş çarh üzre evsâfın
Utârid kim cihân-sâlâr-ı iklîm-i fesâhatdir” K13/28

“Kerem-güster cihândâr-ı güzîn-i ehl-perverkim
Derinde olsa lâyıkdır utârid kâtib-i inşâ” Kt37/7

“Görüp iki benânın arasında hâmeni olsun
Utârid şerm ile dem-beste burc-ı tev'emânüzre” K5/57

“Utârid-menkabet bircîs-fitnat Bû Alî-tıynet
Cenâb-ı Mîr İzzet yani mektûbî-i bü'l-himmet” K42/1

“Utârid lâf ururmuş hüsn-i hattan âsmân üzre
Kalem al deste onun nây-ı kilkin bî-sadâeyle” Kt5/8

2.1.1.7.8 Bircîs/ Müşteri/ Jüpiter/Erendiz

Altıncı felekte bir gezegenin ismidir. Hürmüz ve Sakıt isimleriyle de kullanılmıştır. Bu yıldızın etkisi altında doğanların terbiyeli, utangaç, cömert ve alçak gönüllü olduklarına inanılır. Büyük devlet adamı olurlar.

“Bâ-husûs ol şâ'irim ki nazmımı bircîs-i çarh
Nâme-i sihr ü beyâna sebt eder imzâ gibi” K16/36

“Menşûr-ı celâlin yazıcak kilk-i utârid
Bircîse sunup dedi ki tuğrâsını sen çek” Kt6/13

“Hesâb olunsa eger mukbilân-ı dergâhı
Kalır utârid ü bircis hâric ez-defter” K12/27

“Bu rûz odur k'anı takvîm-i âsmân içre
Nişânladı yine bircis alup eline kalem” K23/6

“Geldi bir debdebe vü haşmet ü unvân ile kim
Kıldı bircis-i felek yolda durup sad tahsîn” K26/3

“Tabım ol nâdire-zâdır ki cihâna veledi
Cümle bircis ü utârid gibi ferzâne gelir” K14/41

“Tîrin zeban-şinâsı mahdûmu üstâdı
Bircisin akl u fikri hem-râzı müsteşârı” K37/16

“Mükteseb yalmân-ı tîğindan dırahş-ı âfitâb
Müntehab fass-ı nigîninden fûrûğ-ı Müşteri” K4/8

“Gûyâ gelir utârid teslîs-i müşterîye
Aldıkça geh benâna kilk-i sühan-güzârı” K37/14

2.1.1.7.9 Keyvân/Zuhal/Satürn

Büyük uğursuzluk sayılan gezegenin etkisi altında doğanların cahil, cimri, yalancı ve ahmak gibi özelliklere sahip olunduğuna inanılır.⁸

“Ser-firâzâ âlem-efrâz u sipâh-endâzâ

Ey ki kab-ı himemin peyker-i keyvâna zekân” K1/58

“Bir vezîr-i kâm-rân kim pâsbân-ı dergehi

Âşinâlık etmege keyvân-ı çarha eyler âr” K28/11

“Ser-firâzâ âlem-efrâz u sipâh-endâzâ

Ey ki kab-ı himemin peyker-i keyvâna zekân” K1/58

“Şehriyârâ nal-i esbinden çıkan berk-ı cehân Dâğ

yakmışdır sipihrin cebhe-i keyvânına” K19/32

“Mâh hâcib mihr micmerdâr keyvân pâsbân

Cündü Behrâm olmak el-hak elyak u ahrâsıdır” K36/21

“Neyleyim ammâ ki keyvânın buhul mâhın nifâk

Âftâbın gamz mirrîhin sefeh evlâsıdır” K36/22

2.1.1.7.10 Mirrîh/Mars/Merrîh/Merîh/ Mars/Sâkıt/Behrâm

Beşinci felekte yer alan Mars küçük uğursuzluk olarak bilinir. Etkisi altında doğan kişilerin neşe, yiğitlik, kızgınlık, savaş ve hıyanet gibi özelliklere sahip olunduğuna inanılırdı.⁹

“Erte meydân-ı recûliyetde bayrak-bend olur

⁸ Ayrıntılı bilgi için Pala, age. bkz.

⁹ Ayrıntılı bilgi için Pala age. bkz.

Nîze-i Behrâma nâhid-i sipihrin mîceri” K4/22

“Âsmân olsa lehîb-i sühanından pür-tâb
Âb olup damlar idi âhen-i tîğ-ı Behrâm” Kt2/6

“Bahr u ber hâkânı Sultân Ahmed-i gerdûn-haşem
Yokdur ednâ bendesinin şevketi Behrâmda” Kt15/1

“Destine alsan tûfengin cây eder hermühresi
Tâ ser-i mirrîhde endîşe-i sevdâ gibi” K16/31

“Berde şâgirdi bulunmağla ne yapsın mirrîh Sanat
öğrenmeğe lerzan ser-i meydâna gelir” K14/22

“Mirrîh heybetini görüp der pesend ile
Şekl-i melekde şîr-i jıyan söylerim sana” G3/11

2.1.1.7.11 Süheyl/Yemen Yıldızı

Güney yarım kürede bulunan büyük ve parlak bir yıldızdır. Yemen üzerinden daha iyi görüldüğü için Süheyl-i Yemen olarak da kullanılmıştır.

“Endîşesinin künyesi tûmâr-ı nesebde
Nûr ibni süheyl ibni reşad ibni zekâdır” K20/21

“Süheylin çeşmini ferr-i nigînin eyledi rûşen
Mehin ruhsârını tâb-ı rikâbın kıldı nûrânî” K10/36

2.1.1.7.12 Süreyyâ/ Ülker/Pervin

Kuzey yarım kürede bulunan bir yıldız kümesinin adıdır. Ülker ve Pervin adlarıyla da kullanılmaktadır.

“Süreyyâ menzilinde mihr-i âlem-tâb zann etsin
Gören mektûb-ı ikbâlindeki mühr ile imzâyı” K8/51

“Leb-i havzı mâh-ı nevin pâresi
Süreyyâ-feşân âb-ı fevvâresi” M1/35

“Cihân-sadr-ı muallâ-kadr İbrâhîm Pâşâ kim
Süreyyâ edhem-i ikbâline zerrin sinâm oldu” Kt7/8
“Gelüp bir gûne rû-mâl eylemiş kim seyredenâdem
Süm-i esbinde mîh-i zer kıyâs eyler süreyyâyı” K8/26

“Bezm-i âlisi içün kurta-i meh rûy-nümâ
Müjde-i makdemine ıkd-ı süreyyâ pîşîn” K26/4

2.1.1.7.13 Kehkeşan

Farsçadan gelmiş bir sözcük olup samanyolu olarak kullanılmaktadır. Gökyüzündeki koyu yıldız kümesinin adıdır.

“Bakup destindeki şemşîre bîm-i cân ile Behrâm
Dolaşsın ayağı dâmana râh-ı kehkeşân üzre” K5/56

“Ne gülzâra olursan nûr-bahşâ âftâb-âsâ
Olur pür lemâ râh-ı kehkeşan-âsâ hıyâbânlar” Kt4/9

“Sen ol sadr-ı mu'azzamsın ki vasfın kılmağa tahrîr

Çeker ser-safha-i gerdûna râh-ı kehkeşan mıstar” K27/8

2.1.2.3.14 Ferkadân

“Kuzey kutbuna yakın iki yıldızın adıdır. Türkçede ikizler diye bilinen bu yıldızlar Büyük Ayı yıldız kümesinin en parlak iki yıldızı olup bulundukları yerden doğup batarlar.”
(Pala, 2014)

“Ferkadândır adı üstünde olan kasrların

Ki ederler ikisi âleme nûr-efşânî” K18/17

“Hâk-i der-i refî'in ile etse iktihâl

Çeşmân-ı mûra şa'ş'a-ı ferkadân verir” K3/45

“Bu rûz odur ki yazup nâmını felek ikbâl

Dü nokta-veş kodı kâf üzre ferkadânı be-hem” K23/7

2.1.2 Beşeri Mekânlar

Coğrafya içinde insanın doğa içerisinde yapmış olduğu her şey beşeri mekânlar olarak değerlendirilir. Bu yerler çeşitlilik göstermekle birlikte bir sınır da vardır. Bu sınır insanın etkileyebileceği alan nisbetinde belirlenir. Bütün yer mekânlarında olduğu gibi beşeri mekânlarda da mekân belli kavramlarla mazmunlaşıp verilir ya da bulunduğu konumun özelliği ile kullanılır. Divan şairlerinin fazlaca kullandığı yerler ise şehirler ve köylerdir. Bu yerlerin mazmunlarından faydalanan şairler bu yerlerin özelliklerini sevgili üzerinden anlam algısı oluşturarak verirler.

İncelenen Nedîm divanında da fazlaca kullanılan beşeri mekânların çoğunluğunu ülkeler oluşturmaktadır. Bunlar dışında şehirleride kullanmıştır. Nedîm, kullandığı bu mekânlar alışılmışın dışında terkip ve tamlamalar ile kullanması şairin yaşadığı dönemle olan ilişkisini göstermektedir. Lakin şairin gelenekten tamamen koptuğu söylenemez. Bu bağlamda divan şairi Nedîm'e bakılması yerinde olacaktır.

2.1.2.1 Ülkeler

Klasik Türk şiirine konu olan ülkeler, genellikle imparatorluk özelliği gösteren yerlerdir. Geniş bir coğrafyayı temsil eden bu ülkeler bazen ismen zikredilir. Bunun dışında umumi olarak ülkenin var olan özellikleri ile kullanılmasıdır. “*Ülkelere çoğunlukla kavim adlarının; “diyâr, hutta, iklim, il, illeri, memleket, milket veya mülk” kelimeleriyle tamlama yapılmasıyla işaret edilir.*” (Yeniterzi, 2010) Divan şiirinde en fazla kullanılan ülkeler ise Çin, Mısır, Behaşan, Rum, Hindistan gibi ülkeler tercih edilmiştir. Bunun tercih edilmesinin sebebi ise bu ülkelerin anlam doluluğuydur. Örneğin bu ülkelerden olan Hintlilerin siyahi ırktan olmaları nedeniyle divan şiirinde birçok güzellik unsurları hinduya benzetilmiştir. Bu bakımdan köle, tüccar, asker, perdedar, çapulcu, hırsız vs. anlamlar yüklenmiştir. Ülkelerin birçoğu bunun gibi anlamlarla kullanılmıştır divan şiirinde.

Nedîm divanında yer alan bu mekânlar isimsel olarak değil de kazandıkları anlamlar bakımından kullanılmıştır. Aynı şekilde şairin divanında fazlaca kullanılan mekânlar arasına girmektedir.

2.1.2.1.1 İrân

Klasik Türk şiirinde ilim şehirleri ile birlikte mitolojik kahramanları ile kullanılan bir ülkedir. Klasik şiirde fazlaca kullanılmasının bir başka sebebi ise din ve coğrafi yakınlıktır.

“Lerze düşmüş savlet-i kûh-ı vekârındantamâm

Arz-ı Nişâbûr-veş iklim-i İrân üstüne” K2/30

“Edüp deryâ-yı surh İran zemîni hûn-ıdüşmenden

Kızılbaşî garîk-i lücce-i hûn etdi ser-tâ-pâ” Kt38/4

“Eder İran-zemîni tâ hudûd-ı Belhe dek teshîr

Eger bir kerre ruhsat verse tîğ-i tîz-i uryâna” K15/30

“Nice nusretler olup rû-nümâ re'y-i rezîninden
Ola zam milket-i Turanına bir nice İranlar” Kt4/11

“Cenâb-ı fâtih-i İran ki dâ'im reh-güzârında
Beşâret peyk-i pûyan müjde-i nusret nüvîdolsun” Kt20/2

“O İskender-haşem kim eyledi teshîr Îrânı
Cüyûş-ı satveti cûş eyleyüp mânende-i deryâ” Kt46/3

“Hudâ hem-vâre mahfûz eyleyüp zât-ı hümâyûnun
Musahhar eylesin fermânına Îrân u Tûrânı” K10/65

“Bu Rûm milketine olduğun gibi olasın
Bütün memâlik-i Îrâna da ser ü server” K12/55

“Mislinin geldiği yok şimdiye dek sonra dahi
Zannım oldur ki ne Îrâna ne Tûrâna gelir” K14/33

“Zihî vâlâ hümâ-yı evc-pervâz-ı celâlet kim
Düşer bâl açdığınca sâyesi Îrân u Tûrâna” K15/2

“Onun her harf-i âlî-şânına olmaz bahâ ancak
Eger îrâd-ı Hindi katsalar mahsûl-ı Îrâna” K15/20

“Akd-ı sulhu gûş edüp hatîf dedi târihin

Oldu İrân ehli Sultân Ahmede ferman-ber” K40/11

“Şehenşâh-ı cihân hakân-ı devran fâtih-i İrân
Eder medhûş u hayran Rüstemi fart-ı mehâbetle” Kt10/4

“Eyledi İrânı pâk irfâzdan şimdi bütün
Kılınır câimleri içre cemâatla salât” Kt18/5

“Eyledi iklîm-i İrâna sefer” Ms2-1/6

“Eyledi endûh u gam iklîm-i İrâna sefer” Ms15-2/3

2.1.2.1.2 Tûran

İrân ile birlikte kullanılmış olan Turân, Eski İranlılar’ca Türkler’in Orta Asya’daki en eski yurtlarına verilen isim olarak bilinir.

“Alup İrân-zemîni kabza-i teshîrine hâlâ
Ferîdun gibi oldu şehriyâr İrân u Turâna” K15/31

“Ey sabâ gördün mü mislin bunca demdir âlemin
Püşt-i pâ urmakdasın İrânına Turânına” K19/2

“Hudâ hıfz eylesin zât-ı şerîfin sadr-ı dîvânda
Müsahhar eylesin fermânına İrân u Turânı” K21/29

2.1.2.1.3 Rûm

Doğu Roma’nın Anadolu’daki ismidir. Bu nedenle Anadolu'lulara da Rûmî denirdi.

“Rûma geldikçe hep o tîre-likâ
Hem-çü hindû giyer sefid kabâ” M3/6

“Ben kulun da işte mülk-i Rûmda vasf eyleyüp
Bir senin gibi şehenşâh-ı Ferîdûn-efseri” K4/40

“Umûr-ı memleket-i Rûmu şöyle nazm etdin
Ki oldu mısraının müstezâdı mülk-i Acem” K23/26

“Yine bu nazm-ı bülend ile Nedîm ümmîdin
Lahza-i âtîfet-i bâkîa-i Rûm gibi” G149/6

2.1.2.1.4 Irak

Dicle Nehri ile Basra’nın aşağılarına kadar olan bölgeye denir. Acem ve Arap olmak üzere ikiye ayrılır.

“Yahud ki haşmeti yanında İbn-i Abbâdı
Anar mısın ki fakat mülkü bir Irâk-ı Acem” K23/15

2.1.2.1.5 Arab

Aslında Arab Arabistan’da yaşayan milletin genel ismidir. Bu sebeple beyitlerde Arab hem millet olarak hem de yer olarak kastedilmesinden dolayı ülke olarak verilmiştir.

“Bâ-husûs kim içlerinde asrımız şehenşehin
Husrev-i Rûm u Arab hâkân-ı Îrân eyledi” K24/24

“Müsahhar emrine emlâk-ı şâhân-ı Arab cümle
Hem iklîm-i güzîn-i Rûm u hem mülk-i Acem hâlâ” Kt50/7

“Şehenşâh-ı mülk-i Arab hakân-ı iklîm-i Acem
Kim bende-i dergâhıdır Kisrî vü Hârûn-ı Reşîd” Kt9/1

“Âsaf-ı pür-haşmet ü pür-cûd kim ona nazar

Hâtem-i Tay benzemiştir bir Arab heccânına” K19/67

2.1.2.1.6 Çin/ Hıtây

Mani dininin en yaygın olduğu ülke olup güzel resimleri ile divan şiirinde kullanılmıştır. Resim sanatıyla özdeşleşen Çin; büt, nigar, nakş, suret vb. isimlerle terkip ve tamlamalar kurularak kullanılmıştır.

“Emel gülzârını hem hâlet-i dîbâ-yı Çin etdi

Olup zîrinde dest-i cûdu ebr-inev-bahâr-âsâ” Kt47/4

“Reşk-i Çin olmakda fikrim gelmedi tabîre lîk

Vasfı ol gîsûların hâb-ı perîşânım gibi” G157/3

“Çokdan giderdi Çîne yahud Zengibâra dek

Zabt etmeseydi hâtır-ı müştâkı zülf ü hat” G53/8

“Dimâğ-ı cânı reşk-i bender-i Çin eyledi cânâ

Şemîm-i gîsûvânın genc-i bâd-âver midir bilmem” G85/6

“Ebrûlar üstüne dökülüp kâkülü Nedîm

Tasvîr-i Çînî yazmış o tâk-ı mukarnasa” G29/5

“Değişmem müşk-i Çîne hâk-i pâ-yi anber-âmîzin” Ms39-2/1

2.1.2.1.7 Tübbet

Tübbet Orta Asya'da Tibet halkının anavatanı olan bölgedir. Dünyanın çatısı olarak da tanınır. Çin ile sınır olduğu için Çin, Hoten ve Hindistan gibi yerlerle anlam oluşturulur.

“Gûyâ edüp tabîat gûy-ı zemîni tastîh
Tübbet aşâğı düşmüş Çîn ü Hoten yukarı” K37/5

“İklîm-i Rûma istese bir demde râkibi
Ahbâr-ı Çîn ü Tübbet ü Hindûstân verir” K3/38

2.1.2.1.8 Mısır

Mısır ülkesi divan şiirine birçok yönüyle konu olmuş bir ülkedir. Özellikle Hz. Yusuf mazmununa atıfta bulunarak kullanılan ülke aynı şekilde şehirleri ve Nil Nehri gibi yerlerle de çağrışım yapılmaktadır.

“Satvet-i kahrı eger eylese fermân-ı mesîr
Mısırın ehrâmın eder kâğıd-ı bâd-ı melten” K1/35

2.1.2.1.9 Bedahşân

Bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içinde kalan yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kabil ile Yarkent arasında dağlık bir memleketdir. Bedehşan denilen yakutun burda olmasıyla divan şiirine konu olmuştur.

“Kâr-bend-i dihîş ü dâd Ali Pâşâ kim
Harc-ı yek-rûzesi mahsûl-ı Bedahşân u Aden” K1/23

“Tab-ı gevher-bâra vermiş rağbetin feyz-i sühan
Mihrdîr kim pertevin salmış Bedahşân üstüne” K2/44

“Mey midir ruhsârını mihr-i dirahşân eyleyen
Lalini sâgar mıdır kân-ı Bedahşân eyleyen” G103/1

“Vezîr-i azam İbrâhîm Pâşâ kim dil ü desti
Verir sermâyesin kân-ı Bedahşân bahr-i ummânın” Kt24/5

2.1.2.1.10 Hindûstân/Hind/Hindû

Hindistan divan şiirinde başta uzaklık olmak üzere bağlar, bahçeler, gizem, baharak vb. gibi özellikleri bulunan bir ülkedir.¹⁰

“Zihî o kuvvet-i bâzû ki Hind-i garbîden
Zemîne etse eger nîzesin halîde çü mâr” K6/45

“Çıkup o demde ser-i nîze Hind-i şarkîden
Ederdi sadme-i yelmânı pâ-yı râ-yı figâr” K6/46

“Pâdişâhım iki şâirdir veren nazma revâc
Merzbûm-ı Hindde Örfî Acemde Enverî” K4/38

“Nâvek-i perrânın olsa n'ola ser-germ-i şitâb
Nâme-berdir râ-yı Hindin sîne-i uryânına” K19/33

“Aceb hun-rîz Hindû-beççedir hâl-i siyehkârın
Ki gitmez desti dâ'im kabza-yı şemşîr-i ebrûdan” G107/3

2.1.2.1.11 Osmânî/Osmanlı

Osmanlı ülkesi divan şiirine birçok yönüyle konu olmaktadır. Divan şairlerinin yetiştikleri memleket olup kaside türünde padişahlara ve vezirlere methiye yazılırken kullanılmaktadır.

“Cenâb-ı sadr-ı azam gûyiyâ tefsîridir onun Şehenşâh-
ı cihân bir mushaf ammâ resm-i Osmânî” K10/10

“Cenâb-ı Hak hemîşe hıfz ede zât-ı hümâyûnun

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Pala age. bkz.

Cihân durdukça dursun mesned-i Osmâniyân üzre” K5/44

“Müddet-i Osmâniyân içre zamân-ı devleti

Benzemiştir nev-bahârın mevsîm-i nîsânına” K19/29

“Vâkıf olduk cümlelerin ahvâline bildik ki Hak

Vüsat-i mülkü rehîn-i Âl-i Osmân eyledi” K24/15

2.1.2.1.12 Kırım

Karadeniz’in kuzeyinde bulunan bir memlekettir. Osmanlı hakimiyetinde olmasıyla divan şiirine konu olmuştur.

“Var nice bendeleri Argun u Cengîz gibi

Biri ez-cümle Kırım mülkünün olmuş hânı” K18/24

2.1.2.1.13 Acem/Acâm

İran’in Hint-Avrupa ırkından olan halkı ve bu halktan olan kimselere verilen addır. Bu nedenle divan şiirinde İran ülkesi olarak değerlendirilmiştir.

“Bir dahı Acem tahtına etmezdi tenezzül

Cârûb-keş olsaydı eger bâbına Bâbek” Kt6/15

“Mutrıbların her rûz u şeb kılsınlar âheng-i tarab

Ammâ usûli feth ü darb olsun makâmı hem Acem” K11/5

“Hücûm-ı satvetinden şimdi hem-çün lâlezâr etdi

Acem ikliminin hâk-i siyâhın kanlı peykanlar” Kt4/5

“Ol hizebr-i nâmver kim savlet-i şîrânesi Eylemiştir

zümre-i Acâmı darben fîl-i mât” Kt18/6

“Dürzî değil yezîd değil sürhsâr değil
Kâfir hemân dürüst Acem Ermenîsidir” Kt85/2

“Bu şehir-i İstanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedadır” K20/1

2.1.2.1.14 Firengistân

Avrupalı milletler için kullanılmış bir tabir olup divan şiirinde güzelleri, putleri, kâfirleri vs. gibi özellikleri ile kullanılmıştır.

“Şöyle gird olmuş Firengistân birikmiş bir yere G2/5
Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana”

2.1.2.1.15 Sâsâniyân/Sâsâniler

Sâsâni ülkesi olarak kullanılmıştır.

“Sadr-ı güzîn ki gâşiyedârân-ı mevkibi
Dehre gınâ-yı şevket-i Sâsâniyân verir” K3/19

2.1.2.1.16 Kayserî

Kayser, Roma, Bizans ve Alman imparatorlarının kullandıkları san.

“Habbezâ ey tâc-bahşâ-yı Ferîdûn u Kubâd
Habbezâ ey müttekâ-pîrâ-yı mülk-i Kayserî” K4/2

2.1.2.1.17 Afgâniyân

40. kasidede “*Târîh-i Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân*” ve 2. musammatta “*Tazmîn-i Beyt-i Sadr-ı a ‘zam Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân*” başlıklarıyla kullanılmıştır.

“Sebk-i istîlâ ile Afgâniyân” Ms2-1/7

2.1.2.1.18 Azerbaycân/ Gürcistân/ Pûristân

Şairin divanında tek yerde ele alınan Azerbaycan, Gürcistan ve Puristan isimsel olarak değerlendirildiği görülmektedir.

“Mülk-i Pûristân u Gürcistân u Azerbaycân

Her biri sad şehriyârı sâhib-i şân eyledi” K24/26

2.1.2.1.19 Keşmîr/ Özbek/Özbekistân

Himalaya’ın kuzaybatısında bir bölge olup çeşitli dönemlerde devlet ve şehirler kurulmuş bir bölgedir. Bu nedenle de divan şiirinde çeşitli anlamlarla kullanılmıştır.

“Bir bendesin ıt bâ edemez hâsıl-ı Keşmîr

Bir cündüne tîmâr olamaz milket-i Özbek” Kt6/17

“Görse ol barika-i hüsnü bûtân-ı Keşmîr

Tâb-ı hayretle erirlerdi bût-i mûm gibi” G150/4

“Dili hem-çün ketân fersûde etdi bir siyeh-çerde

Ki tan eyler beyâz-ı gerdeni meh-tâb-ı Keşmîre” G135/2

“Târ u pûdı terk-i târ u pûd-ı hestîdir onun

Şâl-i dervîşî dokunmaz sevdiğim Keşmîrde” G137/7

2.1.2.1.20 Kıpçak

Karadeniz’in kuzeyinde bulunan Türk boylarından birinin adıdır.

“Tutsun cihânı haşmeti tâ hüsn ile tuta

Mülk-i Hıtâyı kişver-i Kıpçakı zülf ü hat” G53/21

2.1.2.1.21 Fas/ Çerkes/ Mağrib

Günümüzde Mağrip, dar manada Tunus, Cezayir, Fas ve Batı Sahra'yı içerir.

“Zülf ü külâhı verdi hâlel Mağrib u Fasa

Çeşm-i kebûdu saldı akın mülk-i Çerkese” G129/1

2.1.2.1.22 Deylem

Hazar Denizi'nin batısındaki dağlık bölgenin tarihi adıdır. İsmini bir kabileden almaktadır.

“Lahza geçmez kim beyân-ı nazm-ı şûhundan Nedîm

Mülk-i istidâd reşk-i Deylem ü Çin olmaya” G140/8

2.1.2.1.23 Sebâ/Sebe

Hicaz ile Yemen arasında kalan bir bölgenin eski adıdır. Bağlık, bostanlık, yeşillik ve çimenlik bir yer olduğundan dolayı divan şiirinde kullanılmıştır. “Hz. Süleyman *hüdhüdün* getirdiği bilgiler üzerine, güneşe tapan Sebeliler’in bir kadın olan hükümdarlarına yine *hüdhüd* vasıtasıyla bir mektup gönderir ve onları hak dine davet eder. Mektubu alan melike kavminin ileri gelenlerini toplar, Süleyman’dan besmele ile başlayan ve kendilerini tevhid dinine davet eden çok önemli bir mektup aldığını söyleyerek muhtevası hakkında onlara bilgi verir ve “Ey ileri gelenler, vereceğim karar hakkında fikrinizi açıklayın; sizin görüşünüzü almadan kesin bir emir vermek istemiyorum!” der. Onlar da güçlü ve kuvvetli olduklarını, istediği emri verebileceğini söylerler. Melike hükümdarların girdikleri yerleri tahrip edip güçlüleri zelil kıldıklarını hatırlatarak meseleyi barışçı yoldan halletmek niyetinde olduğunu bildirir ve Hz. Süleyman’a açık ve olumlu bir cevap yerine bazı hediyeler gönderir. Bu duruma öfkelenen Süleyman Belkıs’ın hediyelerini elçileriyle birlikte geri yollar ve onu üzerine yürümele tehdit eder. Sonunda Hz. Süleyman’ın bizzat ziyaretine gitmek zorunda kalan melike, onun cismanî ve ruhanî gücü karşısında gerçek bir peygamber olduğunu anlar ve daha önce yanlış yolda bulunduğunu itiraf ederek tevhid dinini kabul eder.” (Yücetürk)

“Söyle kim mülk-i Sebânın var mı bir pîrâyesi Kasr-

ı zerrin-tâk-ı Sad-âbâd-ı nev-peydâ gibi” K16/13

2.1.2.2 Şehirler

Klasik Türk şiirinde kullanılan yerlerin bir başkası ise insanlar tarafından oluşturulup geliştirilen şehirler olmaktadır. Şehirler içinde barındırdığı insan çeşitliliği ile anlam çeşitliliği kazanıp kendi anlam dünyasını oluşturmuştur. Ayrıca bulunduğu coğrafi konum ile de anlam kazanarak kullanılmışlardır. Nedîm divanında kullanılan şehirler ise *İsfahan*, *İstanbul*, *Yemen*, *Mazenderan*, *Tebriz*, *Kenan*, *Tiflis* ve *Nevşehir* gibi şehirlerdir. Şair bu

şehirleri gerek isimsel olarak gerekse anlam açısından var olan anlamı koruyarak kullanmıştır. Aynı şekilde bu yerlerin var olan anlam alanına bağlı kalarak farklı anlamlarda yaratmaya çalışmıştır.

2.1.2.2.1 İsfahân/ Isfahân/İspehân/Sıfâhân/Safâhân/Sipâhân

İran sınırları içerisinde yer alan şehir Safevilere başkentlik yapmış kadim bir şehirdir. Çok süslü ve mamur bir şehir olmasından dolayı divan şiirinde kullanılmıştır. Ayrıca sürmenin buradan gelmesiyle de kullanılmaktadır.

“Hâk-i pâyinden varup bâd-ı sabâ tarh eylemiş
Sürmesinden gerd-i kesâd-âsâ Sıfâhânüstüne” K2/31

“Adûlar rütbe-i ikbâlini bir hoşça fark etsin
Cilâ versin çeküp çeşmânına kuhl-ı Sıfâhânı” K10/39

“Tâ Cihân-âbâda vardı Isfahân mülkûn geçüp
Rûmdan pervâz eden şîr-i terim ankâ gibi” K16/37

“O lal-i leb o gabgab sende kim vardır âdil olmaz
Felek Rûmun kirâsın koysa sîb-i Isfahân üzre” K5/13

“Deste yine o nây-ı Irâkîyi al Nedîm
Gitsin nevâ-yı nazm-ı nevin Isfahâna dek” G57/6

“Ya Sâ'ib görmüş olsa Çâr-bâğ-ı Isfahân faslın
Ne gûne rahne-i dîvâra eylerdi nihân âyâ” Kt8/17

“Reşk-i feyz-i nesîm-i sâfindan

Ferruh-âbâd-ı Isfahân ber-bâd” N1/3

“Ol sipeh-sâlâr-ı Kısırî-şan ki istiksâr eder
Bir sipâhî bendesin taht-ı Sipâhân üstüne” K2/29

“İran-zemîne tuhfemiz olsun bu nev-gazel
İrgürsün Isfahâna Sitanbul diyârını” G162/7

“Nihâvend ü Irak âhengi oldu bâis-i şâdî
Bu günden sonra nevbet geldi fasl-ı Sıfâhâna” K15/32

“Senin hâk-i derindir Isfahânî sürme âlemde” Ms1-3/7

“Kör olsun işidüp derd-i hasedle Isfahânda şâh” Ms1-3/8

“Çâr-bâğ-ı Isfahânı eylemişdir dâğ dâğ” Ms21-1/3

“Ammâ ki kararı Isfahândır” Ms5-10/5

2.1.2.2.2 Mâzenderân

İran’da tarihi bir bölge olan Mazenderân, Gülistan ve Gilan eyaletlerini içine alan bir yerdir.

“Geldikçe ceyş-i derd-i şehenşâh-ı himmetim
Sabra esâs-ı kala-i Mâzenderân verir” K3/68

“Hurûş-ı kîninin bir zerresin bildirdi dünyâyâ

Hücûm etdikde pûr-ı Zâl-i zer Mâzenderân üzre” K5/27

2.1.2.2.3 İstanbul/Dersaadet/İslâmbol/Konstantin/Konstantiniyye/Kostantini/Konstantiniye/Sitanbul/Sitanbul/Stambol/Stanbul

Önceleri Bizans İmparatorluğu himayesinde bulunan İstanbul Osmanlının fethetmesiyle devletin başşehri olmuştur. Bütün güzellikleri üzerinde barındırmasıyla divan şiirinde fazlaca kullanılmıştır. Ayrıca ilim ve ticaretin merkezi olup XVIII. yüzyıldan sonra eğlence merkezi haline gelmiştir.

“Bir gazel tarh edeyim bâri ki kalsın yâdgâr

Sahn-ı Sad-âbâdda İstanbulun hûbânına” K19/46

“Edüp dârü’s-sa’âde mansıb-ı âlîsini ihsan

Nice demdir eder zâtiyle fahr ol mesned-i vâlâ” Kt46/9

“Edüp dârü’s-sa’âde mansıb-ı âlîsini ihsan

Nice demdir eder zâtıyla fahr ol mesned-i vâlâ” Kt46/9

“Cenâb-ı hazret-i dârü’s-sa’âde

Nezîr Ağâ ki zâtı reşk-i dârâb” Kt61/1

“Nâmı gibi olmuştur o hem sad hem âbâd

İstanbulu sermâye-i fahr olsa revadır” K20/14

“İstanbulun evsâfını mümkün mi beyân hiç

Maksûd hemân sadr-ı kerem-kâra duâdır” K20/16

“Ki yani bendene lutf-ı hitâb edüp buyurdun kim

Gel ey bîgâne-meşreb bî-vefâ İstanbul oğlanı” K21/4

“Velîkin bu mübârek ıyd dahı eyleyüp teşrîf
Sitanbûlun ferahla ıyd-ber-ıyd oldu her yanı” K10/52

“Sitanbulu kılup envâ-yı şehr-âyin ile tezyîn
Meserretler ile döndürdü her sûkun gül-istâna” K15/29

“Bak Sitanbulun şu Sad-âbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin cânlar katar âb u havâsı cânına” K19/1

“Sitanbulun hele her cânibin reşk-i behişt etdi
Bu davâyâ delîl olur mu Sad-âbâddan alâ” Kt8/7

“Sitanbul içre vü etrâfda âsârı pek çokdur
Birisi dahı işte bu müzeyyen sûk-ı vâlâdır” Kt17/7

“Sitanbul içre vü etrâfda bî-haddır âsârı
Husûsâ kim bu beytü'l-kütüb-i âlî âlem-ârâdır” Kt57/9

“Karâr etsin mi İstanbulda şimden sonra hâtırlar” Ms27-1/3

2.1.2.2.4 Tebrîz

İran'ın kuzeybatısında yer alan büyük bir şehirdir. Kumaşıyla divan şiirinde kullanılmıştır.

“Şöyle kim versin tarâvet Rûma şîr-i dil-keşin

Kişver-i Tebrîze revnak-bahş olan kâlâ gibi” K16/9

2.1.2.2.5 Nev-şehir

Divan içerisinde yer alan Nevşehir Vezir Damat İbrahim Paşa’nın yaptırmış olduğu mimari eserleri ile kullanılmıştır.

“Bâ-husûs işte bu Nev-şehir-i muallânın dahı

Etdi her bir gûşesin âsârı hûb u dil-güşâ” Kt26/4

“O düstûr-ı güzînin mevlid-i vâlâsı olmağla

Bu Nev-şehri dahı kıldı kemâl-i lutf ile âbâd” Kt29/3

2.1.2.2.6 Tiflîs/ Tîflîs

Şuan Gürcistan’ın başkenti olup Kura Irmağı’nın her iki yakasında kalan bir şehirdir.

“Şehriyârâ ben kulun Tiflîs imlâsın meger

Hak bilir yâsız da câ’izdir sanırdım bî-gümân” Kt53/1

“Ben de yazup yâ ile nâ-çâr târîhin dedim

Dâd-ı Sultân Ahmedî Tîflîse dek oldu revân” Kt53/3

2.1.2.2.7 Bâbil

Mezopotamya’da Bağdat’ın güneyinde kule ve asma bahçeleriyle meşhur bir şehirdir. Divan şiirinde Hârût ve Mârût mazmunuyla anılmaktadır.

“O fitne kim onu Hârût uyardı Bâbilde

Siyâh gözlerinin hâb-ı ârâmîdesidir” G27/3

“Gamze-i fettânını koydun ki yıkdı âlemi

Bahse dalmışken çeh-i Bâbilde câdûlarla sen” G101/2

2.1.2.2.8 Ehvâz/Ahvâz

İran'ın Huzistan bölgesinde yer alır ve zehirli akrepleri ile meşhur olup divan şiirine konu olmuştur.

“Zamân-ı devletinde fitneyi der-hâb gördükçe Ola
müjganları adâya nîş-i akreb-i Ehvâz” Kt33/18

2.1.2.2.9 Ferhâr/Deyr/Kilise/Kilisâ

“Türkistan’da Hıta ve Kaşgar arasında güzelleriyle ünlü bir şehir; aynı zamanda bir puthanenin adıdır. Burada yetmiş güzel kız hizmet eder, gelenler kızların güzelliğine kapılarak oraya bağlanırdı. Bu mabet güzel resim ve heykellerle doluydu.” (Yeniterzi, 2010)

“Deyr-i dil böyle sanem-hâne-i Ferhâr olmak
Hep senin ey büt-i nâzende hayâлиндendir” G21/3

2.1.2.2.10 Harem/Haremeyn

Harem, yabancıların girmesinin yasak olduğu yer anlamında kullanılmıştır. Hacda ihrama girilen yerden Kâbe’ye uzanan alandır. Bu nedenle Mekke’yi andırır.

“Harem-serâyına Kâfûr-ı zer-kemer hâdim
Derinde Cengiz ü Kaplan nâme-ber tâtâr” K6/44

“Ârzû-yı zahm-ı nevk-i tîg-i gamzenle senin
Teng olur ey şûh vâdî-i harem âhûlara” G128/3

“Zer ü gevher gibi tâ bûs ede dest-i cûdun
Mihr inüp evc-i felekden harem-i kâna gelir” K14/14

“Ki olup bir zamân şeyhü'l-harem izz ü saâdetle
O dergâh-ı refiîn hidmetiyle buldu istilâ” Kt46/7

“Hamâme-veş harem-i kûyunu tavâfda dil
Dirîğ bizden o âhû-nigeh remîde henüz” Kt71/1

“Devletle olup kâm-bîn izz ü saâdetle karîn Olsun
hatâlardan emîn mânend-i âhû-yıharem” K11/22

“İkbâl ü şevket dâyesi izz ü saâdet vâyesi
Mecd ü şeref pîrâyesi nâzende âhû-yıharem” K11/27

“Harîminde nesr-i felek hiç kes
Nigâhında sîmurg perr-i mekes” M1/57

2.1.2.2.11 Kenân

Filistin’de Sur ile Suriye’nin bir bölümünü içine alan bir bölgedir. Hz. Yakup’un memleketi olup bu mazmunlar ile divan şiirine konu olmuştur.

“Can-fezâ geldi çü bûy-ı pîrehan hâtırlara
Uğramış var ise râh-ı şevk Kenân üstüne” K2/6

2.1.2.2.12 Mekke/Mekke-i Mükerreme/Bathâ/Sevâd-ı Aèzam

Mekke Hz. Peygamber’in doğum yeri ve Kâbe’ninbulunduğu, hac ibadeti için gidilmesi gereken şehirdir.

“Sürre-i Bathâdan ol dem kim doğup mihr-i kemâl
Kâ’inâtı garka-i envâr-ı îmân eyledi” K24/13
“Bi-hamdillâh ki şimdi pâdişâh-ı âsman-mesned
Anı hem-rûtbe kıldı Mekkeye hakkâkerâmetdir” K13/13

2.1.2.2.13 Şâm/Dımışk

Şuan Suriye'nin başkenti olan Şâm dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biridir. *“Divan şiirinde Şâm, Farsçadaki akşam ve karanlık anlamındaki “şâm” kelimesiyle tevriyeli kullanılır, genellikle sevgilinin saçları ile ilgi kurulur.”* (Yeniterzi, 2010)

“Mihr-i devlet baht-ı erbâb-ı dile âyinedir

Perde-keş subh-ı vatan şâm-ı garîbân üstüne” K2/2

“Bakmaz fûrûğ-ı mihr-i cihân-tâba zerrece

Şâm-ı gam içre kaldı dil ol mâh-rûdadır” G29/3

“Şâm-ı gamda hasret-i zülfün değil mi âşıkın

Hâbını çün turra-yı sünbül perîşân eyleyen” G103/4

2.1.2.2.14 Şîrvân/ Erdebil

“Kafkasya'nın üç büyük bölgesinden biridir. Halen halılarıyla meşhur şehir, şiirimizde ünlü şair Hâkânî-i Şîrvânî dolayısıyla ve geçmişte ipek üretim merkezlerinden biri olmasıyla konu edilir.” (Paydaş'tan aktaran: Yeniterzi, 2010)

“Şîrvân u Erdebil ü dahı İrân u Irak Dehr

Her birini taht-ı şehriyârân eyledi” K24/27

2.1.2.2.15 Tarâz/Terâz/Tırâz

Kazakistan'ın güney sınırlarında Kırgızistan bölgesinde bir şehirdir. Talas Nehri civarında kurulmuş ve güzelleriyle divan şiirine konu olmuştur.

“Tırâz-ı mesned-i izz ü şeref kim bezm-ihâsında

Gezer hayl-i melek zenbûr-veş üşkûfedân üzre” K5/18

“Tırâz-ı efser-i şâhiyle şermende eder mâhı

Nişân-ı hâk-i dergâhın cebîn-i husrevân üzre” K5/43

“Nizâm-ı tâze buldu memleket sa’y-i belîğınle
Tırâz-ı haşmetim zîb-i der-i devlet-me’âbımsın” K17/20

“O şehenşâh-ı âlî-şan dahı der kim benim de sen
Tırâz-ı râ’yet-i zer-peyker-i hurşîd-tâbımsın” K17/29

“Tırâz-ı sadr-ı haşmet zîver-i dîvân-ı devletkim
Leb-i ikbâl dergâhında vakf-ı iltisâm oldu” Kt7/10

“Nedîmâ bu kumâş-ı heft-reng-i âlem-ârâsın
Tırâz-ı mesned-i vâlâ-yı heft- ecrâm içün saklar” G19/9

“Tırâz-ı meclis-i ahhâb ise ben istemem yârı” Ms4-2/3

2.1.2.2.16 Vâsıt

“Bağdat ve Basra arasında, Dicle boyunca yayılmış olan bu şehir, kamış kalemleriyle meşhurdur.” (Cunbur’dan aktaran: Yeniterzi, 2010)

“Bir iki safhayı hem-reng-i rûy-ı baht edicek
Elimdeki kalem-i Vâsıtîye geldi kelâl” K7/6

2.1.2.2.17 Yemân/Yemen

Yemen Arabistan yarımadasının güneyinde yer alan bir şehirdir. Süheyl yıldızı ve akik taşıyla birlikte kullanılır.

“Vâye-bahş olsa eger tâb-ı süheyl-i cûdı
Keştî-i Nûha döner âb-ı akîk üzre Yemen” K1/32

2.1.2.2.18 Kayravân

Tunus'ta olan bu şehir mimari yapıları ile dikkat çekmiştir. Hatta Kuzey Afrikada ilk ezanın okunduğu yer olarak bilinir.

“Kayravân tâ Kayravân meşhûr ola” Ms2-3/4

2.1.2.2.19 Şehr-istân/Şehr

Tür ismi olup beldelerin büyük yerlerine verilen isimdir. Terkip ve tamlamalarla birlikte kullanılmıştır.

“Aldı bir sûdâger-i dil-cûy aklım kim henüz

Şâh-bender nasb olunmuş nâz şehr-istânına” K19/50

“Da‘vet etdim hâneme ol şehr-i hüsnün şâhını

Murg-ı cânı sîha sancup özr ile çekdim sımât” G54/4

“Sûk-ı istidâda şehr-âyîn edüp yârân-ı nazm

Etdiler gül-rîzler âvîze dükkân üstüne” K2/10

“Donanup tâze arûsan gibi şehr ü bâzâr

Oldu âlem yine pür zîb çü rûy-ı hubân” Kt11/12

“Dediler şehr-i nâz-âbâd içinde işve sûkunda

O tâcir-beççe bir dükkân-ı istiğnâya girmiştir” G30/3

“Dil-rübâyâ bî-vefâlık hak bu kim pek aybdır

Neyleyim güçdür bunu tefhîm şehr oğlanına” K19/49

“Bu mısrala Nedîmâ söyledi târîh-i itmâmın

Bu şehri mâ ile Sultân Ahmed eyledi sîr-âb” Kt12/9

“Kırk çeşme gibi bu şehri hele
Eyledi çeşmeleri âbâdân” Kt35/3

“Tıfl iken dahı fûrûğ-ı hüsnü şeh-âşûb olup
Yakdı kundakdan o âfet âlemi âteşlere” Kt76/1

“Yok bu şeh- içre senin vasf etdiğin dil-ber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana” G2/9

“Malûmdur benim sühanım mahlas istemez
Farkeyler onu şehrimizin nükte-danları” G153/5

“Şevk ile vâiz-i şeh- atdı ridâsın çarha
Böyle şâl oynuna çıkmadı dahı şeyh olalı” G160/3

“Çokdur ihyâ-kerdesi ez-cümle bu şeh-i latîf
Oldu eltâfıyla bir mamûre-i devlet-me’âb” Kt30/11

2.1.2.2.20 Edirne

39. kasidede “*Târîh-i Tekye-i Gülşenî Der-Edirne*” başlık olarak kullanılmıştır.

2.1.2.2.21 Medîne

39. kasidede “*Der-Sitâyîş-i Sultân Ahmed Hân Berâ-yı Terfî-i Rütbe-i Medîne-i Münevvere*” başlığı ile kullanılmıştır.

2.1.2.2.22 Hoten

Bugün Sincan Uygur Özerk bölgesinde bulunan bir şehir olup çöl ve ceylanlarıyla divan şiirinde kullanılmıştır.

“Pâyine rîhte yüz şerm ile sad âb-ı hayât

Her ser-i mûyuna âvîhte bin Çîn ü Hoten” K1/6

“Sizde böyle müşk olur mu deyü hâkinden birâz

Âh göndersem sabâyile Hoten hâkânına” K19/11

“Hem zulmeti şeb perçem-i müşk-i Hotenimden” Ms10-1/2

2.1.2.2.23 Kasr-ı Şîrin

Îrân’ın Kirmanâh Eyaletin’de bir şehirdir.

“Tâk-ı Kisrî Kasr-ı Şîrindir peder mâder ona

Bu ikisinin dahı bir tıfl-ı nev-peydâsıdır” K36/6

“Sanırsın tâk-ı Kisrî kasr-ı Şîrindir peder mâder

Ki onlardan tevellüd eylemiş bu tıfl-ı nev-peydâ” Kt38/13

2.1.2.3 Köşkler ve Saraylar

Klasik Türk şiirinde köşkların ve sarayların kullanılış şekli ihtişam, güzellik ve şaşaaının bir görüntüsü olarak kullanılmıştır. Divan şairleri bu gibi yerleri gönüle benzeterek vermişlerdir. Gönüllerini bir saray ve köşk algısıyla sevgiliyi o saraya sultan olarak atayarak anlatmışlardır. Aynı şekilde bakıldığında bunun gibi farklı anlam algılarıyla da çıkabilir. Köşklar ve saraylar sadece isimsel olarak değil de o sarayı yaptıran veya bulunduğu konum itibariyle de terkiplenir. *Kasr-ı Cinân*, *Kasr-ı Neşât* bu gibi saraylara örnektir. Bazen de bu yerler tarihi şahsiyetler ile ilişkilendirilerek verilmiştir. İncelenmiş olan Nedîm divanında da bu gibi algılarla ele alınmıştır. Şair divanın genelinde

kasr ve saray adlarıyla tamlama ya da terkip kurarak kullanmıştır. Aynı şekilde bu gibi yerlerin şaşıaasından ve ihtişamından faydalanmıştır.

2.1.2.3.1 Kasr/Kasr-ı dil-cû

Köşk olarak kullanılan yerlerdir. Bu yerler özellikle yalılardan olmaktadır ve genelde 18. yy'dan sonra yapıcı artış gösteren bu yerler divan içerisinde de karakteristik özelliklerini bulmak mümkündür.

“O bahr-ı re'fet ü ihsân içün bu kasr-ı dil-cûnun
Bi-hamdillah muvaffak oldu tarh-ı pâkinehakkâ” Kt37/18

“Bünyâd edicek dest-i kader devlet-i kasrın
İkbâl ile iclâlden etmiş gil ü âhek” Kt6/12

“Biri deryâ-yı şûr u birisi deryâçe-i şîrîn
Bu kasr ol iki bahrin arasında gevher-i yektâ” Kt37/25

“Gayri vakt oldu ki der-beste olup kâh-ı devât
Kasr-ı dilden sû-yı bâlâya açılsın revzen” K1/74

“Havzdan kevser-i pâkîzeyi nûş eyleyeyim
Kasrdan bûy-ı cinânı edeyim istişmâm” K9/17

“Bulup elbette öper pâyini her gün ikbâl
Odada kasrda bulmaz ise dîvâna gelir” K14/16

“Olsa ger kasrındaki nakş u nigâra bir şebîh
Anı yazmaz mıydı Gaffârî Nigâr-istânına” K19/14

“Şüphesiz Nûşîrevânın tâcî başından düşer
Baksa tâk-ı ser-bülend-i kasr-ı izz üşânına” K19/22

“Mihr-i nev-rûzun yüzü yokdur mukâbil olmağa
Kasrı dîvârındaki âyîne-i rahşânına” K19/62

“Tâ ki mimâr-ı hüner-pîrâ-yı feyz-i nâmiye
Kasr-ı lalîn-i dil-ârâ-yı gülün bennâsıdır” K36/35

“Kasr-ı câh u haşmetin hem-vâre olsun ber-karâr
Kim sabâh-ı ıyd o kasrın perde-i dîbâsıdır” K36/36

“Pâsbân-ı sarâyı mecd ü şeref
Perdedârân-ı kasrı izz ü ulâ” K38/5

“Husrev-i pür-himem ki subh-ı bahâr
Der-i kasrında perde-i dîbâ” K38/8

“Sahnının pâsbânı fasl-ı bahâr
Kasrının perdedârı dest-i sabâ” K38/37

“Dil-ârâ kasrlarla zîr ü bâlâsı bulup revnak Ferah-
zâ dil-güşâ matbû u zîbâ oldu ser-tâ-pâ” K41/13

“Bu mevkîde bu kasrı dahı bünyâd etdi kim gâhî
Ede teşrîf-i hâkân ile kesb-i izz-i nâ-mahdûd” Kt19/10

“Zihî kasr-ı muallâ habbezâ nev-mesned-i vâlâ
Zihî matbû u nâzûk resm-i dil-cû tarh-ı hüsn-âlûd” Kt19/11

“Bu mısrala Nedîmâ eyledi tahrîr târîhin
Bu vâlâ kasr-ı nev-tarh ola Sultân Ahmede mesûd” Kt19/15

“Duâ edüp Nedîmâ söyledi bu mısraı ol dem
Bu kasr-ı pâk Sultân Ahmede yâ Rab saîd olsun” Kt20/23

“Ey âlem-i misâlin seyyâh-ı hûşyârı
Hiç kasr sûretinde gördün mü nev-bahârı” K37/1

“Hem-vâre tâ ki kasr-ı çarhın ola müzeyyen
Hışt-ı zer-i mihirden dîvâr-ı üstüvârı” K37/17

“Bu kasr-ı pâk bir beyt-i dil-ârâ-yı ferahdır kim
Vezîr-i azamın teşrîfidir ancak ona manâ” Kt37/12

“Buyurdu sıhr-ı âlî-şânına ol dâver-i âlem
Revâ mı olmamak bu müntezehte kasr-ı müstesnâ” Kt38/7

“Hevâsı bî-bedel mevkî güzel âbı hayât-âver

Hemân ancak kusûru bir muallâ kasr-ı bahr-ârâ” Kt38/8

“Nice artırmâsın bu kasr-ı vâlâ âdemin ömrün
Ki bâisdir onun bünyâdına ol nutk-ı rûh-efzâ” Kt38/10

“Tealallah zihî kasr-ı bülend ü âsman-mesned
Ki lâîk subh-ı ıyd olsa derinde perde-i dîbâ” Kt38/12

“Bu mısrala Nedîmâ söyledi târîh-i itmâmın
Leb-i yemde bu nazûk kasrı yaptı Mustafâ Pâşâ” Kt38/21

“Onun her kasrı gûyâ nev-arûs-ı hüsn ü behcetdir
Ki olmuşdur ona cûft-i müzehheb zer-feşan ebrû” Kt41/5

“Revâ zülf-i arûsân olsa sahn-ı kasrına cârûb
Sezâ subh-ı bahâr olsa derinde perde-i dîbâ” Kt42/9

“Meh-i nev kasr-ı izz ü câhına cûft-izer-ender-zer
Der-i iclâline subh-ı bahâran perde-i dîbâ” Kt43/7

“Yek-be-yek kasrları odaları suffaları
Hep nisâbında hemân ede mübârek Allah” Kt44/13

“O rütbe kasrının işrâkı var kim zanneder âdem
Ki her bir câmı bir âyîne-i âlem-nümâ oldu” Kt45/5

“Husûsâ böyle hân-ı bî-bedel kim dil-güşâlıkda
Onun her suffası gûyâ ki bir nev kasr-ı müstesnâ” Kt47/18

“Hemân dem ol mühimmin eyleyüp itmâmına himmet
Yapıldı yümn ü iclâl ile bu nev-kasr-ı müstevfâ” Kt50/27

“Zihî himmet ki koymuş nev-bahârı sûret-i kasra Zihî
sanat şebâb eyyâmın etmiş âb-veş icrâ” Kt50/29

“Ya bu havz-ı musaffâ karşısında kasr-ı zîbânın Tutar
âyîne bir mahbûb-ı ranâ pîşine gûyâ” Kt50/33

“Onun dahı verâsında o nâzûk kasr-ı nev-bünyâdın
Ki tarh-ı pâk-i dil-cûsuna dil meftun hîred şeydâ” Kt50/34

“Nedîmâ böyle tahrîr eyledi târîh-i itmâmın
Vefâda yapıdı bu nev kasrı zîbâ Mustafâ Pâşâ” Kt50/39

“Nice reşk-i behişt oldu demez âdem gel insâf et
Nazar kıl selsebîl-i sâfa bak kasr-ı dil-ârâya” Kt63/1

“Bir nağme olsa kâse-i tanbûra sığmayup
Mevc ursa kasr önündeki şâd-ı revâna dek” G57/3

“Geçüp gitmekde ömrüm derd ü mihnet gibi şeylerle
Müşerref olmadı kasr-ı emel ferhunde-peylerle” G144/1

“Hudâ ömrün ziyâd etsin o sultân-ı cihândârın
Hemîşe devlet ile zevk ede bu kasr-ı vâlâda” N2/2

“Derûnunda var bir tırâzende kasr
Ki vermiş der ü bâmı eflâke asr” M1/50

“Oturmuş o kasr içre sadr-ı güzîn
Hidîv-i hüner-perver-i kâr-bîn” M1/51

“Karârgâhıdır ol kasr-ı âsman-mesned
Ki izz ü devlet ona oldu bâliş ü bister” K12/30

“Bu hümâyun kasr-ı âlî-şânı çün kıldın makar” Ms15-2/2

“Eyledi bu kasr-ı pâkinde safâlar iktisâb” Ms3-5/2

“Gözüme kasr-ı safâ beyt-i hazen-veş görünür” Ms8-2/1

“Bâb-ı kasrında neşât olsun hemîşe pâsbân” Ms12-2/3

“Bu görünen bir müzeyyen kasr-ı müstesnâ mıdır” Ms19-1/3

“Evce çıkmış bir müferrih kasr per-i ankâ gibi” Ms44-1/2

“Safha-i âlemde bu kasrın hele misli adîm” Ms12-3/1

2.1.2.3.2 Kasr-ı Cinân

İstanbul Kağıthane’de bulunan bir köşk olup Kasr-ı Cinân ya da Cinân Kasrı olarak kullanılır.

“Yok bu dünyâda hele Kasr-ı Cinânın misli

Bilmezem var mı cinân içre dahı akrânı” K18/12

“Kasr-ı cinâna azm edelim sevdiğim dedim

Ol hûr-veş dedi ne durursun amân hemân” K22/15

“Geh gelüp kasr-ı cinan seyrine hayrân olalım” Ms40-3/2

“Andırır kasr-ı cinânı bu dil-i nâ-şâda” Ms36-1/1

2.1.2.3.3 Kısırî

Sâsânî hükümdarlarından Hüsrev’in Süryânîce’de aldığı ad olup saray ve köşkleri ile ünlüdür.¹¹

“Tâk olup Kısırî-i ikbâline kavs-ı Rüstem

Ola tecvîf-i felek düşmene çâh-ı Bîjen” K1/80

2.1.2.3.4 Kasr-ı Neşât/ Kasr-ı Neşât-âbâd

Kasr-ı Neşât ve Kasr-ı Cenân Sadabad Sarayı ile birlikte III. Ahmet döneminde yapılmış seyir köşküdür.

“Pek güzel mevkiine düşdü hele Kasr-ı Neşât

Gerçi kendi küçük ammâ ki büyükdür şânı” K18/15

¹¹ Ayrıntılı bilgi için: (Avcı, 2002)

“Sad ola kasr-ı Neşât-âbâd hünkârım sana” Ms12-1/2

“Sad ola kasr-ı Neşât-âbâd hünkârım sana” Ms12-1/4

“Sad ola kasr-ı Neşât-âbâd hünkârım sana” Ms12-2/4

“Sad ola kasr-ı Neşât-âbâd hünkârım sana” Ms12-3/4

2.1.2.3.5 Kasr-ı Havernak

Havernak Kasrı, Fırat Nehri kenârında mimar Sinimmâr tarafından, Fırat’ın Hîre yakınlarında yapılmış olan ve sabah, öğlen ve akşam farklı renklerde gözüken meşhur efsanevi bir köşktür.

“Hele ben bildiğim bu resm-i pâki seyreden âdem

Cihânda bir dahı kasr-ı Havernak nâmın etmez yâd” Kt40/7

2.1.2.3.6 Sad-âbâd

Sadabad Kasrı İstanbul’da Kağıthâne Deresi kenarında 1722 yılında yaptırılmış 1809 yılında yıktırılmış bir saray olup Lâle Devri’nin en önemli simgelerinden biri olmuştur.

“Çekdirüp pek seherî doğruca Sad-âbâda

Tutayım zinde iken cennet-i alâda makâm” K9/15

“Sen buyur izz ü saâdet ile Sad-âbâda

Künc-i endûh ola düşmenlerinin zındânı” K18/42

“Sahn-ı Sad-âbâda lutfu verdiği pîrâyeyi

Vermedi fasl-ı bahâran gülşenin meydânına” K19/69

“Göksu bir nâ-hoş havâ şimdi Çubuklu pek zihâm
Sevdiğim tenhâca çekdirsek mi Sad-âbâda dek” G58/4

“İyd ola fasl-ı bahâr ola da Sad-âbâdın
Zevkini eylemeyim sıhhat olur bana harâm” K9/18

“Ya Sad-âbâd-ı dil-cûnun efendim sorma hiç vasfın
Kulun bir vech ile tabîre kâdir olmazam anı” K10/56

“Ya Sad-âbâd dahı çekmede hasret pâ-bûsa
Onun hakkında da icrâ kıl ol lutf-ı firâvânı” K10/63

“Tatlı sözlerle yazup vasfını Sad-âbâdın
Eyle şîrin yine gel zâ'ika-i irfânı” K18/6

“Göricek rûh-ı Sikender hele Sad-âbâdı
Oldu parmak ısırup himmetinin hayrânı” K18/39

“Sahn-ı Sad-âbâda da sad el-hased sad el-hased Oldu
çün makbûl dehrin husrev-i zî-şânına” K19/40

“Ey şehenşâh-ı cihân lutfunla Sad-âbâda çün
Eyleyüp teşrîf verdin tâze revnak şânına” K19/71

“Çünkü Sad-âbâdı seyr etdin şehenşâhâ buyur İzz
ü devletle Çırâğânın dahı seyranına” K19/73

“Gâh sâhil-hânelerde gâh Sad-âbâdda
Sen safâ kıl düşmenin endûh geçsin cânına” K19/75

“Kıldı Sad-âbâdı teşrîf-i hümâyûnun saîd” Ms15-1/2

“Kıldı Sad-âbâdı teşrîf-i hümâyûnun saîd” Ms15-1/4

“Kıldı Sad-âbâdı teşrîf-i hümâyûnun saîd” Ms15-2/4

“Kıldı Sad-âbâdı teşrîf-i hümâyûnun saîd” Ms15-3/4

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-1/2

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-1/4

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-2/4

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-3/4

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-4/4

“Seyr-i Sad-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör” Ms17-5/4

“Çık benimle seyr-i Sad-âbâd-ı nev-peydâyı gör” Ms18-1/2

“Şimdi Sad-âbâda gelmiş cüst ü cû eyler seni” Ms18-4/3

“Şimdi Sad-âbâda bak evvelkinden alâ mıdır” Ms19-1/1

“Gel hele gör sahn-ı Sad-âbâda hiç olmaz bahâ” Ms25-3/3

“Meğer zâlim kaçup tenhâca Sad-âbâda dek gitmiş” Ms29-2/3

“Nice akmaya gönül su gibi Sad-âbâda” Ms36-1/2

“Nice akmaya gönül su gibi Sad-âbâda” Ms36-1/4

“Nice akmaya gönül su gibi Sad-âbâda” Ms36-2/1

“Nice akmaya gönül su gibi Sad-âbâda” Ms36-3/4

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-1/2

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-1/4

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-2/4

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-3/4

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-4/4

“Gidelim serv-i revânım yürü Sad-âbâda” Ms40-5/4

“Var mı bir yer sahn-ı Sad-âbâd-ı nev-peydâ gibi” Ms44-1/1

“Seyr-i Sad-âbâda bir kaç defa vardık bî-karâr” Ms44-2/3

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-1/2

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-1/4

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-2/4

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-3/4

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-4/4

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-5/4

“Oldu Sad-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bâğ” Ms21-6/4

2.1.2.3.7 Sarây/Serây

Güzelliği ve alıcılığıyla kullanılan sarâylar divân içerisinde terkip ve tamlamalarla kullanılmıştır.

“Temâşâ ederek sâhil-sarây-ı nüzhet-âbâdın

Bu mevkı oldu manzûr-ı nigâh-ı âsaf-ı dânâ” Kt38/6

“Kemâl-i zîb ü ferle yapıdı bu sâhil-serâyı kim

Hevâsı dil-güşâ âbı musaffâ hâki anber-bû” Kt41/4

“Edüp zevk u safâlar dâimâ sâhil-serâyında

Helâk olsun hasedden düşmen-i bed-tıynet ü bed-hû” Kt41/8

“Husûsâ böyle bir sâhil-sarâyı sadr-ı devrânın

Ümîd-i makdem-i feyz-âveriyle eyledi inşâ” Kt37/11

“Kemâl-i ziynet ile oldu gûyâ bir sarây-ı pâk

Ki her bir soffa bir maksûre-i dil-cûy-ı ayş-âbâd” Kt29/6

“Sarây-ı şehriyâr-ı âlem oldu maşrık-ı ikbâl

Gelüp hep hâk-bûsa devlet-i ulyânın erkânı” K10/2

“Zeyn olup tâze şükûfeyle sarây-ı âlî

Hak bu kim hâtıra eyyâm-ı bahâran geldi” K32/7

“Öyle âsaf kim muhît-i çarh ile mahdûddur

Ol mesâfet kim sarây-ı câhının pehnâsıdır” K36/14

“Kemâl-i ziynet ile oldu gûyâ bir sarây-ı pâk
Ki her dükkânı bir maksûre-i dil-cûy-ı ranâdır” Kt17/8

“Nezâhat sâha-i ismet-sarây-ı hâsına cârûb Saâdet
haclegâh-ı devlet ü iclâline derbân” Kt21/7

“Hele ancak olur böyle sarây olursa âlemde
Müferrih dil-güşâ matbû u fâhir nâzûk ü zîbâ” Kt43/26

“Nedîmâ böyle tahrîr eyledi târîh-i itmâmın
Muallâ yaptı bu sâhil-sarâyın Mustafâ Pâşâ” Kt43/27

“Zihî vâlâ sarây-ı nev-bînâ kim tarh-ı matbûu Ser-
â-pâ bî-nazîr ü dil-keş ü rûh-âşînâ oldu” Kt45/1

“Aceb mi bu serâyın tarh-ı hûbu dil-pesend olsa
Ki öyle zât-ı âlî-kadr ona himmet-nümâ oldu” Kt45/13

“Bu mısrala Nedîmâ söyledi itmâmına târîh
Söz olmaz tarhına bâlâ sarây-ı dil-güşâ oldu” Kt45/15

“Bu serâyın dahi inâm edüp ol sadr-ı kerîm
Kıldı dâmâdına ikrâm be-vefk-ı dil-hâh” Kt44/4

“Ne serây irgüremez bâmina ser-pençesini
Ne kadar say-i nigâh eylese bâzû-yı nigâh” Kt44/5

“Yapılsın dest-i lutfunla sarây-ı hâtır-ı ahhâb
Dil-i vîrâne-i düşmen harâb-ender-harâb olsun” G111/4

“Sımât-ı haşmetinde âsman meşgûl-ı hurd übürd
İrem gülşen-sarây-ı devletinde düzd-i berk ü sâz” Kt33/3

“Sarây-ı şehriyârî bir aceb bâğ-ı meserretidir
Kurulmuşdur esâsı izz ü câh-i iftîhâr üzre” Kt80/1

“Muhammed Kethudâ Pâşâ o zât-ı âkil ü dâna
Ki olmuşdu serây-i câhına perr-i hümmâ câ-rû” Kt41/1

“Mülk-i Kısırîden alır ednâ kulun isterse bâç” Ms31-3/3

2.1.2.3.8 Cesr/Cisr

Köşk anlamında kullanılıp divân şiirinde sarâylar gibi güzellik ve göz alıcılığı ile kullanılmıştır.

“Ya o cesrin ki adı kendi gibi Nev-peydâ
Şüphesiz yokdur ona mülk-i cihânda sâni” K18/16

“Ma‘nî-i rengîne her bir beyti gûyâ selsebil
Cesr hermısra‘ı âb-ı la‘l-i rümmân üstüne” K2/46

“Ya o cesrin ki adı kendi gibi Nev-peydâ
Şüphesiz yokdur ona mülk-i cihânda sâni” K18/16

“Hurrem-âbâda karîb olduğ'îçün Cîsr-i Sürûr
Etmede hurrem ü mesrûr dil-i nâlânı” K18/18

“Besdir ki geçdi cânımıza rûzenin gamı
Cîsr-i Sürûrdan geçelim bâri bir zamân” K22/18

“Yohsa nehr-i cennet üzre cîsr-i nev-peydâ mıdır” Ms19-1/4

2.1.2.3.9 Şevk-âbâd

Beylerbeyi Sarayı olarak da bilinen yer İstanbul'un Üsküdar ilçesinin Beylerbeyi semtinde bulunan ve Sultan Abdülaziz tarafından 1861-1865 yıllarında mimar Sarkis Balyan'a yaptırılan saraydır.

“Himmet-i âsaf-ı keremver ile
Oldı hakkâ bu cây Şevk-âbâd” N1/5

“Pertev-i lutfunla Şevk-âbâdı kıldın şevk-yâb” Ms14-1/2,4

“Pertev-i lutfunla Şevk-âbâdı kıldın şevk-yâb” Ms14-2/4

“Pertev-i lutfunla Şevk-âbâdı kıldın şevk-yâb” Ms14-3/4

2.1.2.3.10 Âsaf-âbâd

Dönem içerisinde Sadabad'da yapılan köşklere verilen isimdir.

“Âsaf-âbâda gelüp gâhî salın ey meh-likâ” Ms25-3/2

2.1.2.3.11 Şeref-âbâd

“Şemsipaşa Meydanı'nda bulunan bu kasır, bânisinin isminden dolayı Şemsi Paşa Kasrı, Padişah III. Murat'a (1574-1595) hediye edildiği için de şereşi yer anlamına gelen Şerefâbâd adıyla anıla gelmiştir.” (<https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/saraylar-kasirlar-koskler/47/semsi-pasa-kasri-serefabad-kasri/900>)

“Gel Şeref-âbâdı gör şevketlü hünkârım hele” Ms37-1/2

“Gel Şeref-âbâdı gör şevketlü hünkârım hele” Ms37-1/4

“Gel Şeref-âbâdı gör şevketlü hünkârım hele” Ms37-2/4

“Gel Şeref-âbâdı gör şevketlü hünkârım hele” Ms37-3/4

“Gel Şeref-âbâdı gör şevketlü hünkârım hele” Ms37-4/4

2.1.2.3.12 Kâşâne

Köşk anlamında kullanılmış isim olup güzellik ve göz alıcılığıyla kullanılmıştır.

“Kim olup mihmân müşerref eyledin kâşânesin

Sen gibi bir âsaf-ı pür-haşmet-i gerdûn-vakâr” K28/9

“Bü'l-aceb kâşâne-i nûrum ki tâb-ı âftâb

Mevce-i deryâ-fürûğ-ı tâbıdır dîvârımın” G67/4

“Zihî kâşâne-i nev-mehbît-ı esrâr-ı rûhânî

Verir sâhib-dilân-ı aşka feyz-i kasr-ı irfânı” K39/1

2.1.2.3.13 Bâğ-ı Ferah

Bâğ-i Ferah Çengelköy’de Lâle Devri’nin sahil saraylarındandır. Sadrazam Damad İbrahim Paşa’nın damadı Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa tarafından 1727 yılında yaptırılmıştır.

“Buyurdu nâmına bâğ-ı Ferah denmek münâsibdir

Çü kalmaz mevki-i pâkin gören dillerde gam aslâ” Kt37/15

“Nice Bâğ-ı Ferah denmez nice evsâfı söylenmez

Cihân-zîb oldu çünkim böyle nüzhetgâh-ı gam-fersâ” Kt37/16

2.1.2.3.14 Hurrem-âbâd

Lale devrinde yapılan mesire yerlerinden ve kasrlardan biridir. İstanbul Kağıthane’de Alibey köy civarında yapılmış olan köşktür.

“Hurrem-âbâda varınca gideyim zevrak ile

Bî-kusûr eyleyeyim seyr-i kusûru itmâm” K9/19

“Hurrem-âbâdın önünden havza bak tâ kasra dek” Ms19-2/3

2.1.2.3.15 Feyz-âbâd

İstanbul Kağıthane’de bir köşün ismidir.

“Gâhi Feyz-âbâda doğru azm edüp eyle safâ” Ms25-3/1

2.1.2.3.16 Hayr-âbâd

İstanbul Kağıthane’de bir köşün ismidir.

“Pek safâ kesb edecek tekye hele Hayr-âbâd

Cümle zevk ehli onun zümre-i dervîşânı” K18/10

2.1.2.4 Evler

Klasik Türk şiirine konu olan ev ve evsel mekânlar genellikle bir toplantı yerini ya da işret yerini belirtmek üzere kullanılmıştır. Tek başına kullanıldığı zaman ise viran olmuş

ev benzetmeleri ile kullanılır. Bu bakımdan şair gönlünü ya işrethanede sarhoş olarak bulur ya da o gönlünü o evde viran olmuş tek başına yaşayan olarak değerlendirir. Divan şiirlerine bakıldığı zaman *hâne* ve *beyt* kelimeleri ile terkiplenip verilmiştir.

Nedîm divanında geçen evsel mekânların çoğunluğunu ya işret yerleri olarak ya da viran olmuş ev anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Şair evleri bela evi olarak göstermesi o evin viran olmuşluğuyla alakadardır. Aynı şekilde divan içerisinde sahil-hânelerinde olduğu görülmektedir. Sahil-hâne olarak değerlendirilen bu yerler İstanbul'un en meşhur ve eğlence yerleri olmakla birlikte kullanılmıştır. Divan içerisinde yer alan bu sahil- hâneler yalı olarak değerlendirilir günümüzde. Şairin bu yerleri kullanmasındaki sebep ise bu yerlerin gösterişinden çok eğlence yerleri olarak değerlendirmesidir. Şair bu yerleri daha çok kaside türlerinde kullanmakla beraber çok azda olsa kütüphaneleride kullanmıştır. Bu gibi yerler ayrı mekân olarak değerlendirilmesi lazım gerekse de hâne ismiyle terkiplendiği için burda vermek daha uygun olacaktır.

2.1.2.4.1 Hâne

Klasik Türk şiirinde anlam çeşitliliği yönünden en fazla anlama sahip olan hâneler gerek harap bir yer gerek sevgilinin bulunduğu bir yer olarak kullanılmıştır. Bundan dolayı da birçok terkip ve tamlamalar ile birlikte verilmiştir.

“Hudânın beyti ile hâne-i mahbûb-ı zî-şânı

Ola hem-sâye vü hem-pâye hakkâ kim isâbetdir” K13/14

“Kilk-i ayyârın aceb nâ-refte râh açdı Nedîm

Hâne-i endîşeden gül-zâr-ı istidâda dek” G58/6

“Oldu mi'mâr-ı hüner şâhid-i endîşem için

Böyle bir hâne-i âyîneye bünyâd-efken” K1/4

“Pâdişâhım Hak teâlâ haşmetin kılsın füzûn

Hâne-i düstûru teşrîfin bahârân eyledi” K24/34

“Şimdi sahbâ-hâne-i irfândadır rûh-ı neşât
Cân verir muğ-beççeler telkîn-ı îmân üstüne” K2/4

“Bu kerre şimdi belâ bunda hânesin bilmem
Ki azm edüp olam îfâ-yı nezre hâhişkâr” K6/28

“Kesâdı yok hele kış günleri akâr-ı gamın
Harâb hâneler akmazsa da yine damlar” K12/13

“Teşrîfin ile hâne-i iclâl müzeyyen
Eltâfin ile çehre-i âmâl münevver” K31/3

“Çünkü tamîr etdi tali hâne-i vîrâneni
Gayri zâhir bir münâsib mihmân lâzım sana” G6/5

“Sende ey kilik-i Nedîmâ ne bu sûz-ı takrîr
Kûçe-i hâne-i âyîne midir şâh-rehin” G64/5

“Tahassür hadden aşdı lâlenin seyriyle mest olsak
Cemin defn etdiği şeş-hâne sâgar âşikâr olsa” G115/3

“Varırsan hâne-i hammâra sâkî lutf et unutma
Dil-i zârın recâ-mend olduğu sâgar husûsunda” G117/4

“O şâhın iki kolum bend edüp miyânesine
Piyâde-i emelim çıkdı ferz hânesine” G121/1

“Sezâdır her ne rütbe iftihâr u ibtihâc etse
Ki kıldın hânesin teşrîf-i eltâfınla pür zîver” K27/7

“Ey gönül duht-ı rezi almak ise maksûdun
Hele bir kerre de var hâne-i hammârda gör” Kt73/1

“Yeter kaldın yeter ey tıfl-ı nâzım hânedede tenhâ” Ms30-3/1

“Efendim gel mürüvvet kıl senindir bende vü hâne” Ms38-4/4

“Peymâne senin hâne senin yâr senindir” Mz2/3

2.1.2.4.2 Devlet-hâne

Saadet evi olarak da kullanılan bu yerler mutluluğu göstermek için kullanılmıştır.

“Hamdülillah kim yine oldu bu devlet-hâneye
Sâye-i ikbâl ü câhın tâc-ı fark-ı iftihâr” K28/3

2.1.2.4.3 Dîvân-hâne

Meclis evi olarak kullanılmıştır.

“Otursa kürsî-i divâna yer vermez Nerîmâna
Nigeh-dârân-ı dîvân-hâne seng-i nerdübânüzre” K5/23

“Hurşîd-i zâtın eyleye reşk-i felek müdâm
Dîvân-hâne-i şerefîn sadr-ı rifatin” Kt1/19

“Kıldı dîvân-hâneyi teşrîf
Badehu ol hidîv-i mülk-ârâ” K38/22

“Nâ-sezâ idi kim kala vîrân
Öyle dîvân-hâne-i vâlâ” K38/25

“Cûd-ı Sultân Ahmed-i Gâzî
Yapdı dîvân-hâneyi hâlâ” K38/43

2.1.2.4.4 Sâhil-hâne

Devrin en önemli yerlerinden olup günümüz yalıları ifade etmek için kullanılmıştır. Köşk olarak da kullanıldığı yerle gözükmetedir.

“Bu sâhil-hâne bir menşûr-ı iclâl ü saâdetdir
Ki olmuş pîşgâhında bu kasr-ı dil-nişin tuğrâ” Kt43/17

“Bu sâhil-hâneye mahsûs vardır bazı kasr-ı pâk
Ki çekmez âftâbın sıkletin şâm u seher aslâ” Kt43/25

“Bu sâhil-hâne bir nazm-ı müsellemdir bahâriyye
Ana beytû'l-kasîd oldu bu dil-cû tarh-ı müstesnâ” K41/6

“Kılup ol sadr-ı zî-şânın celâl u devletin efzûn
Bu sâhil-hânesin hem-vâre mesûd eylesin Mevlâ” Kt37/31

“Onun mimâr-ı tabî bir mübârek sa’d sâ’atde

Bu sâhil-hâne-i hâtır-güşâyı eyledi bünyâd” Kt40/4

“Bu mısrala Nedîmâ bende tahrîr etdi târîhin
Leb-i deryâda pek oldu bu sâhil-hâne-i dil-cû” Kt41/9

“Binâ kıldı bu sâhil-hâneyi izz ü saâdetle
Edüp resmin bu gûne dil-güşâ vü dil-keş ü ranâ” Kt42/4

“Hezâran zîb ü ferle sad hezâran zîb ü ziynetle
Bu sâhil-hâneyi yaptı Muhammed Kethudâ Pâşâ” Kt42/11

“Bu sâhil-hâne-i dil-cû o sadr-ı mekremet-kîşin
Kadîmî olmuş idi zât-ı âlî-şânına me'vâ” Kt43/12

“Bu sâhil-hâne bir cây-ı harâb iken edüp rağbet
Bu gûne eyledi her gûşesin hem-hâlet-i me'vâ” K41/12

2.1.2.4.5 Kütüb-hâne

İlmin ana yerlerinden biri olan kütüphaneler, divân içerisinde ise kütüphane hizmetinin verilmesiyle şükranlarını dile getirildiği gözükmemektedir.

“İhsân edüp kerem buyurup himmet eyleyüp
Lutf etdi bendesine kütüb-hâne hidmetin” Kt1/4

2.1.2.4.6 Beyt

Arapçada *ev* ve *mısra* anlamlarına gelmektedir.

“Yûsuf-istân-ı hayâl olmayıcak vasfında
Neyle mamûr ola hâtır denilen beyt-i hazen” K1/69

“Ey sadr-ı muhterem ki mezâyâsı vasfının
Her beyte zîb-i mesned-i Nûşîrevân verir” K3/54

“Nedîmâ söyledi şâpâş edüp târîh-i itmâmın
Be-câ yaptı bu vâlâ beyti hakkâ Mustafâ Pâşâ” K41/15

“Hele hakkâ ki lutf -ı tab-ı mevzûn-ı keremkârın
Tamâm izhâr kılmışdır bu zîbâ beyt-i hurremde” Kt39/8

“Bir şeb bana vâd etdi kudûmün leb-i dil-ber
Beytü'l-hazâna bilmem o meh-pâre gelir mi” Kt66/3

“Zihî beyt-i musanna tarh-ı rengîn kim değil mümkün
Edâ-yı vasf-ı pâki nice bin beyt-i müselleme” Kt39/9

2.1.2.4.7 Binâ/Bünyân/Dâire

Devlet kurumlarını ve binalar olarak kullanılmaktadır ve terkip ve tamlamalar ile kullanılmıştır.

“Ne serây vüsatına dâiresi huldun teng
Ne serây rifatına kaddi sipihrin kûtâh” Kt44/6

“Sâhib-i izz ü ulâ yani Muhammed Pâşâ
Fahr eder zâtı ile dâire-i devlet ü câh” Kt44/1

“İkbâl ü şevket pâydâr iclâl ü haşmet ber-karâr

Bünyân-ı devlet üstüvâr iclâli efzun dem-be-dem” K11/32

“Âl-i Sâsân u Büveyh ü onlara emsâl olan
Bir nice devlet ki mülke tarh-ı bünyân eyledi” K24/20

“Esâs-ı kasr-ı ikbâli binâ-yı çarhdan muhkem
Fîrâz-ı râ'yet-i câhı fîrâz-ı sidreden bâlâ” Kt42/3

“Bu mısrala Nedîm ol nev binânın dedi târîhin
Zihî pâkîze sâhil-hâne-i dil-cû mübârek-bâd” Kt40/10

“Temâşâsı derûnu hurrem eyler şübhe yoktur kim
Esâsı bir mübârek sa'd sâ'adette binâ oldu” Kt45/8

“Habbezâ bu buka-i nâzûk binâ kim ferşine
Perr-i tâvûs-ı cinândan olsa lâyük miknese” Kt27/4

“Bu dil-cû çeşmesârı dahı bünyâd eyleyüp bunda
Binâ-yı bî-âdil oldu bu çeşme dil-keş ü vâlâ” Kt59/6

“Mu‘ammer eylesin yavuz nazardan saklasın Mevlâ Ki
onlardır binâ-yı izz ü şânın çâr erkânı” K10/7

“Hamdül'illah kim edüp sa'y-ı belîğ oldu tamâm
Dîv-destân-ı binâ her kârını itmâmda” K15/7

“Ne âlî vü bülend olmuş binâ-yı dil-keşi el-hak
Ne istihkâm ile vaz‘ eylemiş bünyâdını üstâd” Kt29/7

“Yaparsa böyle yapsınlar binâyı ehl-i izz ü câh
Olursa böyle olsun bâri tarh-ı pâk-i nev-îcâd” Kt40/5

“Harâb olmuş iken âsâr-ı himmetle olup âbâd
Binâ-yı dil-keşi bu sâhile ziynet-fezâ oldu” Kt45/7

“Temâşâsı derûnu hurrem eyler şübhe yokdur kim
Esâsı bir mübârek sa‘d sa‘âtde binâ oldu” Kt45/8

“Bu söz meşhûrdur kim bir binâ tâ olmaya vîrân
Olup ma‘mûr bulmaz cüft ü tâkî rütbe-i ulyâ” Kt47/13

“Edüp dîrîne hubbun hüsn-i mevki‘ dem-be-dem te‘yîd
Nice dil-keş binâlarla onu zeyn etdi ser-tâ-pâ” Kt50/24

“Hüdhüd gibi binâ gerek onu arayanlar
Vîrâneye bûm olmağ ile genc bulunmaz” G45/2

“Bu mahfîl mabed-i pür-nûr-ı hâs-el-hâsı olmağla Murâd
etdi binâsın hak bu kim şâyân-ı ihyadır” Kt14/5

2.1.2.4.8 Âteş-hâne

Gönlü ev olarak gören şair, bu yeri aşk ateşinin yakıp ateş evine çevirdiği anlatılmaktadır.

“Şule-i aşkı hevâ-yı dildir efzûn eyleyen

Bâd-zen bâl-i semenderdir bu âteş-hâneye” G124/5

2.1.2.5 Okullar

Klasik Türk şiirine konu olmuş okullar işlevleri ile konu olmuştur. İlmin yeri olarak görülen okullar ayrıca insanı her anlamda olgunlaştıran yerdir de. Bundan dolayı fazla terkip ve tamlama ile verilmez direk ismen ve işlevsel bakımından zikredilir. Genellikle *debistan*, *medrese* adlarıyla verilmektedir. Nedîm divanında fazlaca kullanılmayan bu yerlerin kullanıldığı yerlerde ise fazla bir anlam derinliği gözükmemektedir. Sadece isimsel olarak verilmiştir. Aynı şekilde bir yapı olarak verilmiştir.

2.1.2.5.1 Medrese

İlmin yayıldığı yer olarak bilinen medreseler divan içerisinde İbrahim Paşa'nın yaptırdığı yer olarak ve medrese okuyup da maksadına ulaşamamış kişi olarak kullanılmıştır.

“Yani kıldın medreseyle abd-ı nâ-kâmın çerâğ

Oldu câ nâm-ı Nedîme bendegânın defteri” K4/42

“Dedi itmâmına tahsin birle târîhin Nedîm

Tarh-ı İbrâhîm Pâşâ pâk u zîbâ medrese” Kt27/5

2.1.2.5.2 Debistân

Farsçada okul anlamlarında kullanılmaktadır.

“Bu bahs-i pâki debistân-ı fazl u dânişde

Bu sûret ile ki takrîr eder ulü'l-ebsâr” K6/57

“Tamâm olmaz gönül aşk içre geşt-i kûy-ı cânansız

Kalır tahsîli nâkıs tıfl-ı hod-kâmın debistânsız” G49/1

2.1.2.6 Semtler/İlçeler

Klasik Türk şiirinde birçok mekân tasvirlerini mimari yapılar karşılamaktadır. Bu mimari ürünler zamanla o yerin isminin de olmasını sağlamıştır. Örneğin bunlardan biri Sadâbâd’dır. Sad-âbâd köşkünün bulunduğu -Sultan III. Ahmed döneminde yaptırılmıştır- ve şimdiki ismi Kağıdhane’dır. Divan şairleri buradan bahsederken aslında bu imardan bahsettikleri gözükmektedir. Bu diğer yerler için de geçerlidir.

Nedîm divanında kullanılan semtlerin çoğunluğunu Kağıdhane’dır. Nedîm burayı anlatırken buranın güzelliğinden faydalanmıştır. Aynı şekilde şair hemen hemen İstanbul’un bütün semtlerini kullanmayı ihmah etmemiştir. *Top-hâne*, *Atmeydanı*, *Hz. Eyyûb*, *Üsküdar*, *Okmeydanı* gibi önemli yerleri de kullanmıştır. Bu yerlerin güzelliklerinden faydalanan şairin eğlence düşkünü olduğu da beyitlerde gözükmektedir.

2.1.2.6.1 Atmeydânı

Sultanahmet Meydanı, İstanbul’un en önemli meydanlarından olup Bizans devrinde Hiporom, Osmanlı döneminde At Meydanı olarak kullanılması Bizans zamanında at yarışlarının olduğu bir yer olmasından almaktadır.

“Binüp sad izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre

Güzeller Atmeydânında alır şimdi meydânı” K10/53

2.1.2.6.2 Hazret-i Eyyûb

Eyüpsultan ya da eski adıyla Eyüp, İstanbul ilinin Avrupa yakasında yer alan bir ilçedir.

“Husûsa Hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne

Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı” K10/54

2.1.2.6.3 Üsküdar

Üsküdar, İstanbul’un Anadolu Yakası’nda bulunan bir ilçesidir.

“Üsküdârı eyledi iğnâ sehâb-ı re’feti

Eyleyüp icrâ onun her sûyuna cûy-ı cedîd” Kt13/2

“Fâtih-i İran şeh-i devran ki cûd u re'feti

Üsküdârı âb-ı şîrîn ile ighnâ eyledi” Kt22/2

“Şeref-âbâd içündür aslı ammâ kim bu maksemden

Bu şehir-i Üsküdâra dahı küllî hisse peydadır” Kt23/5

“Üsküdârı edüp ihyâ lutfu

Âb-ı şîrîn ile kıldı reyyân” Kt35/2

“Fîrâvân olmağ ile âb-ı lutf-ı şehriyârîden

Ricâl-i devlet etdi Üsküdârı sû-be-sû irvâ” Kt51/5

“Olmuşdu çokdan Üsküdar leb-teşnelikle bî-karâr

Ol şeh bulup bir cûy-bâr yaptı ona râh-ı medîd” Kt62/2

2.1.2.6.4 Beşiktaş

İstanbul’un en eski ilçelerinden birisidir. Divan içerisinde ise isimsel olarak kullanılmıştır.

“Münâsibdir sana ey tıfl-ı nâzım hüccetin al gel

Beşiktaş’a yakın bir hâne-i vîrânımız vardır” G26/3

“Geçersen semtimizden yolun uğrarsa Beşiktâşa” Ms38-4/3

2.1.2.6.5 Okmeydanı

Okmeydanı, İstanbul'un Kâğıthane ve Şişli ilçelerine bağlı bir semttir. Fatih Sultan Mehmet’in bu bölgede okçuluk müsabakaları için kurdurduğu ok meydanı ve okçuluk tekkesi nedeniyle bu ad verilmiştir.

“Yârsız gülzâr seyri nîşterdir çeşmime

Yâr ile olunca Okmeydânıdır semm-i hıyât” G54/5

2.1.2.6.6 Top-hâne

“Tophane, İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde, boğaz kıyısında bir semttir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethinden 2 yıl sonra 1455 yılında Tersane-i Amire (Haliç) ve 1460 Tophane-i Amire'yi (Tophane) kurarak İstanbul'da ilk sanayi hamlesini başlatmıştır. Tophane, bu özelliği nedeniyle Osmanlı döneminde İstanbul'un en eski sanayi bölgelerinden biridir denilebilir.” (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Tophane>)

“Hele Top-hâne günü olsa münâsibdir pek” Ms24-4/3

2.1.2.7 Bahçeler

Divan şiirinde en fazla tasviri yapılan yerlerin en başında hiç şüphesiz bahçeler gelmektedir. Bahçeler gerek orayı yaptırıp ve yaptıranın ismi ile mazmunlaşmış yerler olup gerekse sadece ismen zikredilip bütün güzellikleri içinde barındıran bir yer olarak verilmektedir. Örneğin İrem bahçesi Âd kavmi kralı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adı olmasıyla divan şiirinde yerini bulmuştur. Bütün bu bahçeler aşırı abartılar ile verilen anlamlar ile kullanılmıştır.

Divan şairi Nedîm de bu yerlerden fazlaca istifade etmiş hem bağ ismini terkiplerle hem de var olan mazmunlar kullanmıştır. Beyitlerinden anlaşılacağı üzere bahçelerin güzelliğinden ve gönle ferahlık veren durumundan faydalandığı gözükmektedir. Aynı şekilde divan içerisinde tasvirlerin en çok yapıldığı yerlerden birisidir bahçeler.

2.1.2.7.1 Bâğ/Bağ/Bağçe

Klasik şiire konu olan bahçeler, güzelliği ile cennete teşbih edilip sevgilinin bulunduğu yer olarak anlatılmıştır.

“Ser-be-ser âlemi geşt eylese seyyâh-ı nesîm

Bulamaz bağçe-i pâki gibi nüzhetgâh” Kt44/11

“Dest-i kahrından ruh-ı çerh-i kühen nîlüferî

Bâğ-ı lutfundan behişt-i heşt bir verd-i tarî” K4/19

“O bâğın her dırahtı mîve-dâr-ı izz ü devletdir
Atarlar taşı elbette dıraht-ı mîve-dâr üzre” Kt80/2

“Bakıp bir bâğa bir de ol ruh-ı zîbâya reşkinden
Gülün her berki bir hâl oldu çeşm-i bâğbânüzre” K5/15

“Olsa ger nâmiye feyz-i nazarından sîr-âb
Çeşm-i âhû bitirir bağda nahl-ı bâdâm” K9/30

“Şehzâde Sultân Mustafâ gül-gonca-i bâğ-ı ulâ
Hâmem olur bülbül-nevâ evsâfin etdikçe rakam” K11/20

“Efendim söyleten onu kemâl-i itibârındır
Kalem lutfunla gûyâ bülbül-i bâğ-ı belâğatdır” K13/44

“Lutфу bir bağçedir k'anda hayât-ı ebedî
Çün tebessüm dehen-i gonca-i handâna gelir” K14/19

“Vardır ol bâğda bir neş'e-i câvîd ki ger
Lâlenin tohmunu eksen dolu peymâne gelir” K14/20

“Cenâb-ı Hân Ahmed kim onun tûğuna der nusret Ki
tûğ-ı şâhi-i bâğ-ı duâ-yı müstecâbımsın” K17/13

“Fasl-ı bahâr-âsâ gelüp nâgeh meşâm-ı âlemi Kıldı
muattar ser-be-ser ol gonca-i bâğ-ı ümîd” Kt9/6

“Hüner sende mekrârim sende lutf u merhamet sende
Müzeyyen bâğ-ı câh u haşmetin sad zîb ü ziynetle” Kt10/10

“Efendiler o bâğa her biri bir gonca-i zîbâ
Vezîrin servidir onun kemâl-i istikâmetle” Kt10/11

“O sultân-ı muallâ-şan ki olmuşdur onun zâtı
Gül-i evvel-zuhûr-ı bâğ-ı sulb-i husrev-idevrân” Kt21/6

“Mîve-i bâğa sudûr etse eger zinhârı
Tâ ebed kalır idi nakş-ı nebâtî ergen” K1/36

“Hey ne şâdîdir ki dil bâğın gül-istân eyledi
Tabı mânend-i gül-i şâd-âb handân eyledi” K24/1

“Vefâ bâğı o sadra maskat-ı re's olup olmuşdur
Kadîmî dürr-i zât-ı pâkine hem-çün sadef me'vâ” Kt50/23

“O bâğ ancak şeh-i zî-şân u sadr-ı azama lâyük
Hemân bir kasr-ı vâlâ-mesnede muhtâc idi gûyâ” Kt50/25

“Varmağa çok niyâz gerek kûy-ı dil-bere

Ey dil vüsûl-ı bâğ-ı behiştin hesâbı var” G24/7

“Versin dehân u rûy u lebin bâğ-ı hüsne zîb
Gül faslı lâle mevsimi gül-nâr vaktidir” G39/4

“Âşîyan-sâz olmak ister murg-ı dil bir bâğa kim
Sâhasında nahl-i tûbâ sebze-i nev-restedir” G40/3

“Bir bâğdır cemâli ki gül-berk-i rûy-ı âl
Şeb-bûyu hâl sünbül ü leylâkı zülf ü hat” G53/2

“Göründü sebz hat-ı nev-demîde-i ruh-ı yâr
Nedîm-i sebze-i bâğ-ı bahârım oldu bu gün” G96/5

“Güşâde-bend-i sînen inşirâh-ı sadr-ı âşıkdır
Açıl ey gonca-i bâğ-ı vefâ bir feth-i bâb olsun” G111/2

“Aceb pistânına benzer mi dikkat üzre bir baksam
Sen açsan sîneni bâğ içre bir kaç da enâr olsa” G115/5

“Bulamam bâğ-ı bahârın gül ü bâdâmında
Bulduğum feyzi ruh u çeşm-i siyeh-fâmında” G126/9

“Bâğda zülf ü ruhun andıkça bu kimdir deyü
Sünbül ü gül biri birinden suâl eyler beni” G145/4

“Yâridir ol kadd ü haddin kim müdâmâ bâğda
Vâlih-i gül-gonca hayrân-ı nihâl eyler beni” G145/12

“Tıynet-i hâkindeki dil-cûy bûy-ı âşinâ
Milket-i bâğ u bahârın hazret-i İsâsıdır” K36/10

“Gâhî sehâb-ı seyf ki hükmün revân verir
Ezhâr-ı bâğ-ı mülke su yerine kan verir” K3/1

“Sultân Süleymân-ı zamân izz ü şevketle kâm-rân
Nev-nahl-ı bâğ-ı izz ü şan gül-gonca-i nahl-ıhimem” K11/14

“Perveriş bulmağ için çarh-ı şafak lâlesini
Bağına dikmeği çokdan beri eyler tahmin” K26/6

“Ser-â-pâ feyz-i hâlet zîr ü bâlâ bâğ-ı pür-behcet
Ki olmuş zîri bâlâsına hayran zîrine bâlâ” Kt50/36

“Bağlarla buldu ruhsârın gibi hüsn ü cemâl” Ms21-2/3

“Bâğ u râğ-ı devlet ü iclâline” Ms2-4/13

“Saltanat bâğında oldu bir gül-i ranâ ıyân” Ms3-6/1

“Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur” Ms6-1/4

“Ey sehî serv-i kerem bâğ-ı cihân durdukça dur” Ms6-6/5

“Bâğa sensiz bakamam çeşmime âteş görünür” Ms8-2/4

“Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” Ms11-1/5

“Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” Ms11-2/5

“Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” Ms11-3/5

“Âferîn ey gonca-i bâğ-ı edeb irfanına” Ms11-4/2

“Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” Ms11-4/5

“Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonca-dehen” Ms11-5/5

“Lâlelerle geldi bâğa başka bir hüsn ü cemâl” Ms16-3/2

“Bâğ-ı ihyâ eylesin lutf et hümayun makdemin” Ms16-5/2

“Arayup gezmekde ümmîdinle bâğ u gülşeni” Ms18-4/2

“Sehâbın mâyesi olmakda taraf-ı bâğ-efgende” Ms22-3/2

“Seni pinhan sevüp ey nev-nihâl-i bâğ-ı istiğnâ” Ms34-2/1

2.1.2.7.2 Bâğ-ı İrem

Şam ve Yemen’de eski Âd kavminin kralı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bir bahçenin adıdır.

“Bir kân-ı niamdır ki onun gevheri ikbâl

Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü ulâdır” K20/3

“Lutf u mekârim hem-demin ikbâl ü şevket mahremin

Devrinde oldu âlemin her gûşesi bâğ-ı İrem” K11/7

2.1.2.7.3 Nahl-istân

Hurma fidanlığı olarak kullanılmıştır olup *nahl* gümüş veya balmumundan yapılmış ağaç gibi süs demektir. Bu nedenle taklidi ağaç bahçesi olarak da kullanılabilir.

“Ben de bilmem böyle rûh-efzâlığın aslın meger

Hızr tohm-ı ömr-i câvîd ekdi nahl-istânına” K19/4

“Geceler eyler azm-i nahl-istân

Vâsıl olur ona seher-hîzân” M3/7

2.1.2.7.4 Gülzârı/Gülşen/Gül-istân/Gül-sitân/ Gül-zemîn

Gül bahçeleri olarak kullanılan bu yerler bahçeler ile terkiplenmiştir. Klasik Türk şiirinde de sevgilinin temâşa ettiği yerlerdir.

“Mâh-ı nev-i ıyd-ı saîd nev-nahl-ı gülzâr-ı ümîd

Yanî ki Sultân Bâyezîd ârâyîş-i hayl ü haşem” K11/23

“Bu gülzârı kıldı o sadr-ı dilîr

Cihân içre zâtı gibi bî-nazîr” M1/59

“Semiyy-i cedd-i resûl-ı Hudâ ki lutfundan
Cihânda âteş-i endûh u gam olur gülzâr” K6/37

“İnsâf değildir onu dünyâya değişmek
Gülzârların cennete teşbîh hatâdır” K20/6

“Habbezâ gülzâr-ı pür-feyz-i temâşâ-yı garîb
Kim behişt-i heşt onun bir gûşe-i tenhasıdır” K36/11

“Bağının bir gül-i neşküftesi gülzâr-ı behişt
Lutfunun bir şekerin handesi âb-ı hayvân” Kt11/4

“Tezyîn edeyim reh-güzerin hûn-ı dilimle
Ol nûr-ı basar nâz ile gülzâra gelir mi” Kt66/2

“Kim etdi bu gülzârı reşk-i behişt
Kimin hâsılıdır bu kâr u bu kişt” M1/21

“Bu gülzâr-ı nev-kilki inşâsıdır
Benefşe o inşânın imzâsıdır” M1/62

“İlâhî be-hakk-ı behişt-i berîn
Bu gülzârı eyle hazândan emîn” M1/63

“O denlü lutf u kerem gördü hezretinden kim
O lutfu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr” K6/61

“O verir âb-ı hayât içre perî-zâda makâm
Bu eder sath-ı hevâ üstüne tarh-ı gülşen” K1/51

“Re'fetinden perveriş-yâb olsa bir gülşen biter
Lâle-veş hâkinde feyz-i reng-i tâb-ı dil-berî” K4/33

“Gülşeninden geçse bir takrîb ile tâ haşr olur
Çârşû-yı gül-fürûşânın meges şebbenderi” K4/35

“İkbâl ü izz ü itilâ olsun çü gülşen pür-nemâ
Anda çü bülbül dâ'imâ kilik-i Nedîm etsin negam” K11/33

“Şitânın etdiği bîdâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter” K12/3

“Müdâm ey lâle-i hâtır-güşâ dûr olma gülşenden
Seninle neş'e tahsîl eylerim câm-ı şarâbımsın” K17/7

“Bu gün gülşende gördüm kim oturmuş pâdişâh-ı gül
Durup hizmetde bülbül der ki şâh-ı kâm-yâbımsın” K17/9

“Dest-i cûdundan eger bir gülşen olsa feyz-yâb

Nev-bahârın bir dahı etmez heves bârânına” K19/56

“Nevâziş-i kereminle zamâne olmuşdur

Misâl-i hâtır-ı gülşen güşâde vü hurrem” K23/30

“Hoş geldin eyâ bâis-i ârâyış-i âlem

Ey lutf u kerem gülşeninin lâle zamânı” K25/8

“Hayât-ı câvîdanîsin ki geldin cism-i bîmâra

Bahârânsın ki kıldın gülşene teşrîf erzânî” K29/3

“Olup mesrûr u hândan sâyesinde ser-be-ser âlem

Açılsın gülşen-i hâtır içinde verd-i hândanlar” Kt4/12

“Gülşen-i devletinin bağçe-i haşmetinin

Tâze bir lâle-i nâzendesi Sultân Numân” Kt11/6

“Ki zîrâ emredüp ol sadr-ı ekrem kendü mâlından

Yapıldı şöyle kim ziynetle oldu gülşene mahsûd” Kt19/9

“Bahâra dahı doksan gün var ammâ kim bi-hamdillah

Meserret gülşeni fasl-ı bahârân oldu bir günde” Kt34/4

“Cenâb-ı Hazret-i Feyyâz-ı mutlak nahl-i ikbâlin

Edelden yümn ü devletle tırâz-ı gülşen-i dünyâ” Kt37/9

“Münakkaş kasrlar kâşânelerle zeyn olup gûyâ
Onun her gûşesi bir gülşen-i hüsn ü bahâ oldu” Kt45/4

“Cihânbân-ı muallâ-pâye İbrâhîm Pâşâ kim
Kemâl-i re'feti âfâkı kıldı gülşen-i me'vâ” Kt59/4

“Beni aldı hayret bu gülşen nedir
Bu zîbende maşûk-ı pür-fen nedir” M1/20

“Tezerv-i şûhsun bin nâz ile reftâra âgâz et
Gül olsun nakş-ı pâyin gülşen olsun şâh-râhın gel” G75/4

“Dâ'im arayan bulsa cüvânım seni bende
Bir gonca gül olsam da senin gülşenin olsam” G81/3

“Hâr isem de gülşen-i hüsnünde hârım ben hele
Hâk isem de bâri hâk-i râh-ı müşk-efşânınam” G88/3

“Eylerem bülbül gibi şâm u seher feryâd u zâr
Gülşen-i hüsnüne bülbüller gibi nâlânınam” G89/2

“Dil-i pür-nâle-i âşıkda hayâl-i rûyun
Nakş-ı gülşen gibidir kâse-i fağfûr üzre” G114/5

“Temâşâ eyleyelden gülşen-i hüsn-i dil-ârâsın
Nedîmâ çeşm-i ter hayretle döndü cûy-ı tasvire” G135/6

“Bir gün nesîm-i feyz bulup gülşen-i emel
Gül-gonca-i murâd açılır rûzgâr ile” G136/6

“Sünbül âşüfte olur hâb-ı perîşânından
Nergis-i mestî ki gülşende vara uyhuya” G141/5

“Şöyle gülşen pür-tarab kim gûşlar fark eylemez
Kahkahâ-yı hande-i gülden nevâ-yı bûlbûli” G163/2

“Gülşen-i âlemde etdikce çerâğan mihr ü mâh
Lutf-ı Mevlâ ola şevk-efrûz-ı tab-ı pâdişâh” Mf/17

“Habbezâ sâhil-serâ kim reng ü bûy-ı nev-bahâr
Gülşen-i pür-feyzinin bir gonca-i ranâsıdır” K36/9

“Gıdâ-yı rûh ederler bunda bûy-ı gonca-i zikri
Cenâb-ı Gülşenînin andelîbân-ı gül-istânı” K39/3

“Söz cihân içre ne gülşen ne gül-istân almada
İş hemân âgûşa bir serv-i hırâmân almada” G134/1

“Aşk bir sînede kim tarh-ı gül-istân eyler

Dâğımı gül elifin serv-i hırâman eyler” Mf/2

“Ser-â-pây-ı cihânı şöyle tezyîn etdi eltâfin
Ki etmez böyle tezyîn nev-bahâran bir gül-istânı” K10/33

“Görüp bu hâli gül-istânda dondu cedvel-i âb
Bahâra dek duramaz korkarım kenâr çizer” K12/11

“Fasl-ı gül geldi mi âyâ deyü pürsân olarak
Bülbülü kûçede gördüm ki gül-istâna gelir” K14/8

“Ebr-i cûdunda var ol feyz ki reşhinden onun
Gül olup kûre-i haddâd gül-istâna gelir” K14/17

“Cemreler her sene tâ birbirinin ardınca
Nev-bahâr erdiği müjdeyle gül-istâna gelir” K14/44

“Ele aldıkça kilik-i anber-efşân-ı hümâyûnun
Döner ser-safha gûyâ nev-bahâr ermiş gül-istâna” K15/21

“Gül-istândan nümâyan ol çü manâ-yı bülend ey serv
Bu mevzun kad ile hakkâ ki beyt-i intihabımsın” K17/3

“Düşerse pertev-i eltâfi bir gül-istâna
Dür-i yetîm ola ceybinde goncanın şeb-nem” K23/18

“Dîn ü devlet hidmetinde bezl edüp makdûrunu
Mülkünü ziynet ile reşk-i gül-istân eyledi” K24/33

“Gül-sitân seyrine evvel gidilirdi ammâ
Şimdi bu debdebeyi seyre gül-istân geldi” K32/8

“Sehâb-ı şâdmânî şöyle sîr-âb etdi dünyâyı
Ki diller sîneler yek-ser gül-istân oldu bir günde” Kt34/2

“Ser-â-pâ feyz ü hâlet gûşe gûşe âlem-i behcet
Husûsâ bu gül-istân-ı meserret kasr-ı müstesnâ” Kt43/21

“Gül-istân gibi mülkü eyledi hâşâkden tathîr
Edüp ebr-i bahâr-ı re'feti seylin cihân-peymâ” Kt50/10

“Unutdurdu bana serv-i revânı dün gül-istânda
Efendim bir uzun boylu yeşil atlaşlı âfet var” Kt64/3

“Bu gün bir gül-istâna düşdü yolum
Ki oldu şuûrum tahayyürle güm” M1/16

“Çemen mi bu yahud gül-istân mıdır
Dükân-ı tebessüm-fürûşân mıdır” M1/25

“Gül-istâna fevvâre cedvel çeker
Yahud haddelerden gümüş tel çeker” M1/39

“Kılup sâhibin dâ'imâ ber-karâr
Gül-istânın eyle hemîşe bahâr” M1/64

“Gül-istân görmedik gül kokmadık ammâ ruhun meyden
Gül-ender-gül gül-istân-der-gül-istân olduğun gördük” G56/6

“Metâ-ı marifet geldi revâcın bulduğu demler Zer-
efşân eylesin nergisler evrâk-ı gül-istânı” K21/21

“Tabım o bâğ-bân-ı girân-dest-mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gül-sitân verir” K3/56

“Her harf-i şûhu bülbül-i şeydâya nazmımın
Bir gül-sitân tebessüm-i gül armağan verir” K3/57

“Hüsnünü seyreyleyim de gördüğüm yer ol gülü
Gül-sitân olmazsa hammâm olsa da mâni değil” G74/3

“Olunca ol kırânın devri âhir her gece tâ subh
Yağar şeb-nem yerine necm-i rahşan gül-sitânüzre” K5/29

“Açıl ey fasl-ı dey sen gül-sitânlardan açılsın gül

Terennüm eyle bülbül nutrım çengim rebabımsın” K17/4

“Gül-sitân olsa sehâb-ı kereminden sır-âb
Çemen-i ter bitirir havzdaki ferş-i ruhâm” Kt2/5

“Sehâb-ı adl ü dâdın eyleyüp âfâka feyz-efşan
Hemîşe gül-sitân-ı dehri pür neşv ü nemâeyle” Kt5/17

“Zihî kasr-ı müsellemler habbezâ nev-mesned-i hurremler
Bahâr ammâ ki her dem gül-sitân ammâ ki pâ-ber-câ” Kt43/18

“Mededkârî-i ebr-i himmet ü cûduyla hem-vâre
Dil-i erbâb-ı istidâd u dâniş gül-sitân olsun” Kt52/3

“Fez-i nesîm-i lutfu ile gül-sitânda gül
Gûyâ deyüp durur ki hemân söylerim sana” G3/9

“Çünkü bülbülsün gönül bir gül-sitân lâzım sana
Çünkü dil koymuşlar adın dil-sitân lâzım sana” G6/1

“Gâhî ki cûş-ı mani-i rengîn-i midhatin
Dest-i hayâle zîb-i gül ü gül-sitân verir” K3/46

“Bülbül olsun gül-sitânında Nedîmin hâmesi” Ms14-3/2

“Gül-zemîn üzre döşenmiş buz gibi dîbâ mıdır” Ms19-2/4

“Şevk ile meyletmede diller gül-istân seyrine” Ms16-2/1

“Her gül-istânda çü şeb-nem hâksâr olmaz Nedîm” Ms20-5/3

“Bezmimiz rûyun ile reşk-i gül-istân olsun” Ms24-5/1

“Gül-istân lâle-i ahmerle pür-zîb oldu ser-te-ser” Ms27-1/1

“Açılsak biz de bir kaç gonca-leblerle gül-istâna” Ms38-1/4

“Dün gül-istânda işitdim ki der idi bülbül” Ms41-5/3

“Bahâr eyyâmıdır zevk-i gül-istân vaktidir şimdi” Ms43-1/1

“Gülşen-i pür-ziynet-i kevn ü mekân durdukça dur” Ms6-1/5

“Lâle-veş gördüm seher açıldı gülşenden yana” Ms11-5/2

“Rûz u şeb kılmakda gülşen lutf-ı teşrîfin hayâl” Ms16-3/3

“Sahn-ı gülşen dahı teşrîfinle olsun ber-murâd” Ms16-4/3

“Gülşen-i hüsn ü cemâlin bir boyu şimşâdı var” Ms20-3/4

“Safâdan servler salınmada etrâf-ı gülşende” Ms22-3/1

“Senin çün besledi ezhârı bir yıldan beri gülşen” Ms27-2/1

“Gül gitdiğini anmayalım gülşene sen gel” Ms28-2/2

“Erişdi nev-bahâr eyyâmı açıldı gül-i gülşen” Ms33-1/1

“Olup gülşen çırâğan ile pür-şevk u neşât-efzâ” Ms33-4/1

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-1/2

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-1/4

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-2/4

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-3/4

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-4/4

“Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırâğan geldi” Ms41-5/4

“Umar teşrîfini gülşen efendim sad hacâletle” Ms43-3/1

“Selâma durdular serv-i sehîler râh-ı gülşende” Ms43-4/2

“Gülşenin hemîşe nev-bahâr olup” Kş 2-4/3

“Görmedin bir hoşça sen dahı ol dil-cû gülşeni” Ms17-5/2

“Gülzâra azm eden o sehî-kâmet olmasın” Ms9-3/5

“Çıkup gülzâra handân olmanın şimdi zamanıdır” Ms22-2/3

“Müşerref ede teşrîf-i hümâyûniyle gülzârı” Ms33-5/2

“Çıkup ikbâl ile gülzâra şehenşâh-ı cihân” Ms41-2/1

“Haber almak için gülzâra gönderdim sabâyı dün” Ms43-5/1

2.1.2.7.5 Lâlezâr

Lâlelerin çok olduğu yerlerdir. Bahçeler ile terkiplenerek kullanılmıştır.

“Bir nîm neşve say bu cihânın bahârını

Bir sâgar-ı keşîdeye tut lâlezârını” G162/1

“Bir yana lâlezârı keşt-i piyâle-i Cem

Bir yana gül-sitânı kânın hazînedârı” K37/10

“Gel ey nesîm-i sabâ lâlezârdan ne haber

Selâmı geldi mi peyk-i bahârdan ne haber” N9/2

“Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen” Ms33-1/4

“Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen” Ms33-2/4

“Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen” Ms33-3/4

“Zemîni lâlezârın nûrdan tâvûsdur gûyâ” Ms33-4/2

“Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen” Ms33-4/4

“Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen” Ms33-5/4

“Lâlezâra gelir elbet yine sultân-ı zamân” Ms41-2/3

2.1.2.7.6 Sünbül-istân/Sünbül-sitân

Sünbüllerin olduğu bahçelerdir. Bahçeler ile terkip ve tamlamalar ile verilmiştir.

“Dimâğım tutdu bûy-ı sünbül âgûşumda döndükçe

Meger kim düşünün üstünde bir sünbül-sitân vardır” G42/3

“Sünbül-istân-ı hatın fikriyle her şeb tâ seher

Göz döner bin kerre bir hâb-ı perîşân üstüne” K2/20

2.1.2.7.7 Şekker-istân/Şeker-istânın

Şeker kamışlarının bulundukları yerlerdir. Karmaşıklığı ile teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Daha çok tadından dolayı sevgilinin dudağına teşbih edilir.

“Hele ıyd oldu ol gül-gonca handân olduğun gördük

Dimâğ-ı telh-kâmın şeker-istân olduğun gördük” G56/1

“Gördükçe bendeni bu şeker-handeler nedir

Bildin mi tûti-i şeker-istânın olduğum” G79/3

2.1.2.7.8 Bostân/Bûstân

Farsçada bağ ve bahçe olarak kullanılmıştır. Sâdî’nin Bostân adlı eseriyle kelime oyunu yapılarak klasik Türk şiirinde kullanılmıştır.

“Bezendi makdemin çün sâha ezhâr ü fevâkihle

Unutdu hâtır-ı âzâde bostân u gül-istânı” K29/2

“Biri birin etmiş çü hûbân kenâr

Gül-istân u bostân u bâğ u bahâr” M1/34

“Gül-fürûşan bûstânından gül ister sen ise

Böyle istiğnâ satarsın dil-ber-i ranâ gibi” K16/5

2.1.2.7.9 Nihâl-istân

Farsçada taze ve düzgün fidan anlamında olup divan içerisinde bu fidanların bulunduğu bahçe olarak kullanılmıştır.

“Bir Nihâl-istân kitâbıdır o sahrâlar meğır” Ms21-5/1

“Andadır seyr-i nihâl-istân u taraf-ı cûybâr” Ms21-3/1

2.1.2.8 Meclisler

Klasik Türk şiirine konu olan meclisler bezm kavramı ile kullanılmıştır. *Bezm* Farsça kökenli bir sözcük olmasıyla birlikte terkipler ile birçok anlam oluşturulabilecek bir sözcüktür. İçkili, eğlenceli meclis, dost toplantısı, dernek anlamlarına gelmektedir. Bu meclisler genellikle yazın farklı yerlerde kışın farklı yerlerde düzenlenirdi. Yazın kasr, bahçe, saray, konak ve yalıların bahçelerinde düzenlenirken kışın haremelerde düzenlenirdi. Şairler bu yerlerde hünerlerini gösterip karşılıklı şiirlerini söylerlerdi. İçkili meclislerde saki

içkiyi dağıttığında şarap içilir, çalgıcılar çalgılarını çalarken şairlerin gazellerini okuması bu yerlerin âdetindendir. Divan şiirinde *meclis* ve *divan* olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Nedîm divanında kullanılan meclislerin çoğunluğu eğlence meclisleri olduğu görülmektedir. Şair geleneği koruyarak ve anlam dünyasından sapmadan kullanmıştır. Şairin divanı içerisinde var olan bütün türlerde meclis hem kavramsal hem de mekân olarak görülmektedir. Fazlaca kullanılan bu yerlerin divanda bu kadar çok olması şairin yaşadığı dönemin anlayışından geldiği de düşünülebilir.

2.1.2.8.1 Dîvân

Topluluk, meclis, kurul anlamlarına gelmekle birlikte muhtelif deyimler, tamlamalar ve terimler kurarak kullanılmıştır.

“Nazm-ı rengîndir gül-i rûy-ı sebed bu meclise
Şimdi dîvanlar müreccahdır gül-istân üstüne” K2/5

“Henüz evsâfının binde biri söylenmeden kaldı
Efendim gerçi kim medhinle leb-rîz oldu dîvânlar” Kt4/6

“Şeyh u şâbı eylemiş fermânına zîr-i nigîn
Zâtını tayîn eden kürsî-i dîvân üstüne” K2/40

“Tasavvur etmedi bu câhı hülyâsında İskender
Ferîdun görmedi rû'yâda bu tertîb-i dîvânı” K10/34

“Sadr-ı dîvân ne görür mislini bir dahı ne hod
Sühanım gibi sühan defter ü dîvâna gelir” K14/34

“Âsitân üzre yüzün bir iki defa ferş edüp

Sonra ruhsat-yâb olur Cem girmeğe dîvânına” K19/23

“Rûy-ı pâk-i enverin gördükçe rûh-ı Enverî
Medh-i Sencerden utanmaz mı bakupdîvânına” K19/24

“Ne âlâyîşdir âlâyındaki âlâyîş ü tertîb
Ya dîvân-ı hümâyûnundaki haşmet ne haşmetdir” K13/33

“Ya ol dîvân-ı âlînin firâz-ı sadrına el-hak
Cenâb-ı sadr-ı azam verdiği ziynet ne ziynetdir” K13/34

“Kurabilmiş mi Sikender bu kadar dîvânı
Sürebilmiş mi yahud Cem bu kadar devrânı” K18/32

“Meger kim kesret-i şügl-ı hükûmetden elin değmez
Kalem alup ele zeyn etmege evrâk-ı dîvânı” K21/6

2.1.2.8.2 Dîvân-ı Süleymânî

Hz. Süleyman’ın büyük meclisidir.

“Sürüp yüz hâk-i pâye yek-be-yek erkân-ı izz ü câh
Kuruldu haşmet ü şevketle divân-ı Süleymânî” K10/18

2.1.2.8.3 Bezm/Bezmgâh/Bezmâne

Farsçada içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek olarak kullanılmaktadır. Bezmde herkes yere daire oluşturacak şekilde otururlar. Sâkî içkiyi dağıtıp şairler hünerlerini gösterirlerdi.

“Her sözüm gülşen-i manâya gönül bezminden
Gül gibi renkli nergis gibi mestâne gelir” K14/39

“Bezm-i tahkîkde cân gûş u gönül dîde gerek
Görünen gûş u çeşm meclis-i taklîde gerek” G55/1

“Şöyle pür-zîb eyledin bu bezmi kim ancak eder
Gül-sitân bezmin kudûm-ı hurrem-i fasl-ı bahâr” K28/2

“Reng reng etdi çerâğındaki pertev bezmi
Mağz-ı tâvûsdan almış gibi tabîm revgan” K1/8

“Ben dahı bir bezm-i nûş-â-nûş tertîb eyleyüp
Harf atardım sâkî-i meh-rû-yı fettân üstüne” K2/13

“Sâye-i bezmin celâl ü câhın âsâyışgehi
Râ'yet-i azmin hü mâ-yı devletin bâl ü perî” K4/10

“Neden tâ böyle dilkeşdir o gîsû bilmezem yohsa
Meges-ranlık mı eyler bezm-i sadr-ı kâm-rân üzre” K5/16

“Cihân-sadr-ı mu'allâ-kadr kim bezm-i celâlinde
Döner gûy-ı felek fevvâre-veş şâd-ı revân üzre” K5/17

“Onun bezm-i hü mâ-yûnunda gûyâ kim duran saf saf
Celâl ü câh u izz ü devlet ü ikbâl ü şevketdir” K13/31

“Sensin ol nûr-ı mûlahhas ki eger bulsa cevâz Şem-i
hurşîd senin bezmine pervâne gelir” K14/28

“Bezm-i ehl-i tabda devr eylesin elden ele
Nazm-ı şûhun tohm-ı pâk-i lâle-i hamrâ gibi” K16/10

“Âsaf-ı Nûşîrevân-mesned ki bezminde hezâr
Mûbid-i hüşyârlar var hâce-i dâna gibi” K16/19

“Habbezâ hurrem behâr-ı zevk u şâdî vü tarab
Kim bu helvâ bezmini reşk-i çırâğân eyledi” K24/3

“Dursun der-i vâlâsı eger gelse olur lâl
Bir âsafının bezmine Kâvûs-ı Keyânî” K25/4

“Bir bezm-i tarabdır ki eger vâsfına gelse
Firdevsî-i Tûsînün olur lâl zebânı” K25/16

“Bu helvâ bezminin hakkâ ki olmaz vâsfına kâdir
Nice garrâ kasîdeyle sitâyîş kılsa Hâkânî” K29/7

“Olur fezâsı medâr-ı saâdet-i câvîd
Bezmgâha ki teşrîfin ola feyz-resân” K30/11

“Bir bezme ki teşrîfin ola mâye-i ikbâl

Tâ kûngüre-i çarha olur mesnedi hem-ser” K31/5

“Yani kim öyle şitâ oldu ki gûyâ nevrûz Geriye

avdet edüp bezme şitâbân geldi” K32/6

“Bu demde işte târîh-i meserret bezm-i âlemde

Bu kavle müttefîk târîh-danlar nükte-sencânlar” Kt4/13

“Hemîşe böyle bezm-i midhatinde nağme kılınlar

Nedîmâ bendene pey-rev ola murg-ı hoş-elhanlar” Kt4/15

“Vezîr ibn-i vezîr ol gevher-kân-ı asâlet kim

İki şem-i emel bezminde sûzân oldu bir günde” Kt34/9

“Mekârim âstân-ı devletinde bende-i mevrûs

Nevâziş bezm-i âlîsinde mukbil çâker-iber-pâ” Kt43/6

“Ya bu fevvâre vü bu selsebîl-i rûh-perver kim

Nisâr etmekdedirler bezme kef kef gevher-i yektâ” Kt43/23

“Nâzenînim görse işven bezm-i meyde cûş edüp

Hâletinden raksa başlar sâgar-ı sahbâ bile” Kt82/2

“Kerem bezm-i hâsında hınâgeri

Himem evde doğmuş kemin çâkeri” M1/58

“Aceb ne bezmde şeb-zindedâr-ı sohbet idin
Henüz nergis-i mestinde bûy-ı hâb kokar” G16/3

“Ser-fürû gâhi gehi sahtlik eyler bilmem
Bezmime şîşe mi mînâ-yı dile hâre midir” G17/4

“Sıkılma bezme gel bîgâne yok davetlimiz ancak
Nedîmâ bendeniz var bir dahı sultânımız vardır” G26/7

“Aceb neşîmen-i insâfa var mı cây-ı güzer
Muâşirân-ı sühan bezm-i imtiyâz ister” G43/5

“Nâhidi kasd olunsa şikâr eylemek değil
Tanbûr-ı bezme zülfünü târ-ı bem eyleriz” G48/3

“Gel cûft ü tâk oynayalım bezm-i vaslda
Olsun velîk cûfti ile tâkı zülf ü hat” G53/6

“Baksak ki şem-i bezmine benzer mi rûy-ı yâr
Etse güşâde perde-i ıglâkı zülf ü hat” G53/20

“Olsa bir bezmde nezzâreye şâyeste kalîl
Öyle bezme varanın bir gözü pûşîde gerek” G55/4

“Yalan olmaz o şûhun görmedik mey içdiğin ammâ
Bir iki kerrecik hem-bezm-i mestân olduğun gördük” G56/7

“Bi-hamdillâh yine kîlk-i Nedîmâ-yı sühan-sâzın
Gazel-perdâz-ı bezm-i sadr-ı zî-şân olduğun gördük” G56/8

“Bezme bir dahı dönüp gelmek değildi niyyetin
Gitdiğin vakt anladım ömrüm şîtabından senin” G65/4

“Kande buldun böyle dil-keş nazmı hayrânım Nedîm
Câm-ı mey nûş etmedin hem-bezm-i cânân olmadın” G66/5

“Benimdir suç ki vardım bezme verdim sana cân nakdin
Senin yokdur efendim bunda hiç cürm ü günâhın gel” G75/3

“Hemân bezm-i cihânda râzdâr-ı dîde vü gûş ol
Misâl-i şule ser-tâ-pâ zebân olsan da hâmûş ol” G78/1

“Gönül ser-germi-i câm-ı musaffâ güçdür ammâ kim
Gehî âlâyîş-i bezmi temâşâ kıl da medhûş ol” G78/3

“Şem olmaz isem bezmine bu sûz ile bârî
Dergâhına bir meşale-i rûşenin olsam” G81/2

“Her gûşede meclis bezenüp bezm-i çemende

Geh bâde gehî nara-i mestâne çekilsin” G91/

“Siyeh-mestân-ı sahbâ-yı fenânın bezmgâhında
Nümâyândır sevâd-ı mûy-ı çînî hatt-ı sâgardan” G93/3

“Bilir bâzârını germ etmenin resmin ne kâfirdir
Gelir hem bezme tenhâ hem peşîman gösterir kendin” G95/2

“Rûyun bezmde perde-keş-i haclet olmasın
Lutf eyle mihre zerre kadar minnet olmasın” G98/1

“Eylemiş sad gerdiş-i gâretger-i sad mülk-i hûş
Bezm-i hüsne çeşm-i gül-gûnun kadeh-rân eyleyen” G103/5

“Nedîm olmuş işitdim bezm-i kurba tûti-i gûyâ
Biraz da hem-zebânın hâlis-i şîrîn-cevâb olsun” G111/6

“Başında hurd edeyim şöyle kim asâsını şeyh
Elinde mutrıb-ı bezmin çihâr-pâre göre” G119/5

“Ney-zen bezmde mutrıba hem-vâre keç bakar
Bilmem miyânlarında nedir bu münâfese” G129/4

“Ol benefşî hat gelir evvelde lal-i dil-bere
Kahve der-peydir bezmde âdetâ gül-şekkere” G130/1

“Mest olmadıkça çeşmi bulunmaz nizâm-ı hüsn
Bezmin gider tarâveti bir tevbekâr ile” G136/5

“Sarsar-ı gamdan rehâ düşvârdır tâ kim kadeh
Şem-i bezm-i şevke fânûs-ı bilûrîn olmaya” G140/5

“Figân u nâleler etmekte her dem bağı yanıklar
Bu bezm-i mihnete revnak verilmiş sanki neylerle” G144/2

“Nigehin böyle neden hastadır ey şûh senin
Gözlerin bezm-i ezelden beri mahmûr gibi” G148/4

“Bezm sensiz görünür lânegeh-i bûm gibi
Bat-ı mey gam getirir tâ'ir-i meş'ûm gibi” G149/1

“Bir şeker handeyle bezm-i şevke câm etdin beni
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm etdin beni” G159/1

“Bu nâzûk lâle-i zîbâ ki olmuş nâmı gül-ruhsâr
Ola hünkârımın bezminde sad şevk ile hidmetkâr” Mf/5

“Hemîşe bu müferrih lâle-i dil-cûy-ı hüsn-âmiz
Ola ismi gibi bezm-i şehenşâha ferah-engîz” Mf/7

“Mevc mevc olsa n'ola lücce gibi nûr-ı surûr
Bezme ikbâl ile ol mihr-i dırahşan geldi” K32/2

“Bezm-i şarâbdan geçemem doğrusu Nedîm
İşret tabiatımca tarab meşrebimcedir” G13/5

“Gelir deyü cihânın şehriyârı bezm-i gülzâra” Ms33-3/1
“Şimdi rezmi bezme tebdîl etdile” Ms2-2/9

“Be-câdır serde hem-bezmâne sevdâ-yı hevâ-dârî” Ms4-2/1

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-2/5

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-3/5

“O bezm-i hâsda hamyâze-rîz olmak da işretidir” Ms4-4/2

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-4/5

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-5/5

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-6/5

“Pâyende ola bu bezm ü nâdî” Ms5-11/1

“Ehl-i bezmin tanesin ol şûha yâd etdikçe ben” Ms7-3/3

“Tarâb-ı bezm-i safâ dahı hevâdır sensiz” Ms8-4/2

“Bülbül ateş saçarak bezme gazel-hân geldi” Ms41-1/3

“Beni mahrûm-ı bezm-i vasl eden mest-i müdâm olsun” Ms4-1/5

2.1.2.8.4 Bezm-i Cem/ Meclis-i Cem

Piştâniyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yedi yüz yıl yaşamış bir kişidir. Şarab ve kadehi bulduğundan dolayı meclisler ile anılmıştır.

“Zamân ahdinde hoş-demdir zemin lutfunda hurremdir

Sanırlar meclis-i Cemdir görenler her gül-istânı” K21/25

“Meclis-i Cem kurulaldan olagelmiş elbet” Ms13-2/1

“Pertev-i re'yin cihânı döndürüp bezm-i Ceme” Ms6-5/1

2.1.2.8.5 Bezm-i Cemşîd

Cem’in güneş doğduğunda tac, taht ve kaftanı parlayınca halk o güne (yeni gün), Cem’e de Cemşîd (ı ışık şahı) demişler. Bundan dolayı mazmun Cem ile anılmıştır.

“Yani İbrâhîm Pâşâ kim fezâ-yı âlemi

Mâtem-âbâd olmuş iken bezm-i Cemşîd eyledi” Kt31/3

2.1.2.8.6 Baykara-meclis

“Herât’ın önemli bir kültür ve medeniyet merkezi olmasını isteyen Hüseyin-i Baykara, bunu gerçekleştirmek için büyük bir gayret göstermiştir. Hatta bunun için başta Hüseyin-i Baykara ve Alî Şîr Nevâî olmak üzere diğer sultanlar, erkân-ı devlet ve ileri

gelen diğerkimseler tarafından saray, köşk, ev, mescit, medrese, dükkân, meyhane, tekke, köy, bağ ve bahçelerde vb. tertip edilen meclislere hükümdarlar, devlet adamları, şairler, âlimler, ileri gelen kişiler, sanatkâr ve zanaatkârlar, çalgıcılar, şarkıcılar vb. katılmışlardır.” (Kartal, 2021)

“Bir vakt ü zamândır bu zamân kim değışilmez

Bin Baykara bezmine her lahzâ vü ânı” K25/15

“Habbezâ bezm-i safâ-bahş ki lâyük kılsa

Baykara saff-ı nialinde onun vaz-ı cebîn” K26/10

“Hidîv-i Baykara-meclis ki târ-ı zülf-i nâhide

Kemîne mutrıbı der sen benim târ-ı rebabımsın” K17/27

2.1.2.8.7 Meclis

Oturulacak, toplanacak yer anlamında Arapça bir sözcüktür. Bezm ile aynı anlamlarda kullanılır.

“Her bağçesi bir çemen-istân-ı letâfet

Her gûşesi bir meclis-i pür-feyz ü safâdır” K20/5

“Havrânın eder ceyb ü girîbânını tatîr

Bağındaki gül meclis-i hâsındaki micmer” K31/11

“Şuârâ-yı selef evsâfına hasret gideli

Etdi pür meclis-i ervâhı neşîd-i şiven” K1/66

“Duâ-yı izz ü câhın zimmetimde farz bilmişdim

Ederdim rûz u şeb medhinle meclislerde gûyâyî” K8/32

“Görem ne vakt ki gerdişde çeşm-i gül-gûnun
Düşer hayâlîme meclisde devr eden sâgar” K12/24

“Âsman meclisine gelse öpünce pâyin Bir
iki defa cebîni ser-i dâmâna gelir” K14/27

“Vardım ol şevk ile bir meclis-i âlî-şâna
Nice meclis ki onun mecd ü ulâ erkânı” K18/3

“Nâgehân eyledi bu bende-i nâ-çîze hitâb
Meclisin sâhibi ol cûd u mekârim kânı” K18/4

“Meclis-i helvâsına teşrîf edüp ikbâl ile Lutfun
onun şem-i ümmîdin dırahşân eyledi” K24/36

“Ez-cümle o düstûr-ı dırahşende-âlem kim
Sahbân olamaz meclisinin menkabe-hânı” K25/5

“Bu meclis-i pür-meymenetin verdiği feyzi
Bahş eyleyemez âleme sadeyn kırânı” K25/13

“Tezkîr içün feth-i Revân nimeti şükrün
Meclisde gerek kim gele helvâ-yı revânî” K25/14

“Hamdülillah yine ikbâl ile düstûr-ı güzîn
Geldi bu meclise mânend-i meh-i ferverdîn” K26/1

“Efendim hak bu kim bu meclis-i vâlâya hiç söz yok
Nişestinle husûsâ sadr-ı meclis buldu zîb ü fer” K27/10

“Zamân-ı devletinde kulların hep hurrem ü handân
Hakikat böyle meclisde gönüller pür sürûr ister” K27/11

“Hemân Hak dâ'imâ mahfûz edüp zât-ı keremkârın
Açılsın böyle meclislerde dâ'im hâtır-ı enver” K27/16

“Hep onun ile söyleşiriz râz-ı derûnu
Meclisde bizim duhter-i rez mahremimizdir” G38/3

“Şarâb-ı âteşînin keyfi rûyun şulelendirmiş
Bu hâletle çerâğ-ı meclis-i mestân mısın kâfir” G41/6

“Hemân ser-meclis-i rindâna gelmendir senin matlûb
Gel ey bîgâne-meşreb bâde içmezsen kadehkâr ol” G77/4

“Âğyâr korhusundan efendim bilir misin
Meclisde tâ-be-subh nıgehbânın olduğum” G79/4

“Hemân ben meclis-i meyde senin hayrânınam sâkî

Hazef mi gördüğüm âyîne mi sâgar mıdır bilmem” G85/5

“Anmadın bir kerre lutfunla bizi ey bî-vefâ
Vad-i vasl-âsâ unuttun meclis-i dûşînede” G116/2

“Ben dedikçe böyle kim kıldı Nedîmi nâ-tüvân
Gösterir engüşt ile meclisdeki mînâ seni” G152/7

“Bu şeb bir âfetin ibrâmı ile meclisde
Çekilmiş idi bir iki piyâle-i ser-şâr” K6/22

“Tamâm neş'eler etdikde mihr gibi tulû
Miyân-ı meclise nakl oldu sohbet-i eşâr” K6/23

“Sadr-ı eyvâna ki ol sadr-ı cihânân geldi
Meclisin sînesine sanki hemân cân geldi” K32/1

“Vezîr-i muhterem düstûr-ı dâna-yı mühezzebkim
Edeb ser-meclis-i hâsında mukbil çâker-i ber-pâ” K41/9

“Bedr-i tamâmıma nazarın degmesin felek
Meclisde ayş u nûş bu şeb meşrebimcedir” G13/3

“Zâhid-i rubeh-firîb eyler riyâ sahbâyâ lîk
Etdiği bîdâdı nukl-ı meclise mûş eylemez” G47/4

“Niyâz u nâz u nûş u bahş u ibrâm-ı kenâr u bûs
Bu gün meclisde zevkın böyle tûfân olduğun gördük” G56/5

“Gelüp bu meclise fasl-ı bahâr-veş kıldın
Misâl-i gül dil-i sıhr-i güzînini handân” K30/9

“Çâr-pâre oldu meclisde sinân” Ms2-2/10

“Devr-i meclis bana girdâb-ı belâdır sensiz” Ms8-4/4

“Gelmez o şûh meclise ağyâr gelmese” Ms9-6/1

“Meclise bîgâneler geldi nice yâd olmasın” Ms20-4/1

“Sâkiyâ meclise gel cismime gelsin cânım” Ms35-1/1

“Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz” Mz2/2

“Meclis-i gerdûn u şem-i ahterân durdukça dur” Ms6-5/5

2.1.2.9 Çarşı ve Pazarlar

Divan şiirinde çarşı ve pazarlar şenlik ve kalabalıklarıyla öne çıkmaktadır. Bu yerlerde insanlar maişet için ticaret yaptıkları yerler olarak işlev görmesi ile divan şiirine konu olmaktadır. *Çarsu*, *bazar*, *dükkân* ve *bedestan* gibi isimler ile kullanılmıştır. Nedîm divanına bakıldığında çarşı ve pazarların var oldukları anlamları ile kullanılmıştır.

2.1.2.9.1 Bâzâr

Farsça bir kelime olup halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplandıkları yerlerdir.

“Kâlâ-yı maârif satılır sûklarında

Bâzâr-ı hüner maden-i ilm ü ulemadır” K20/8

“Ne denlü germ ise bâzârın âhır hâk-ber-sersin

Bunu ey hâce gör âteşle hâkister husûsunda” G117/6

“Kad-i güftârıma evvel biçilüp câme-i reng

Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâna gelir” K14/40

“Nedir bu germi-i bâzâr-ı nev-bahâr-ı arûs

Açılrsa bir gül-i ter bin hezâr olur peydâ” G4/2

“Senden yanadır söz yine bâzâr senindir” Mz2/4

“Bir pâre havf-ı serdî-i bâzâr gelmese” Ms9-6/3

2.1.2.9.2 Bedestân

Farsçada; değerli, kıymetli kumaşlar, silâhlar ve mücevherler vs. alışverişine mahsus üstü örtülü ve mahfuz çarşı.

“Zevk u şâdî satılır şimdi bedestânlarda

Şimdi hep şevk metâıdır olan zîb-i dükân” Kt11/11

“Kazâ-yı âsmânî sonra bir âteş düşüp nâgeh

Bedestân yandı mânend-i derûn-ı âşık-ı şeydâ” Kt47/13

“Buyurdu tâ ki ebnâ-yı sebîli kılmağa terfîh
Bedestânın yerine ola bir hân-ı bülend inşâ” Kt47/16

“Hakîkat reh-güzâr üzre olan büldân-ı etrâfa
Bedestândan ziyâde han yapılmak elyak u ahrâ” Kt47/17

2.1.2.9.3 Dükân/Dekâkin

Farsça bir kelime olup bedestânlar içindeki her bir bölüme denir.

“Hazâ'in sarf edüp sular getirdüp sûk u bâzâra
Dekâkîn ü bedestân ile tezyîn etdi ser-tâ-pâ” Kt47/12

“Her kâle-i müzerkeşi nessâc-ı tabımın
Şehbender-i belâğata zîb-i dükân verir” K3/58

“Şîrîn o kadar vasfın ile kâm-ı temennâ
Kim söz açamaz bahsine kannâd dükânı” K25/12

“Nedîm hak bu ki bendergeh-i belâgatda
Kumâş-ı nazm-ı terin gezmedik dükân mı kodı” G146/6

“Kıl metâ-ı nazmını ârâyîş-i sûk-ı kemâl
Ey Nedîm-i pür-hüner zîb-i dükân lâzım sana” G6/9

2.1.2.9.4 Çârsû/Çâr-sû

Çarşılar; pazarlar, dükkânlar ve bedestanların bulundukları yer olup bunların genelini karşılar.

“Zihî nev-çârsû-yı pâk-i İbrâhîm Pâşâ kim

Kemâl-i sûd ile hân-ı Halîle gıpta-fermâdır” Kt17/9

“Nedîmâ böyle tahrîr eyledi târîh-i itmâmın

Yapan bu çârsûyî cûd-ı İbrâhîm Pâşâdır” Kt17/11

“Nedir ol çârsû-yı pür-enver

Anda râyiç metâ-ı fazl u hüner” M2/1

“Bu mevkî’ çâr-sû vü mecma’-ı nâs olmağın bunda

Kemâl-i mertebe muhtâc idi bir çeşme-i zîbâ” Kt46/14

2.1.2.10 Meyhâne

“*Meyhâne, içki ve mezelerin sunulduğu, bazen bunlara mûsiki ve danslarında eşlik ettiği mekânların genel adıdır.*” (Kılıç, 2016) Divan şiirinde en çok kullanılan unsurların başında gelmektedir. Bir ev olmasıyla evsel mekân olarak değerlendirilmemesinin sebebi kendi başına bir mazmun özelliği göstermesidir. Bundan ötürüdür ki meyhâneyi tek bir mekân olarak değerlendirmek uygun olacaktır. Aynı şekilde divan şiirinin türlerinden en çok gazellerde kullanılmasıdır. Eski zaman insanların eğlence yerlerinden birisi de meyhâneler olmasıdır. Divan şiirinde meclisler, meyhâneler ve işret-hâneler aynı işlevler ile kullanılması önemli bir noktadır. Nedîm divanı içerisinde de yerini bulan meyhâneler az kullanmakla birlikte şair bu eksikliğini meclisler üzerinden tamamladığı düşünülmektedir. Divan şairi Nedîm meyhâne ile işret-hâneleri birlikte terkip ederek kullanmıştır.

2.1.2.10.1 Meyhâne/ Mey-hâne

“*Meyhâne, içki ve mezelerin sunulduğu, bazen bunlara mûsiki ve danslarında eşlik ettiği mekânların genel adıdır.*” (Kılıç, 2016)

“Var beyânımda o hâlet ki sarîr-i kalemim

Gûş-ı idrâke sarîr-i der-i meyhâne gelir” K14/42

“Mey-hâne mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde” G143/2

“Hatt-ı reyhânın ki nesh-i nüsha-i reyhânedir
Çeşm-i mestin nergisî hattıyla bir mey-hânedir” Mf/6

2.1.2.10.2 İşret-hâne

İçki içilip eğlenilen yerlerdir. Meyhâne gibi yerlerin diğer bir kullanım şeklidir.

“Düzdü fasl-ı sayf işret-hânesin bülbüllerin
Dinlesin gül nara-i mestânesin bülbüllerin” G61/1

“Alan cânım bu işret-hânedен dûr olmasın yâ Rab” Ms4-5/3

2.1.2.11 Dini Mekânlar

Klasik Türk şiirine konu olan mekân unsurlarından birisi de din ile alakalı yerlerdir ki bu yerler insanlar için manevi boyutlarda etkileyen en önemli yerlerdendir. Kutsal mekânlar mekânların sunduğu özellikler bakımından önemlidir. Her dönemin bu mekânlara bakış açısı divanlara bakıldığında farklı olduğu görülmektedir. Özellikle incelenen 17. yüzyıl Lale Devri önemli şairlerinden Nedîm’in divanına bakıldığında bu fark açıkça görülmektedir. Şair bu yerlere farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Divan içerisinde yer alan kutsal mekân *Kabe*, *camii*, *Ayasofya*, *mescit* gibi yerler kullanılmıştır.

2.1.2.11.1 Ayasofya/Ayasofiyye

¶ kıtada “Târîh Berâ-yı Tevsî’-i Mahfel-i Şâhî Der-Ayasofiyye-i Kebîr” başlığı altına kullanılmıştır. Ayasofya veya resmî ismiyle Ayasofya-i Kebîr Câmi-i Şerîfi olup eski ismiyle Ayasofya Kilisesi olarak bilinmektedir.

“Bu mahfil câmi-i pâk-i Ayasofiyyede gûyâ
Harîm-i ravza-ı cennetde bir kasr-ı muallâdır” Kt14/8

2.1.2.11.2 Mescid

Arapçada secde edilecek yer anlamında kullanılmaktadır. Namâzgâh olarak kullanılan yerlerdir.

“Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr
Kandîlleri meh gibi leb-rîz-i ziyâdır” K20/10

“Geçerken devlet ü izzetle bir gün gördü kim olmuş
Sarâya muttasıl mescid mürûr-ı dehr ile vîrân” Kt21/8

“Mescid-i nüh-târem-i nüh-âsmân durdukça dur” Ms6-4/5

2.1.2.11.3 Kabe

Mekke’de Harem-i Şerîf ‘in içerisinde bulunan kutsal bir binadır. Beytullah, Beytü’l-Harem ve Kâ’betullah adlarıyla bilinmektedir.¹²

“Nedir bu sürhi-i rû bezme varmadın çünkü
Ya Kabeden mi gelirsin bu şekl ile kâfer” K12/23

“Eder çün Kabetüllahı hirâset ol şeh-i âlem
Onunçün dâimâ te'yîd eder her kârını Mevlâ” Kt46/4

“Takup kemend boynuna döndürdü Kabeden
Çekdi çevirdi zâhid-i zerrâkı zülf ü hat” G53/7

“Gûş eyledikde nâmının İbrâhim olduğun
Pûşîde kıldı Kabe-i uşşâkı zülf ü hat” G53/15

¹² Ayrıntılı bilgi için Pala, age. Bkz.

“Dil gerd-i gamsız olma revâ mı ki Kabenin
Ey hâce yılda bir süpürürler gubârını” G162/2

“Eder çün Ka‘betüllahı hirâset ol şeh-i âlem
Onunçün dâimâ te'yîd eder her kârını Mevlâ” Kt46/4

2.1.2.11.4 İbâdetgâh

Dini ibadetlerin yapıldığı yerlerin adıdır.

“Teâlallah zihî vâlâ ibâdetgâh-ı rûşen kim
İçinde berk urur envâr-ı rahmet pertev-i îmân” Kt21/12

2.1.2.11.5 Câmi

Cem kökünden türemiş bir kelime olup Müslüman âleminin ibadet için toplandıkları yerlerdir.

“Bu münevver câmi-i âlîyi bünyâd eyleyüp
Buldu bu şehir-i latîfin kadri hakkâ itilâ” Kt26/5

“Bu muazzam câmi oldukça mekân-ı kudsiyân
Eyleye mahfûz bânîsin cenâb-ı kibriyâ” Kt26/9

“Çarsû vü câmi vü hân u imâret medrese
Çeşme-sâr-ı pâk cümle bî-bedel hayr u sevâb” Kt30/16

“Bu şeb tezyîn ederse kayyım-ı câmi kanâdili
Ne âlemdir görölmek zîr ü bâlâda çırâğanlar” Kt4/14

“Mülk-i İranda ne denlü şehir var ise onun

Câmi in tezyîn ede elkâb-ı pâkinle hatîb” Kt36/2

“Dedi bu mısra ile târîh-i itmâmın Nedîm Kıldı

İbrâhîm Pâşâ câmi-i enver bînâ” Kt26/10

“Habbezâ nev-câmi-i enver ki her bir revzeni

Nûr-ı tevîk-i hidâyet ile olmuş rûşenâ” Kt26/7

“Karîn-i izdivâcî âsaf İbrâhîm Pâşâyâ

Buyurdu kasdım etmektir bunu bir câmi-i zî-şân” Kt21/9

2.1.2.12 Hânlar

Hân, şehirlerde, kasabalarda veya yolların geçit yerlerinde yolcuların konaklaması, kendilerinin ve hayvanlarının geceleme için yapılmış binalardır. Divan şiirinde de isimsel olarak kullanılmış ve tamlam ve terkiplerle verilmiştir. Nedîm divanı içerisinde bulunan bu yerler *heft-hân* ve *hân-ı pâk* terkipleri ile kullanılmıştır.

2.1.2.12.1 Heft-hân

“Başında "heft" (yedi) kelimesinin yer aldığı yedi bölümlük mesnevi yazma geleneği Türk edebiyatına Fars edebiyatından girmiştir. "Heft hân" ifadesi Firdevsî'nin Şâhnâme'sinde, Mâzenderan'da esir olan Keykâvus'u kurtarmaya giden Rüstem'in her birinde devlerle çarpıştığı yedi konağı ve Güştâsb'ın Ercasb tarafından esir edilen kızlarını kurtarmak için yola çıkan İsfendiyar'ın savaştığı yedi durağı anlattığı iki bahiste geçmektedir. Bundan dolayı Rüstem ve İsfendiyar'ın her savaştan sonra zaferlerini kutlamak üzere düzenledikleri ziyafet ve şölenlere "heft hân" (yedi sofrâ, yedi ziyafet) denilmiştir.” (Ünver, 1998)

“Heft-hân-ı gamı bî-bâk güzer eyler ol kim

Bî-muhâbâ bir iki câm-ı levendâne göre” G120/3

“Hakkâ garîb rezm-i Tehemten-pesend kim

Her rûzı yâd-ı mareke-i Heft-hân verir” K3/9

2.1.2.12.2 Hân-ı pâk

Tamis hân anlamına gelmektedir. Hân ikram edilen yer olarak bilini. Klasik Türk şiirine de bu yönüyle konu olmuştur.

“Dedi menkût ile târîh-i itmâmın Nedîm onun

Bu hân-ı pâki İbrâhîm Pâşâ kıldı nev-bünyâd” Kt29/8

“Misâfir zümresin de etmek için lutf ile terfîh

Bu hân-ı pâki dahı kıldı bunda himmeti bünyâd” Kt29/5

2.1.2.13 Tersâneler

Tersâneler gemi işlerinin yürütüldüğü yerlerdir. Divan şiirinde fazlaca kullanılmayan bir yer olmasıyla birlikte sadece kaside türlerinde karşılaşılabilecek bir durumdur. Kaside türlerinde olmasının sebebi ise methiye için bu gibi yerlerin gösterilmesidir. Divan şairi Nedîm’in divanında ise sadece otuz sekizinci kasidede *Târîh-i Dîvân-hâne Der-Tersâne-i Âmire* kasidesinde yer aldığı görülmektedir.

“Bir gün ol şehriyâr-ı âlî-şân

Oldu tersâneye şeref-bahşâ” K38/17

2.1.2.14 Hamamlar

Osmanlı kültüründe çok büyük öneme sahip olan hamamlar - “*Arapçada ‘ısıtmak, sıcak olmak’ anlamındaki ‘hamm’ kökünden türeyen hamam (hammâm) kelimesi, sözlük olarak ‘ısıtan yer’ anlamına gelmekle birlikte, insanların temizlenme ve yıkanma ihtiyaçlarını karşılayan yapıların genel adı olarak da kullanılmaktadır.*” (Kaplan, 2010) - divan şiirinde de yerini bulmuştur. Divan şairi hamamların bütün yönleri ile ele alıp işlemiştir. Ayrıca kaside ve kıta türlerinde fazlaca kullanılmış ve hem ismen hem de tamlama ve terkiplerle de kullanılmıştır. Nedîm divanında ise hamamın yapı olarak ve ismen değerlendirdiği görülmektedir.

“Hezâr zaf ile hammâma doğru azm etdim

Kemer güsiste perâkende gûşe-i destâr” K6/2

“Varup o hâl ile hammâma üft ü hîz ederek

Edince gûşe-i halvetde câygâh-ı karâr” K6/3

“Bâ-husûsâ böyle hammâm-ı münevver kim onun

Rûşenâ her mermer-i sâfi misâl-i mâh-tâb” Kt30/17

“Cûd-ı İbrâhîm Pâşâ germ edüp bâzârını

Buldu bu hammâm ile bu şehir-i zîbâ âb u tâb” Kt30/25

“Hele hammâmını bir vech ile tavsîf edemem

Görmeden gitdi cihândan onu Cemşîdeyvah” Kt44/12

“Husûsa Muşkara şehrin edüp mamûr u âbâdan

Bu hammâm-ı latîf ol şehre verdi zîb ü fer hakkâ” Kt55/5

“Gelüp bir şevk vafından Nedîme dedi târîhin

Bu nev hammâmı İbrâhîm Pâşâ eyledi inşâ” Kt55/8

“Bir soğuk yerdir ol bakılsa eger

Lîk hammâm-veş giren terler” M2/4

2.1.2.15 Köyler

Klasik Türk şiirine konu olan köyler, gazel türünde fazla kullanılması tercih edilmiştir. Özellikle aşıkâne gazellerde sevgilinin bulunduğu yer bakımından önem kazanmıştır. Bütün mekânsal unsurlarda olduğu gibi terkip ve tamlamalarla anlam

çeşitliliği katılmıştır. Ayrıca isimsel olarak var olması bu çeşitliliği artırmıştır. İsimsel olarak kullanılması onun sınırını daraltmamış artırmıştır. Örneğin eğer belli bir yerden bahsedecek olunursa bu yerler ora ile sınırlı kalacaktı. Nedîm divanında kullanılan köy mekânlarının farklı anlam dünyaları ile verildiği görülmektedir.

“Kucâst kûy-ı Nedîmâ terânesiyle bu dem
Gelir cihâna gül-efşân olup o tâze nihâl” K7/26

“Dil hâciyân-ı kûyu miyânında şevk ile
Hem-çün çerâğ-ı kâfile sûzân olup gelir” G37/6

“Gönül köy hacıları ortasında arzu iledir.
Böylece kafilenin çerağı ateş olup gelir.”

“Bu şeb uşşâkdan ol meh yine rûyun nihân tutmuş
Ki kûyun ser-be-ser hengâme-i şâhım amân tutmuş” G52/1

“Şöyle pinhan gidesin kûyuna cânânın kim
Râh ola hem-demin ammâ o da hâbîde gerek” G55/3

“Hem-vâre peyk-i âh n'ola olsa rû-be-râh
Kûy-ı nigâra nâme-resâmız budur bizim” G87/4

“Gubâr-âsâ gönül kûyunda pâ-mâl olmadan kaçmaz
Türâb-ı makdem-i yâra hemân bir intisâb olsun” G111/5

“Kanı sabâ gibi bir dil-nevâz kim gâhî

Dil-i nizârımı kûy-ı nigâra vara göre” G119/2

“Sen yine bir nev-niyâz âşık mı peydâ eyledin

Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi” G147/4

2.1.2.16 Zindanlar ve Mahzenler

Türk edebiyatında ve dünya edebiyatında farklı bir önem arz eden yerlerden birisi olan zindanlar suçlu bir kimsenin cezasının verildiği yerler olarak bilinir. Klasik Türk şiirinde mağara ile de aynı anlam karşılır. Mahzenler de şekil yönünden aynı işlev ve görüntüye sahip olduğu için bu sınıflandırmaya dahil edilebilir. Nedîm divanında yer alan bu yerler gerçek anlamları ile kullanılmıştır.

2.1.2.16.1 Mahzen

Yer altı deposu, ambar olarak kullanılan yerlerdir. Zamanla zindan ile eş anlamlı olarak kullanıldığı da görülmektedir.

“Nigâh-bân-ı cihân kim istese mimâr-ı tedbîri

Yapar bârûta mahzen şuleden âb-ı revân üzre” K5/19

“Destîde kadehde doyamam görmeğe bârî

Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam” G81/4

“Benem ol hâce-i bahşende ki harc etsem olur

Encüm-i çarhı güher yerine mahzen mahzen” K1/11

2.1.2.16.2 Zindân

Tutuklu ve hükümlülerin konulduğu kapalı yerlerdir. Klasik Türk şiirinde Hz. Yusuf mazmunu ile kullanıldığı görülmektedir.

“Sînde teng olma ey dil kim seni der-bend eden

Matla-ı kâm eyleyendir Yûsufun zindânını” G158/8

2.1.2.17 Hisar ve Kaleler

Hisar: Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfı hendeklerle çevrili küçük kale gibi yerlere verilen bir isimdir. Kale ile aynı özelliklere sahip olan hisarlar boyutça kalelerden küçük olmasıyla değerlendirilir. Bu yerlerin *burc* olarak da verilmesi aynı unsuru ifade etmektedir.

2.1.2.17.1 Kala

Düşmana karşı koymak ve güvenliği sağlamak için savunulması gereken önemli noktalara yapılan yüksek, kalın duvarlı, burçlu, mazgallı, sağlam ve kuvvetli yapı, kermen, germen olarak kullanılmıştır.

“Ola mâh-ı nev-i şemşîrine dâ'im matla
Kala-i düşmen-i dîn üzre olan burc-ı beden” K1/76

“Hâme-i pâki alem-dâridir ol ceyşin kim
Kala-ı mahbereden arsa-i irfâna gelir” K14/23

2.1.2.17.2 Burc

Kale surlarının gerekli yerlerine yapılan savunma kulesidir.

“Hoşâ ey burc-ı izz ü devletin hurşîd-i tâbânı
Yine lutfunla pür-nûr eyledin çeşm-i dil ü cânı” K21/1

2.1.2.17.3 Hisâr

Bir yerin korunması için yapılan yüksek duvarlı, kuleli, bâzan etrâfı hendeklerle çevrili küçük kale, kerman olarak da kullanılmıştır.

“Söylenmez ol perî ile seyr-i Hisârımız
Zann etme ey dil onu hemân söylerim sana” G3/5

“Gönderdi felek hisârın imdâdı içün” R5/3

“Top şenliğidir hisârın ey sâkî bu” R8/2

2.2 Soyut Mekânlar

Bu mekânların oluşumunda madden olmayan ama hem manen hem de inancen var olduğunu belirten yerlerdir. Klasik Türk şiirinde yer alan bu İslam etkisiyle fazlaca kullanılmıştır. Bu yerlerin başında cennet ve cehennem gelmektedir. Bu yerler isimsel olarak kullanıldığı gibi terkip ve tamlamalar ile de kullanılmıştır. Aslına bakılacak olursa divan şiirinin geneli soyut anlam çerçevesinde kurulmuş bir edebiyat olduğu görülmektedir. Bu bakımından divan şiiri anlam dünyası bakımından çok geniştir. Konu itibariyle mekân olması hasebiyle anlam bakımından bir yer belirten ancak bu yerlerin soyutluğu ile verilen yerler bu sınıflandırma içerisindedir.

2.2.1 Cennet/Cinân/Behişt/Uçmak

Gölgelik bahçe anlamında Arapça bir isim olup müminlerin ahirette gidecekleri yerdir. Divan şiirinde behişt, cinân olarak da kullanılmaktadır.¹³

“Dâr-ı huldun bir musanna beytidir yahud dedim
Dedi Rıdvân yok bu beyt-i cennetin manâsıdır” K36/4

“Cûy-ı Şîr ile âbı hem-şîre
Hâki hâk-i behişt ile hem-zâd” N1/4

“Kasr-ı rûh-efzâ değil hüsn ü bahâ me'vâsıdır
Cennet-i alâ bunun ferş-i cihân-ârâsıdır” K36/1

“Zihî dil-keş sebîl-i bî-bedel kim lezzet-i âbı
Hemân ancak ola dârü'l-cinânın selsebîlinde” Kt25/1

“Dîvâr-ı tâbdârın zanneyleme münakkaş

¹³ Ayrıntılı bilgi için Pala, age. Bkz.

Düşmüş behiştin ana aks-i şükûfezârı” K37/8

“Feyzinle oldu bezm-i cihân sîcî iken behişt
Lutfunla oldu çarh-ı felek pîr iken cüvân” K22/7

“Gül nahl-i çâr-bâğ-ı mekârim ki bir gülün
Gâfil sekiz behişte veren râyegân verir” K3/33

“Elifler var ki lâyık her biri serv-i sehî-âsâ
Diküp bâğ-ı behişte mâye-i hüsn ü bahâeyle” Kt5/13

“Ya ol vâlâ âlem kim kâmet-i dil-cûsu olmuşdur
Riyâz-i cennetin gûyâ ki bir serv-i hırâmânı” K10/47

“Ne ravza arş-ı alâ âstânından kinâyetdir
Ne ravza ravza-i cennet fezâsından ibâretedir” K13/10

“Cedvel-i Sîm içre âdem binse bir zevrâkçeye
İstese mümkün varılmak cennetin tâ yanına” K19/12

“Altında mı üstünde midir cennet-i alâ
El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır” K20/4

“Cârûbu zülf-i havrâ ferrâşı bâd-ı cennet
Derbânı izz ü devlet ikbâl perdedârı” K37/19

“Cennet gibi âlem yine her mîve firâvân” Ms28-4/1

2.2.2 Cennet-âsâ

Cennet benzetmelerinde ve cennet gibi süslü anlamlarla da kullanılmaktadır.

“O hâkân-ı keremkârın bu arz-ı cennet-âsâda

Olup gufrân ile ümm-i safiyye-hasleti der-hâb” Kt12/3

“Gören şâhâne tarh u tarz-ı resm-i cennet-âsâsın

Duâ-yı ömr-i hâkân-ı cihânân ile gûyâdır” Kt14/11

“Selsebîl-i cennet-âsâ eyleyüp tamîr onu

Zîb ü zîverle misâl-i huld câvîd eyledi” Kt31/17

2.2.3 Cennetü'l-me'vâ

Me'vâ sığınılacak yer anlamlarında gelip terkip ve tamlamalar ile de kullanılmaktadır.

“Cihânı eyledi cûd u sehâsı şöyle âbâdan

Ki reşk eyler zemîne şimdi ehl-i cennetü'l-me'vâ” Kt55/4

2.2.4 Cennet-sirişt

Cennet yaratılışlı anlamında kullanılmaktadır.

“Hoşâ nüzhet-âbâd-ı cennet-sirişt

Ki hâkinde müdgam mizâc-ı behişt” M1/24

2.2.5 Cennet-misâl

Cennet gibi teşbihinde kullanılmaktadır.

“Nev-bahâr erişdi oldu ol zemin cennet-misâl” Ms21-2/1

2.2.6 Haşr/Mahşer

Bir araya gelip toplanılan yer anlamında kullanılmaktadır. İslam dinine göre bütün canlıların öldükten sonra diriltilip toplanacakları yer olarak bilinir.

“Nehy-i esbâb-ı melâhîye k'ola tefrika-sâz

Bulmaya haşre degin berbât-ı nâhid düzen” K1/38

“Ki tâ-be-haşr huliyy-bestegân-ı huld-ı berin

Ede kılâdelerin hazretinden istikmâl” K7/25

“Bir kez zih-i kemânın öpen tîr-i mürde

Tâ haşr vahşe râtibe-i kût-ı cân verir” K3/41

“Olsa ger bâd-ı semûm-ı sahatından pertâb

Ser-i bed-hâhına tâ haşr yağardı sarsâm” K9/29

“Pâdişâhım olasin taht-ı saâdetde mukîm

Olmaya haşre degin devletinin pâyânı” K18/41

“Haşre dek olurdu ser-gerdan Hülâgûnun seri

Düşse pây-i rahşının bir kerrecik çevgânına” K19/25

“Hudâ hemîşe edüp ömr ü devletin efzûn

Celâl u câhına eyyâm-ı haşr ola pâyân” K30/14

“Gerdûn ki ona rehn kodı izz ü celâli

Ol rehne dem-i haşre degin olmaya fek” Kt6/29

“Hudâ tâ haşre dek cârî kıla emr-i hümâyûnun
Çü dâ'im kasdı şer'-i Ahmed-i Muhtârı icrâdır” Kt14/12

“Pîl-ten gûş eyleseydi ger sadâ-yı topunu
Haşre dek kalırdı başı illet-i sersâmda” Kt15/6

“Hıfz edüp dâ'im o şehenşâhı hayy-i lâ-yezâl
Devlet ü ikbâli rûz-ı haşre dek bulsun sebât” Kt18/12

“Saâdetle şerefle yümn ile mamûr olup dâ'im
Der-i vâlâsını hak kılmaya tâ haşre dek mesdûd” Kt19/13

“Nev-bahâr olsa da bî-çâre Nedîmâ nâ-şâd
Rûz-ı mahşerde meger şâd ola bâ-lutf-ı Hudâ” G5/5

“O ten ki hâk ola aşkın güdâz-ı sûzundan
Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar” G16/5

“Çâk çâk olmazsa destinde girîbân-ı seher
Rûz-ı haşr ey âh iki destim girîbânındadır” G20/2

“Görmez hayâl-i hâbda dahı rûy-ı matlabım
Ta rûz-ı haşr merdüm-i bahtım günüdedir” G29/2

“Berk-rîzân-ı havâdis tâ-be-haşr” Ms2-3/5

“Devlet ü ikbâl ile tâ rûz-ı haşr” Ms2-5/3

“Haşre dek vird-i zebân ola Nedîmâ bâ-hayf” Ms8-5/3

“Tâ haşre degin Hazret-i Îsâ gibi ben de” Mz1/2

2.2.7 Hârût-sitân

Büyü ile sihir ile uğraşan bir meleğin ismidir. Arkadaşı Marut ile birlikte Kuran’da adları anılmıştır. Babil kuyusu ile birlikte kullanılmışlardır.¹⁴

“Safha bir lahzada Hârût-sitân oldu yine

Turfa efsûn okudu bu kalem-i câdû-fen” K1/3

2.2.8 Kâf

قف a.i. Kaf Dağı. Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansızlığına inanılan dağlar zinciridir. Efsaneye göre Ye’cûc ile Me’cûc, Anka15, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır. Masallarda çok anılır. Ejderha, melekler tarafından bu dağların arkasına atılır imiş. Bu dağın yüksekliği 500 fersah imiş. Birçok yerleri su içindeymiş. Güneşin ışıkları bu dağa çarptıkça yeşile boyanır ve oradan aksedince de maviye bürünürmüş. Gökyüzündeki mavilik de bu ışıkların okyanuslardan yansımasıyla ortaya çıkarmış. Yüksekliğin, uzaklığın, ihtişamın ve kâinatın sembolü olarak şiirlerde Anka ile birlikte anılır. Ankâ kuşunun yaşadığı ve yeryüzünü çepçevre kuşattığı kabul edilen efsânevî bir dağdır. Taşıdığı unsurları bakımından ve bilhassa uzaklık timsâli olarak edebiyâtımızda geçmektedir.

“Şîr-i cihân-güşây ki çengâl-ı satveti

Sîmurg-ı Kâfa tefrîka-i âşiyân verir” K3/21

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için Pala, age. Bkz.

¹⁵

“Simurg-ı ejder-efgen ü şîr-i sipeh-şiken
Kim kûh-ı Kâf hamlesini görse yan verir” K3/22

“Hücûm-ı satvetin eyler olursa fermânın
Ferâz-ı Kâfî değil âsmânı zîr ü zeber” K12/53

“Zûr-ı bâzû-yı celâdet kuvvet-i kalb-i zafer
Kâflar tâkat getirmez hamle-i şîrânına” K19/21

“Zihî sîmurg-ı zerrin-pençe-i Kâf-ı mehâbet kim
Gelir hem-çün piristû heybetinden lerze hâkâna” K15/3

“Hele sonra duâsiyle şehenşâh-ı cihânbânın
Yürütdüler o kûh-ı Kâfî zûr u sıdk-ı himmetle” Kt16/8

2.2.9 Bâlâ-hâne

Yüce ev olarak kullanılan bu terkip övgü için kullanılmıştır. Daha çok devlet büyüklerinin bulunduğu makam için söylenmiştir.

“Rükn-i bâlâ-hâne-i devlet imâd-ı saltanat
Destgâh-ı mülk ü millet kuvvet-i bâzû-yı dîn” Kt32/1

2.2.10 Celâlet-hâne

Büyüklik evi olarak kullanılmıştır.

“Hiç tenhâ yer kalır mı ol celâlet-hânede
Kim cenâb-ı âsafın menzilgeh ü me'vâsıdır” K36/13

2.2.11 Perî-hâne

Sevgilinin evi olarak kullanılmış ve sevgiliyi büyücüye benzeterek anlam dünyası oluşturulmuştur.

“Cây edeli sînem büt-i dil-cû-yı mahabbet

Dil oldu perî-hâne-i câdû-yı mahabbet” G11/1

2.2.12 Zü'l-karneyn

İskender’in lakabı olup “iki karn sahibi” demektir. Karn ise “asır, saç bölüğü, boynuz” anlamlarında kullanılmaktadır. İskender mazmunuyla kullanılmaktadır.¹⁶

“Esâs-ı pür-şükûhu sedd-i Zü'l-karneynenden muhkem

Firâz-ı âstânı çarh-ı vâlâ-tâkdan bâlâ” Kt47/19

2.3 Dolaylı Olarak Anlatılan Mekânlar

Divan şiirinde kullanılan bazı kavramlar bir yer belirttiği halde bu yerin yeri belli olmamasından kaynaklanan mekânlarında varlığından söz edilebilir. Bu yerleri ise doğrudan bir anlam belirtmediği ve dolaylı bir anlatım söz konusu olduğu için bu sınıf altında değerlendirmek gerekir. Örneğin *devlet* kavramı ve bu kavramın eş anlamlıları herhangi bir yeri belli etmiyor ama burada bir mekân söz konusu olduğu ise inkar edilemez bir durumdur. Bundan dolayı bu yeri dolaylı anlatımlı mekân olarak ele alınacaktır. Bir başka husus ise mazmunlar ve mitolojik kahramanlarıdır ki bu şahıslar bulunduğu yer hakkında bilgi vermelerinden dolayı doğrudan değil dolaylı olarak anlatılan mekânlar arasında değerlendirilecektir. Bu hususa örnek ise *Rüstem*’in¹⁷ İran mitolojisindeki anlamı ile birlikte İran’ı temsil niteliği taşıması ile bir mekân özelliği göstermektedir.

2.3.1 Devlet

Saadet ve mutluluk anlamlarına gelmekle birlikte eğer vatan anlamlarında kullanılmışsa mekân algısı ile değerlendirmek gerekir. Çünkü vatan ve devlet en büyük mekân unsuruna sahip özelliklerdir.

“Cihânı bend eder sana o perçem gayri n'eylersin

Yürü ey serv-i âzâdım başında yürü devlet var” Kt64/2

“Kadîmî âşiyân-ı devlet ü iclâline hâlâ

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için Pala, age. Bkz.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için Pala, age. bkz.

Konup sîmurg-âsâ eyledin güsterde bâl ü per” K27/2

“Devletinde böyle bir şemşîr-peyker nazm ile
Şerha çekdim sîne-i gül-berk-i handân üstüne” K2/45

“Zamân-ı devletinde Hazret-i Allaha şükr olsun
Belâsın buldu baht-ı bî-vefâ gerdûn-ı hercâyî” K8/12

“Cenâb-ı hazretin devletle ol sadrı edüp teşrîf
Edelden emn ile âsûde tedbîrin berâyâyı” K8/31

“Bi-hamdillah ki oldum devletinde matlaba nâ’il
Çerâğ etdin inâyetle Nedîm-i zâr-ı şeydâyı” K8/45

“Kılup zât-ı şerîfin mesned-i devletde Hak dâ’im
Müsahhar eyleye fermânına etrâf u enhâyı” K8/50

“Gürûh-ı dâiyan bir bir öpüp dâmân-ı iclâli
Hele ol devlet-i ulyânın oldum ben de şâyânı” K10/23

“Şehenşâhâ hidîvâ şihriyârâ âsman-kadrâ
Bu devletle bu abd-i kemterin sebk etdi akrânı” K10/24

“Gelüp ikbâl ile devlet desin dergâhına her gâh
Penâhım melce'im ümmîdgâhımsın me'âbımsın” K17/33

“Çok duâ aldırıyor pâdşehim hazretine
Devletinde edüp erbâb-ı dile ihsânı” K18/37

“Devlete verdi nizâm-ı tâze re'y-i enveri
Herkesi irgürdi lutfu rütbe-i şâyânına” K19/66

“Velîkin devletinde ihtiyâcım yok o mîrâsa
Dür-i nazmımla pürdür hâmemin ceyb ü girîbânı” K21/23

“İlahî dâim et Dâmâd İbrâhîm Pâşâyı
Hemîşe eylesin devlet derinde vaz-ı pîşânî” K21/28

“Âhir bilirdi kendüyi mazûl çarh-ı dûn
Devletle ibtidâda vezîr olduğun zamân” K22/11

“Hak bu kim ancak bu rütbe imtidâd-ı vüsâtı
Bu hümâyun devlet-i ulyâya ihsân eyledi” K24/16

“Devlet-i ulyâda üç hâlet ki vardır onları
Hak fakat bir fırka-i vâlâya erzân eyledi” K24/17

“Biri istiklâl ü biri mülk ü biri imtidâd
Bu üçü bu devleti mümtâz-ı akrân eyledi” K24/18

“Hâsılı hakk-ı sühan budur ki devlet demeğe
Hak hemân bu devlet-i ulyâyı şâyân eyledi” K24/23

“Ber-kâm olasin mesned-i devletde hemîşe
Münkâd ola fermânına çarhın deverânı” K25/19

“İşidüp makdem-i âlîsini pûyân olarak
İzz ü ikbâl der-i devlete şâdan geldi” K32/9

“Hak teâlâ kıla ikbâlini efzun ki onun
Devlete himmeti ile ser ü sâman geldi” K32/11

“Eyle sadr-ı azamı sen ber-karâr
Devletin te'yîde makrûn eyle hem” K33/6

“Maskat-ı re's-i himemdir dûdmân-ı devletin
Dergehin ehl-i kemâlin melce vü me'vâsıdır” K36/24

“Şekl-i evvelden bu devlet bir delîl-imuntazam
Re'y-i pür-nûrun onun külliyet-i kübrâsıdır” K36/28

“Şenlik oldu kesildi kurbânlar
Olunup devlete duâ vü senâ” K38/21

“Zamân-ı devletinde sürdüğüm zevk u safânın hep

Alır benden hesâbın bir bir ol hasm-ı sitem mâye” Kt3/10

“Bütün erbâb-ı devlet abd-i hâsındır çerâğındır
Senindir cümle hep şevketlü hünkârım çırâğanlar” Kt4/3

“Devleti dâ'im ola pâdişeh-i devrânın
Devletinde ola hem-vâre gönüller handân” Kt11/14

“Zamân-ı devletinde çün tamâm oldu üç anbarlı
Temâşâsına teşrîf eyledi iclâl u haşmetle” Kt16/3

“Zamân-ı devleti ıyd-ı neşât u şâdmânîdir
Meserretidir nümâyan her taraftan rûy-ı gam nâ-bûd” Kt19/3

“Benân-ı hâme-i müşkil-güşâsından olur meftûh
Gerekse devletin her müşkili kufl-ı hadîd olsun” Kt20/14

“Tamâm oldukda dedi seyr edenler tarh-ı dil-cûsun
Hudâyâ devlet-i bânisi dâ'im ber-mezîd olsun” Kt20/21

“İmâm-ı milket ü millet hatîb-i minber-i şevket
Muîn-i dîn ü devlet muktedâ-yı cümle-i şâhân” Kt21/2

“Duâ-yı hayrı halka beş vakitte farz-ı zimmetdir Ki
oldu devletinde şeş cihet mamûr u âbâdân” Kt21/4

“Suyu başından edüp icrâ o hâkân-ı kerîm
Ehl-i devlet ol sudan çok çeşme peydâ eyledi” Kt22/3

“Şöyle kuvvet buldu devlet ahd-i iclâlinde kim
Avdet etdi gûyiyâ bir pîre eyyâm-ı şebâb” Kt30/4

“Lutf u ihsânıyla yapıldı nice vîran gönül
Devletinde oldu âbâdan nice cây-ı harâb” Kt30/10

“Himmetin tahrîk edüp hubbû'l-vatan kıldı onu
Lutf u ihsânından el-hak lâyıkınca hisse-yâb” Kt30/14

“O rûşen gevher-i âlem-bahâ-yı devlet ü ikbâl
Müzeyyen-sâz-ı tâc u devlet ü şân oldu bir günde” Kt34/12

“Şifâ-yı sadr-ı devlet kuvvet-i bâzû-yı emniyyet
Esâs-ı madelet rûkn-i rekîn-i devlet-i uzmâ” Kt37/2

“Vezâret hânedân-ı devletine ced-be-ced mevrûs
Fazîlet zâtına lutf-ı Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ” Kt38/18

“Ola makrûn-ı envâ-ı inâyât-ı Hudâ zâtı
Hemîşe hânedân-ı devletin mamûr ede Mevlâ” Kt38/20

“Yemîn-i saltanat bâzû-yı himmet melce-i izzet
Emîn-i dîn ü devlet âb-ı rûy-ı millet-i beyzâ” Kt43/2

“Devletinde çü veliyyü'n-ni'am-ı zî-şânın
Etdi tevsîine himmet o hidîv-i âgâh” Kt44/8

“Hudâ sâhiblerinin devlet ü câhın kıla efzûn
Aceb makbûl ü pâk ü dil-güşâ devlet-serâoldu” Kt45/9

“Şehenşeh devletinde ol vezîr-i âsman-mesned
Yapup bu çeşme-i pâki güzel hayr eyledi hakkâ” Kt51/9

“Cenâb-ı âsaf-ı Cem-câh İbrâhîm Pâşâ kim
Vücûdu mâye-bahş-ı intizâm-ı dîn ü devletdir” K13/35

“Şekl-i evvelden bu devlet bir kıyâs olsa onun
Re'y-i pâki şartıdır külliyyet-i kübrâ gibi” K16/23

“Nedîmâ harf-i menkût ile târîhin hesâb etdim
Îmâret yapıdı sâhib-devlet İbrâhîm Pâşâ pâk” Kt28/4

“Cenâb-ı Hazret-i Dâmâd İbrâhîm Pâşâ kim
Vücûduyla yeniden buldu revnak devlet-i ulyâ” Kt50/9

“Vezîr-i âkil ü kâmil müşîr-i bî-muâdildir

Zamân-ı devletinde oldu âsûde bütün dünyâ” Kt55/3

“Hudâ kılsın hemîşe devletin pâyende ol sadrın
Hemîşe re'y ü tedbîri ola âlemde mülk-ârâ” Kt59/7

“Nizâm-ı din ü devletdir senin zât-ı hümayûnun” Ms1-4/3

“Hak tealâ ede ömr ü devletin” Ms2-2/11

“Devletin Allah kılsın ber-devâm” Ms2-6/2

“Devletinde askeri tanzîm edüp” Ms2-6/7

“Düşmüş vatanında gurbet-i câvîde” R11/2

“Sadr-ı devlet kâh-ı izzetle müdâm” Ms2-5/9

“Hak tealâ sadr-ı devletde onun” Ms2-5/13

“Dâimâ devletin ber-karâr olup” Kş 2-4/1

2.3.2 Kışver/Milket

Ülke anlamında kullanılmaktadır. Bu gibi yerler herhangi bir yeri tam olarak belirtmediği için belgisiz oldukları için dolaylı anlatımlarda, mekân olarak kullanılmıştır.

“Kitâb-ı mehdinin bir lafzını takrîr müşkildir

Bütün erbâb-ı nazma hâs olunsa milket-i manâ” Kt38/19

“Emîr-i kişver-i endîşe kim hall-i maânîde
Eger bir nokta koysa hâmesi bircis der yekfî” Kt48/2

“Kişver-i hüsne aceb âşûblar düşmüş yine
Çekmiş ebrû hançer ol ber-geşte müjgân üstüne” K2/21

“Hak budur kim pâdişâhım böyle bir dâna vezîr
Etmedi bu ana dek zîbende hiç bir kişveri” K4/50

“Kişver ki bir mahbûbdur vaslı onun matlûbdur
Nâz etse dahı hûbdur vuslat mukarrerdir ne gam” K11/12

“Ne böyle âsaf-ı zî-şânı buldu bir iklîm
Ne böyle sadr-ı cihânbânı gördü bir kişver” K12/38

“Perverde-i ihsânı olan kişver ü mülkün
Hâkinde biter lâle-veş eyyâm-ı cüvânî” K25/3

“Şeh-i sâhib-zafer sâhib-kırân-ı heft-kişver kim
Gubâr-i pâyine şâhân-ı âlem çehre-fersâdır” Kt57/3

“Hidîv-i bahr u ber ferman-revâ-yı heft kişversin” Ms1-4/6

2.3.3 Memleket

Ülkelerin eş anlamlısı olarak kullanılmış olup genel anlamlar taşımaktadır.

“Sen ammâ ey hidîv-i muhterem evvel zuhûrunda
Bütün bir memleket halkına kıldın kâm-bahşâyî” K8/6

“Memleketler kıldı ihsân ona kim her birinin
Hasreti çok şehirleri nâlân u giryân eyledi” K24/25

“Gerçi Cengîziyye haylî memleket zabt etdi lîk
Anları az demde Hak makrûn-ı hızlân eyledi” K24/22

2.3.4 Mülk

Birçok anlamda kullanılmıştır. Bir hükümdar veya devletin hüküm ve idâresi altında bulunan toprakların tamâmı, memleket: Vakıf olmayan, mülkiyeti şahsa âit bulunan yer veya binâ: Ülke, âlem, diyar, dünya: Dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal: anlamlarında kullanılmaktadır.

“Sana temlîk eylesin Hak bir yere cem eyleyüp
Mülk-i dehri ömr-i Hızır devlet-i İskenderî” K4/54

“Şeh-i nev-sikke-i nazmım ki benim mülkümde
Zer-i hurşîd ise de nâ-seredir nakd-i kühen” K1/10

“Edüp halkı yeniden mülk ü mâl ü câhına mâlik
Cihâna eylemişken böyle lutf-ı âlem-ârâyî” K8/7

“Sen otur ikbâl ile taht-ı şehenşâhîde şâd
Mülkler olsun müsahhar askerin şîrânına” K19/76

“Sadr-ı azamla kılup te'yîd izz ü şevketin

Anı mülk ü millete tavîze-i cân eyledi” K24/32

“Hoş geldin eyâ mülkün ümîd-i dil ü cânı
Ey sîne-i dâd ü dihişin hırz-ı amânı” K25/7

“Tabîb-i illet-i âlemsin ey düstûr-ı mülk-ârâ
Bulur her kande varsan illet ü endûh pâyânı” K29/4

“Gitdiğince perde-birûn oldu nâz u nahveti
Mülk-i manâ sanki hâs-ı hâme-i gûyâsıdır” K36/32

“Hidîv-i mülk-perver kim sezâdır andan İskender
Nizâm-ı saltanat talîmin alsın müstefîd olsun” Kt20/8

“Bu vâlâ mevkiî nîme'l-bedel edince istishâb
Saâdetle şeref-bahş oldu bir gün sadr-ı mülk-ârâ” Kt37/13

“Karîn oldukça fetk-ı mülke tedbîri olur zâhir
Hâlet kim nümâyândır miyân-ı zahm u merhemde” Kt39/6

“Mücerreb olmağ ile her cihetden sıdk u ihlâsı
Anı kurbiyle ihyâ eyledi hâkân-ı mülk-ârâ” Kt46/8

“Kemâl-i rüşdüne erkânı mümtâz olduğu şâhid
Husûsâ kim vezîr-i azamı düstûr-ı mülk-ârâ” Kt50/8

“Hep işvelerin eylemede aklımı târâc
Ey şûh hasen mülkünün âşûb-ı cihânı” Kt83/2

“Türk-tâz-ı çeşm-i pür-kârın mıdır zâlim senin
Olmağ ile pîşesi nazm-ı umûr-ı mülk ü dîn” Ms3-4/1

“İster isen Husreva bağışla mülk-i hâveri” Ms31-2/3

2.3.5 Mahal/Mahalle

Mahaller, yerler, mekânlar, mevkiler anlamlarında kullanılmaktadır.

“Aceb muhtâc idi âb-ı revâna bu mahal hakkâ
Hayât-ı tâze verdi halka lûtfu câvidân olsun” Kt52/6

“Bu mahalle âb-ı sâfîye katı muhtâc idi
Hakka şükr olsun bu mâ atşânı irvâ eyledi” Kt22/5

“Yapdı neşr-i ilm için böyle mahall-i bî-bedel
Kim fezâsı döndü ziynetle bahâr-ı nev-rese” Kt27/3

2.3.6 Sahâ

Alan, avlu anlamlarında kullanılmaktadır.

“Ol denlü sahâsında feyz ü neşât var kim
Olsaydı ger zamânın âsâyış ü karârı” K37/6

2.3.7 İslâmiyân/İslâm

İslam dininin hakim oldukları yerler olarak kullanılmaktadır.

“Edüp İslâmiyân mülkünde adl âyînini tecdîd

Yeniden verdi revnak hanedân-ı Âl-i Osmâna” K15/28

“Kılıp ahlâtı fasd-ı bî-mahal tahrîk olmuşdu

Halel târî mizâc-ı devlet-i İslâmiyân üzre” K5/38

“Nigâh-ı şefkatindir mülk-i İslâma veren revnak

Senin lutfunladır hep böyle zeyn olmuş gül-istânlar” Kt4/2

“Ehl-i İslâma nasîb etdi Hudâ çok memleket

Nice şehirler geldi bast-ı adl ü ihsân eyledi” K24/14

2.3.8 Sâki/Sâkiyâ

Meclislerde içki dağıtan kişi olarak bilinen sâkî, meclis ile birlikte kullanıldığı için dolaylı olarak mekân olarak değerlendirilir.

“Sâkiyâ pertevi câmından alırken hurşîd

Çeşmimiz târ ede lâyük mı şeb-i derd ü mihen” K1/18

“N'ola mihr ü kamer şem olsa tâk-ı pür-safâsında

Ki rûz u şeb matâf-ı sâkinân-ı arş-ı alâdır” Kt14/10

2.3.9 Rıdvân

Cennetin kapısında olan büyük meleğin adıdır. Cenneti temsil etmiştir. Bundan nedenle dolayı mekân olarak değerlendirilmiştir.

“Şöyle pür-zîb oldu kim resmin alup Rıdvân onun

Turrâ-yı havrâyı ona ser-nigûn bîd eyledi” Kt31/18

“Şimdi bir şekle dahı girdi ki tâ cennetden

Gelüp etmekde temâşâ onu Rıdvân her gâh” Kt44/9

2.3.10 Dergâh/Dergeh

Tekke, kapı önü anlamlarına gelip terim anlamı olarak tarikat mensuplarının toplanıp ibadet ettikleri yere denir. Dervişler ve şeyhlerin bulundukları yerlerdir.

“Budur dergâha şimdi arz-ı hâl-i bende-i nâ-çîz
Ki ey sadr-ı güzîn ey müttekâ-pîrâ-yı Dârâyî” K8/43

“Mesûd ola ıydın eyâ şehenşâh-ı gerdûn-haşem
Dergâhın olsun husrevâ ikbâle dâ'im mültesem” K11/1

“Herkes erişir anda murâdına onunçün
Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır” K20/7

“Hudâvendâ meserret arz-ı hâl etdikde dergâha
Bu gûne bir kasîdeyle muvaşşah kıldı unvânı” K21/15

“Muallâ-menzilet Behrâm-savlet Kahramân-heybet
Ki şehler fahr eder dergâh-ı âlîsinde hidmetle” Kt10/2

“Şehriyâr-ı yem-himem Sultân Ahmed kim onun
Hidmet-i dergâhına şâyeste Hârûnû'r-Reşîd” Kt13/1

“Vezîr-i azam u dâmâdı ol hâkân-ı zî-şânın
Ki kemter çâker-i dergâhıdır ihsân u lutf u cûd” Kt19/5

“Temâşâ-yı cemâl-i yâra mâni olduğu dursun

Komaz rû-mâla ruhsat hâk-i dergâh-ı muallâya” Kt3/5

“Ol şehenşâh-ı hümâyun-kadr vâlâ-rütbe kim
Fahr eder dergâhına İskender etse intisâb” Kt30/2

“Yani Bû İshak İsmail Efendi kim eder
Sâha-i dergâhına İbnü'z-Zekâ vaz-ı cebîn” Kt32/4

“N 'ola şimdi salâh ümmîdin etsem kâr-ı âlemden
Ki bir dergâh-ı âlî-şan melâz-ı hâs u âm oldu” Kt7/6

“Düşüp at boynuna hurşîd tâ çarh-ı çihârumdan
Erişdi geldi dergâhında derbân oldu bir günde” Kt34/10

“Saltanat baş urmayaydı dergeh-i ikbâline
Tığ-veş âzâr ederdi re'si lafz-ı efseri” K4/28

“Yâ nice vasf etmeyem kim dergeh-i cûdunda ben
Olmuşumdur böyle bir lutf-ı amîmin mazharı” K4/41

“Hele ol dergeh-i iclâline bir hidmetim geçse
Bu lutfun böyle hayrân eylemezdi cân-ı şeydâyı” K8/36

“Vezîr-i pür-himem Dâmâd İbrahîm Pâşâ kim
Eder İbnü'l-Amîdi dergeh-i cûdunda derbânı” K10/9

“Sana İskenderi teşbîh edenin aklı mı var
Olabilmez o senin dergehinin derbânı” K18/33

“Dergehindir melce-i erbâb-ı câh
Hidmetindir mefhar-ı ehl-i ni‘am” K33/8

“Çâker-i dergeh-i saâdetidir
Sad hezâran Sikender ü Dârâ” K38/7

“Hele el-hamdülillah kurtulup dest-i cefâsından
Kaçup geldim efendim dergeh-i adlindeşekvaya” Kt3/11

“Şehriyâr-ı azamet-güster ü âlî-şan kim
Olamaz dergeh-i ikbâline Dârâ derbân” Kt11/2

“Sezâ gül-gonca-i şâdî ile bâd-ı sabâ-yı feyz
Birisi dergehinde kufl u birisi kilîd olsun” Kt20/20

“Sikender kim ki onun dergehinde ede çâkerlik” Ms1-4/13

“Dergeh-i vâlâna rû-mâl eyleyüp” Ms2-6/3

“O günlerde koyup yüz yerlere dergâh-ı Bârîde” Ms1-1/13

“Bende-i dergâhı zûr-â-zûr ola” Ms2-3/10

“Pâdişâhım dergehinde bendedir şâhan senin” Ms31-1/1

2.3.11 Âd ü Semûd

Kur’ân’ın birkaç yerinde bahsedilen helak olmuş bir kavim olma hasebiyle divân şiirinde kullanılmıştır. Kur’ân ‘da ise A’râf Sûresi 74. Ve 78 Ayetlerinde de adları geçmektedir.

“Kahr eylediler bâd-ı bürût ile cihânı

Bakmaz mı bu câh ehli aceb Âd ü Semûda” G122/3

2.3.12 Zemîn

Yeryüzünün tamamını kapsayan alana denmektedir. Divan şiirinde dünya içinde bu tabir kullanıldığı görülmektedir.

“Gâhî ki böyle cûş u hurûş-ı sipâh-ı kîn

Pây-ı zemîne zelzele-i nâgehân verir” K3/4

“Zemîn ü tarhı aslından da müstevfî idi lakîn

Edüp tecdîdine himmet o düstûr-ı kerem-pîrâ” Kt43/14

“Böyle bir rûz-ı saâdin mislini az gördü çarh Gerçi

kim çokdan zemîn üstünde devrân eyledi” K24/5

“Hâk-i iclâl-i veliyyü'n-nîama yüz sürelim

Bir iki beyt ile çün girdi ele böyle zemîn” K26/8

“Zemîne edüp lutf -ı tabî eser

Bu kaddi nihâl-i gül andan çeker” M1/63

“Bak ol zemîn-i hûb u dil-cûy u müşk-bûya
Seyr et o sakf-ı pâki pür-nakş u pür-nigârı” K37/4

“Avfa muhtâcım bu tabîrimde taksîr eyledim
Belki ey yektâ-neverd-i ser-zemîn-i dâveri” K4/5

“O rûtbe etdi bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlûfer” K12/1

“Hudâvendâ hidîvâ âsafâ lutf-ı amîminden
Zemîn ahdında fahr eyler behîşt-i câvidân üzre” K5/32

“Re'yinle eder zemîni teshîr” Ms5-3/1

“Yakışdı zûlf-i hûbân-veş zemîne saçlı sünbüller” Ms33-2/2

2.3.13 Rezm/Rezmgâh

Farsça’da Cenk, kavgâ, savaş anlamlarına gelmektedir. Bu münasebetle de savaşın yapıldığı yeri belirttiği için dolaylı mekân olarak kullanılmaktadır.

“Hem-nâm-ı Murtazâ Ali Pâşâ ki rûz-ı rezm
Şemşîri Zül’-fikâr-ı Alîden nişân verir” K3/20

“Sensin ol dâver k’olur rezminde dâim kârger
Kahramânın tîğî Sâmin gürzi Zâlin hançeri” K4/26

“Dem-i nev-bâve-çînî-i tarabdır geçdi vakt-i rezm
Murabba şakk urulsun bad-ezin nevk-i sinân üzre” K5/3

“Şihâb-ı âsman boy gösterirse rezmgâhında
Tüfengin mühresiyle kâmet-i ömrün düâ eyle” Kt5/7

2.3.14 Mekân/Kevn ü Mekân

Yer, mahal, oturulan yer, ev, mesken gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

“Ammâ ne fikr ü zikr kim âgâh olanlara
Yâdı atâ-yı Hâlık-ı kevn ü mekân verir” K3/14

“Bir gûşe-i nigh ile mimâr-ı himmeti
Sûrâh-ı mûra vüs'at-ı kevn ü mekân verir” K3/28

“Gülşen-i pür-ziynet-i kevn ü mekân durdukça dur” Ms6-1/5

“Yâ buyurdu izz ü şevketle şeh-i vâlâ-mekân” Ms3-6/4

2.3.15 Makâm

Durulacak yer, durak, mekân, mahal, devlet kademesinde yüksek mevki, yüksek ve önemli memûriyet, mansıp, câh anlamlarında kullanılmaktadır.

“Verüp meydânın İbrâhîm Pâşâ edhem-i azmin
Rikâba yümn ü câh u şân ile kâ'im-makâm oldu” Kt7/22

“Bu rûz odur ki revâdır makâm-ı hidmetde
Sipîhr-i pîr-i kühen-sâlin ola kâmeti ham” K23/2

“O verir âb-ı hayât içre perî-zâda makâm Bu
eder sath-ı hevâ üstüne tarh-ı gülşen” K1/51

“Olup o mesned-i vâlâda çok zamân mümted
Eder makâm-ı refî‘inde devlet ile karâr” K6/56

“Sudûr etdi lisân-ı mürşîd-i ilhâmdan târîh
Bu cây-ı pâkde kırklar makâmı buldu unvânı” K39/7

“Hemân zât-ı kerîmi dâ‘imâ izz ü sa‘âdetle
Makâm-ı câh u ikbâl üzre şâd u kâm-rân olsun” Kt52/9

“Ey mu‘azzam husrev-i âlî-makâm” Ms2-6/1

“Ey muazzam yüce makamlı güzel.”

2.3.16 Arsa

Yer, meydan, açık ve boş alan. Şehir, kasaba, köy gibi yerleşme merkezlerinde üzerine binâ yapılmak üzere ayrılmış toprak parçası olarak değerlendirilir. Dünya olarak kullanıldığında bahçeler ile verilmiştir.

“Kimseler yaklaşılamaz yanına illâ nusret
Berk-ı şemşîri ki bir arsada cevlâna gelir” K14/21

“Arsa-i haşmetinin cûd u himem ferrâşı
Dergeh-i devletinin lutf u kerem derbânı” K18/23

“Bir kez şu arsagehde dirîğ ey levend-i şûh

Pâ-mâl-i ablak-ı haşir-engîzin olmadık” Kt68/3

“Arsa-i ma‘nâda el-hak yekke-tâz oldun Nedîm
Esb-i tab‘-ı çâpükün gitdikçe meydân almada” G134/6

“Gör temâşâyı Nedîmâ sen de Nâmî Han dahı
Gûy u çevgân oynadırsa arsa-i tanzirde” G137/10

2.3.17 Cânib

Yön anlamlarına gelmektedir. Divan şiirinde sultanların hüküm alanlarını belirtmek için kullanılmıştır.

“Temâşâ kıl şu havzın vüsatine bak bu kasr-ı nev
Muhât olmuşdur iki cânibden bahr ile gûyâ” Kt37/24

“Gûyiyâ her cânibi bir başka dünyâdır onun” Ms44-5/2

2.3.18 Çâh/Çeh

Farsçada kuyu anlamında kullanılıp Hz. Yusuf ile özdeşleşmiş bir kavram unsuru olmaktadır. Bunun dışında Babil kuyusu içinde kullanıldığı görülmektedir.

“Çehler-i tâb-ı temûz eyledi bî-âb ammâ
Oldu lebrîz gül-âb-ı der ile çâh-ı zekan” K1/16

“Hemân Hak dâ'imâ ol şehriyârı eyleyüp mansûr
Ede a‘dâsını üftâde dâ'im çâh-ı hızlâna” K15/38

2.3.19 Fülk

Küçük kayıklar için kullanılmaktadır. Zevrak ve gemi ile birlikte de kullanıldığı gözükmemektedir.

“Şekvâyı koy Nedîm ki elbet bu rûzgâr

Eşkeste fülk-i kâmina bir bâdbân verir” K3/69

2.3.20 Hâk

Toprak, dünya anlamlarına gelip terkip ve tamlamalar ile kullanılmıştır. Divan şiirinde daha çok hâk-i pây olarak kullanılmaktadır.

“Zihni çarh-ı nühüme râh-nümâ-yı sür‘at
Merkez-i hâke vekârı nesak-âmûz-ı seken” K1/46

“Kuruldu taht-ı âlî-baht tarz-ı dil-pesend üzre
Döşendi pîşgâha ol murassa‘ ferş-i hâkânî” K10/3

“Fasl-ı gül dahı hemân bir iki günden sonra
Hâk-bûs-ı der-i düstûr-ı cihânbâna gelir” K14/9

“Eger İsfendiyâr etmiş olaydı hâk-i pâyin kuhl
Ururdu dest-i red müjgânı tîr-i pûr-ı Destâna” K15/15

“Çeküp tîğ-ı cihâdı hamdülillah kıldı efkende
Adûnun tenlerin hâk-i siyâha serlerin kana” K15/27

“Meger ki arz ede hâk-i der-i inâyetine
Nühufte râzımı ihsân edüp bir ehl-i himem” K23/37

“Allah bilir ki etmiş idim hâk-i pâyine
Bir iki def‘a arz-ı merâm etme niyyetin” Kt/1/10

“Budur Hakdan ümîdim çünkü sürdüm hâk-i pâye yüz
Şifâ-yı mahzûr lutfun Nedîm-i zâr ü şeydâyâ” Kt3/12

“Yıkup hâke berâber arsasın dahı edüp tevsî‘
Bu güne sonra kadrin kıldı tâk-ı çarhdan bâlâ” Kt43/15

“Zihî nev-mesned-i şâhâne vü tarh-ı vezîrâne
Ki cârûb olsa lâyık hâki üzre şeh-per-i ankâ” Kt23/58

“O ten ki hâk ola aşkın güdâz-ı sûzundan
Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar” G16/5

“Söyleyin sâkîye öldükde Nedîm-i zârına
Eylesin tahmîr-i hışt-ı lahd hâk-i kûzeden” G108/5

“Dilden eyler refte çerk-i nahveti pâ-mâl olan
Hâk-i rehi mübtenâ-yı kârdır câdulara” G128/5

“Hasret-i çeşminle ben hâk-i siyâh olsam dahı
Baht âhir sürme-i çeşm-i gazâl eyler beni” G145/8

“Arz-ı hâlim çok efendim hâk-i pâ-yı devlete
Lutfun ammâ bî-niyâz-ı arz-ı hâl eyler beni” G145/9

“Sadr-ı bülend-rütbe ki ben yalnız değil

Hâk olmadır derinde sipihrin de niyyeti” G151/9

“Şu‘le serv-âsâ çıkar hâkimden ol yerlerde kim
Pây-mâl-i tevsen-i âteş-hırâm etdin beni” G159/2

“O şûhun la‘l-i şîrîni gamiyle hâk olan zârın
Nebâtın mı yedin tûtî ki mercân oldu minkârın” Mf/9

“Kılup çün ferş hâk-i pâ yine yüzüm
Fedâ eyleyim hem yoluna özüm” M1/10

“Perverde-i hâk-i âstândı” Ms5-2/5

“Dehrin âb-ı rûyusun bu hâk-dân durdukça dur” Ms6-1/1

“Ey nahl-ı nâz yok mu bu hâke temâyülün” Ms9-4/2

“Hâk-i pâ yine Nedîmâ yine yüzler sürsem” Ms13-5/2

“Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum” Ms25-1/1

“Sen salın cânâ yolunda hâksâr olsun Nedîm” Ms25-5/3

“Hâk-i pâye çünki yüzler süremem” Kş1/3

2.3.21 Kabr

Mezar olarak kullanılan yerler divan şiirinde bulunduğu konum itibariyle önemli yerlerdendir. Değişik anlam ilişkileri kurmuş mekânlardandır.

“Türâb-ı kabrine merhûmenin ikrâm içün yaptı

Reh-i Hakda diyâr-ı Üsküdâra çeşme-i pür-âb” Kt12/7

2.3.22 Kafes

Güzel sesli kuşların tutulduğu yerdir. Bu bakımdan kafes teşbih sanatına daha uygun unsur görülerek kullanılmıştır. Kişinin gönlünün kuş olması ve kafeste olması bu benzetmeden ortaya çıkmaktadır.

“Hezâr anda gördü gülü der-kafes

Eder mi dahı âşiyânın heves” M1/45

“Murg-ı âvâreyi âmâde-i pervâz edegör

Dest-i eyyâm şikest etmeden evvel kafesin” G68/2

“Bunca demdir ki gülün eyledi bûlbûlden dûr

Dâd elinden bu şikest olası künc-i kafesin” G68/4

“Dil değil tende ümîd-i çemen-i kûyun ile

Bir giriftâr-ı kafes murg-ı tapân ancak bu” G113/4

“Lâyık mı güller açıla feyz-i bahâr ile

Bûlbûl kafesde zâr u tenûk hâr hâr ile” G136/1

2.3.23 Kenâr

“*Su kenarı. Ulaşılmak istenen hedefin konumlandırıldığı bir mekândır.*” (Tetik, 2015)

“Kenâr-ı mevce-i deryâda el-hak şekl-i matbûu
Müşâbih talat-ı hûbâna taraf-ı zülf ü pür-hamda” Kt39/12

“Geh varup havz kenârında hırâmân olalım” Ms40-3/1

2.3.24 Künc

Köşe, bucağ anlamlarında kullanılıp “*hem dervişliğe hem de yalnızlığa açılan iki yönü vardır. Dervişlik küncü uzlet, istiğna, feragat değerlerini barındırır. Geniş mekânlara tercih edilir ve mahzen gibi içinde gizli bir hazine barındırır. Harabat ile eş değer görülebilir.*” (Tetik, 2015)

“Hurûşa başladı nâgâh künc-i hâtırdan
Hezâr vesvese sad gûne ârzû-yı muhâl” K7/10

“Künc-i uzletde çü ankâ âşîyan tutdunsa ger
Bâri tîğ-ı zer birun kıl beyzâdan tuğrâ gibi” K16/11

“Ser-mest yatur künc-i dimâğında safâdan
Mecnûnu serâsîme eden bûy-ı mahabbet” G11/2

2.3.25 Kâfir-istân

Müslüman olmayan insanların bulundukları yer anlamında kullanılmıştır.

“Hâl kâfir zülf kâfir çeşm kâfir el-amân
Ser-be-ser iklîm-i hüsnün kafir-istân oldu hep” G9/3

“Böyle mülk-i hüsnü yek-ser kâfir-istân eyleyen” G103/3

2.3.26 Lubetgâh

Oyun oynanan yer anlamına gelmektedir. Divan şiirinde dünyaya teşbih yapıldığı da görülmektedir.

“Oldu âhır mâye-i hayret bu lubetgâhda

Sanat-ı mansûbe-i aşkın dil-i ferzâneye” G124/4

2.3.27 Mihrâb

Mihrab camilerde imamın namaz kıldırırken durduğu yer anlamında olup “Çok büyük oranda kaş ile ilgili anlam örüntüleri ile kullanılır. Kırpikler de bu mihrabın cemaatidir.” (Tetik, 2015)

“Şehenşâh-ı hümâyun-pâye Sultân Ahmed-i Gâzî

Füruğ-ı şem-i mihrâb-ı hilâfet sâye-i yezdân” Kt21/1

“Secde-ber mihrâb-ı nal-i esbine mâh-ı felek

Müftehir bûs-ı süm-i rahşınla mihr-i hâverî” K4/7

2.3.28 Me’vâ

Sığınacak yer, makam, yurt, mesken anlamlarında kullanılmaktadır.

“Tâ ki her sâl eyleye ıydın neşât-ı makdemi

Sahn-ı Sad-âbâdı leb-rîz-i ferah me’vâ gibi” K16/53

“Hak teâlâ ol şehin ikbâlini efzûn ede

Kim der-i lutfun cihân halkına me’vâ eyledi” Kt22/7

“Nûr-veş cârî olup bu âb-ı sâf u dil-pezîr

Teşnegânın dillerin eşvâka me’vâ eyledi” Kt22/5

“Fezâsı kârbân-ı nev-bahâra mesken-i vâsi’

Fenâ-yı revzeni bâd-ı sabâ seyyâhına me’vâ” Kt37/23

2.3.29 Mesken

Oturulan yer anlamında kullanılmaktadır.

“Şehâb-ı lutfu eger bahre etmese imdâd

Meşîme-i sadef olmazdı mesken-i gevher” K12/31

2.3.30 Meydân

Büyük, geniş, açık alan anlamlarına gelip savaş ve oyun alanları için de kullanılmıştır.

“Der kabza edüp kilkini meydân-ı hünerde

Hakkâ ki Nedîm oldu bugün haylî ter-endâz” G46/5

2.3.31 Minber

Câmi içinde genellikle mihrâbın sağ tarafında bulunan, cuma namazının farzından önce hatîbin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü olarak kullanılan yerdir.

“Zîver-i hutbesine ancak olurdu şâyân

Olsa bir minber-i nüh-pâye eger nüh ecrâm” Kt2/8

“Senin nâm-ı şerîfindir tırâz u sikke vü minber” Ms1-3/3

2.3.32 Otağ

Türklerde; büyük çadır, büyüklere mahsus yüksek etekli geniş ve süslü çadırlar için kullanılmış bir isimdir.

“Fark-ı hurşîd ile gül-perçem-i tûğun yektûy

Evc-i ayyûk ile mencuk-ı otağın yek-ten” K1/81

“Görelde ferr-i mencuk-ı otağın bî-karâr oldu

Dırahş-ı nûr hurşîd üzre hurşîd âsmân üzre” K5/21

2.3.33 Râh/Reh

Yol anlamlarında kullanılıp divan şiirinde sevgilinin geçtiği yolun tozu anlam dünyasıyla verilmiştir.

“Kopsa yerinden irmek içün gerd-i râhına

Vehm ü hayâle bahs ile bin yıl zamân verir” K3/37

“Nice şâhid ki hırâm eylese râhında durup
İşve vü nâz u niyâz ile çekerler gerden” K1/5

“Ne vech sudûr eyler efendim şimdi fermânın
Derinden dûr olup kılsın mı benden râh-peymâyî” K8/46

“Ser-i râha ederdi çehresin güsterde çün hurşîd
Düçâr olsa Minûçîhr ol şehenşâh-ı cihânbâna” K15/16

“Gil-i râhın alup söyler arûs-ı devlet ü ikbâl
Benim gîsûlarım sen dil-keş eylersin hızâbımsın” K17/15

“Arşa dek çıkmakda mânend-i du‘â-yı müstecâb
Uğrayan âb-ı musaffâ râh-ı şâdırvânına” K19/10

“Çâlâk gerek merd-i reh-i aşk ki vardır
Her hatvede bir hâ’ile-i pür-ciger-endâz” G46/4

“Der-kemindir sipeh-i hat sakın ey zülf-i dirâz
Reh-zeni hâr olanın dâmeni ber-çîde gerek” G55/5

“Tarîk-ı aşkda pâ-mâl-i sâlikân ol kim
Bir iki nakş-ı kadem reh-güzâr olur giderek” G59/3

“Peykân gibi lebinde götür onu tîr-veş
Aşkın cerîde tayy edegör reh-güzârını” G62/3

“Râh-ı pür-çehde geçer âhestegân çâpükleri
Esb-i bahtın germî-i reftârı nâzişdir bize” N3/2

“Onunçün dâ'imâ gitmez yüzünden böyle gerd-i râh” Ms1-3/10

“Selâma durdular serv-i sehîler râh-ı gülşende” Ms43-4/2

2.3.34 Sahn

Evin ortasında büyük boşluk.

“Kim bulur sahnında insan rûy-ı cânan hâletin” Ms44-3/2

2.3.35 Secdegâh

Namaz kılınan yer olup mescid ve camiler ile birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

“Secdegâh eyler idi mihr onu

Sâyebân olmasaydı perr-i hümâ” K38/39

2.3.36 Sidre/Sidretü'n-münteha

Bir ağaç türü olan sidre ile en son anlamındaki münteha ile yapılan birleşik bir kelimedir. Dinde: Hz. Muhammed'in mîraç gecesinde Cebrâil ile birlikte yükseldiği yedinci kat semâda bir makam anlamına gelip tasavvufta: Cenâbıhakk'ı tanımada beşer aklının ve akılla kazanılan bilginin son durağı ve edebiyatta ise: Sevgilinin erişilmesi güç çok uzun boyu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Kur'an'da bir yerde sidretü'l-müntehâ (en- Necm 53/14), bir yerde yalnız sidre (en-Necm 53/16) şeklinde geçer. Sidr iki âyette de (Sebe' 34/16; el-Vâkıa 56/28) “ağaç” mânasına gelmektedir.

“Nihâl-i kaddinin üftâdesidir sidre vü tûbâ

Esîr-i şukkası rûhâniyân-ı arş-ı Rahmânî” K10/48

“Rûzgârın dest-i bürdünden emîn etsin Hudâ
Sidre-âsâ şark u garba dâ'im olsun sâyevev” K40/7

“Sidre vü Cibrîl ü Tûbâ vü cinân durdukça dur” Kt6-1/3

2.3.37 Şark ve Garb

Doğu ve batı. Yön kavramı olarak kullanılmıştır. Bulundukları yerlerdeki memleketleri işaret etmesiyle mekân unsuru olarak değerlendirilmiştir.

“Künâmında yatup ser şîr-âsâ şark u garb içre
Adûlar dilkilensin heybetinden hâr u zâr olsun” K35/3

2.3.38 Taht

Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk olup hükümdarlık nişanesidir. Sarayı temsil ettiğinden dolayı mekân unsuru olarak değerlendirilmiştir.

“Sultân Muhammed Hazreti gûyâ melekdir sûreti
Ol taht u tâcın ziyneti ol dürr-i yektâ-yı kerem” K11/17

“Hemân Allah te'âlâ dâ'im etsin izz ü ikbâlin Ki
zât-ı bî-nazîri revnak-ı taht-ı sa'âdetdir” K13/25

“Şehenşâh-ı cihân-ârâ ki tâc u tahtı yanında
Serîr-i Husrev ü taht-ı Ferîdun köhne efsâne” K15/13

“Eger kim müceb-i fermânı ile âmil olmazsa
Ferîdûn ise de tahtından eyler çarh bigâne” K15/24

“Yine sadr-ı mükerrerem pâ-yı tahtın bûs edüp söyler

Efendimsin veliyy-i ni‘metim gerdûn-cenâbımsın” K17/30

“Cümle târîh-i selef mazbût nâdirdir hele

Böyle düşmek taht u efser ehline şâyânına” K19/28

“Taht üzre cülûs eyleyeli fikrini bir dem

Tanzîm-i umûr eylemeden etmedi münfek” Kt6/14

“Saltanat tahtın dahı zeyn etmedi bir şehriyâr

Bu celâletde bu şevketde bu nâm u kâmda” Kt15/3

“Eyle bezmi tahta-i meşk-i siyeh-mestî-i nâz

Gâhta‘lîket hat-ı la‘lin hat-ı peymâneye” G124/2

“Bizde eyler imtihân çeşmânı sihrin hep Nedîm

Tahta-i meşk-i füsûnuz şimdi biz câdûlara” G128/7

“Otursun pâdişâhım haşmet ü devletle taht üzre” Ms1-2/9

“Bu tâc u tahta ârâyîş bu mülke zîb ü zîversin” Ms1-4/4

“Zât-ı âlî-şânına şâyestedir bu taht u tâc” Ms31-3/1

2.3.39 Tabîat

Doğa. İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların hepsidir. Dünya olarak da kullanılmaktadır.

“Çün böyle bir defîneye kıldın onu emîn
Seyr eyle gayri tâb ü tüvân-ı tabîatın” Kt1/16

“Efendim ol kadar memnûn-ı lutfundur tabî‘at kim
Hezâran beyt ile arz eylemek mümkün değil anı” K29/15

“Hünerde ma‘rifetde hüsn-i ahlâk u tabî‘atda
Değildir misli mektûb-ı debîr-i defter-i fitnat” K42/2

2.3.40 Nişângâh

Hedef kabul edilen, atış yapmak için nişan alınan yer olarak kullanılmıştır.
Sultanların talim eğitimi gördükleri yer olarak da kullanılır.

“Buyurdu sadr-ı devran kim ne var halletmeğe onu
Nişângâh-ı sebû hâzır tûfeng-i âhenin dem-sâz” Kt33/12

“Hatâ etmez tûfeng-i desti ger târiki-i şebde
Nişângâh olsa ona sîne-i mûr içre olan râz” Kt33/6

2.3.41 Dârü's-şifâ

Hastahane olarak kullanılan yerlerdir. Şifahane olarak da kullanılmaktadır.

“Ana bir hasta âdem girse derdinden bulur sıhhat
Değil hammâm bu dârü's-şifâ-yı feyzdir gûyâ” Kt55/7

2.3.42 Bâğbân/Şâhsâr

Bâğbân; bahçıvan anlamında kullanılıp bahçeyi temsil ettiğinden dolayı mekân unsuru sayılmıştır. Şâhsâr ise dallı budaklı ağaç anlamına gelip bahçıvan ile özdeşleşmiştir. Bundan dolayı da mekân unsuru sayılmıştır.

“Seyr eyle bâğbân-ı galatkârın ey gönül
Zülf-i nigâr dediği gîsû-bürîdesin” G99/5

“Dikiş tutsun mu çâk-i gonca seyr etdikde ruhsârın
Tutalım dikdigin nev-nahl-ı gül ey bâğbân tutmuş” G52/4

“Âhı yetişdi bülbül-i zârın ki bâğbân
Çûb-ı duhân edindi gülün şâhsârını” G162/4

2.3.43 Havz

Köşk bahçelerinde bulunan havuzlardır. Köşkler ve yalılar ile özdeşleştiği için mekân unsuru olarak değerlendirilmiştir.

“Ayağı donmadı mı havzın evvelâ başdan
Ya düşmedi mi çenârın eli çemende meğer” K12/4

“Bu âb-ı dil-güşâ oldukça cârî havz-ı dil-cûya
Cihân içinde kılsın emrini fermânını icrâ” Kt8/21

“Kim olur havz-ı musaffâ şîrden deryâ gibi” Ms44-4/4

2.3.44 Sâye bân

Gölgelik alan anlamına gelmektedir. Çadır ve sultanın sarayı yani sultanın yüceliğine mübalağa olarak kullanılmaktadır. Bundan dolayı mekân unsuru olarak değerlendirilmiştir.

“Zîr-i ran fersân-ı nazma tevsen-i tünd-i felek
Sâye bân perr-i hü mâ erbâb-ı irfân üstüne” K2/3

“Fenâ-yı sâye bân-ı ser-bülend-i lutf u cûdunda
Ser-â-pây-ı cihân der-hâb-ı emn ü istirâhatdır” K13/30

“Tınâb-ı sâyebânına işâret eyleyüp der hem
Senin zîrinde pinhândır ruhum bend-i nikâbımsın” K17/17

2.3.45 Tûbâ

Cennetteki bir ağacın ismi olup gölgeliği bütün cenneti sardığına inanılan bir ağaçtır. Cenneti temsil etmiştir. Bundan dolayı mekân olarak değerlendirilmiştir.

“Ebr-i nisan-veş ser-i evrâka ol gevher-nisâr
Tâ ki kad çeksin nihâlân-ı hüner tûbâ gibi” K16/8

“Nahl-i tûbâyı salındırmaz nihâl-i kâmeti” Ms20-3/3

“Kad çeküp her bir nihâl-i tâzesi tûbâ gibi” Ms44-1/3

2.3.46 Kûnâm/Âşiyân

Kuş yuvası, bülbül yuvası anlamlarında kullanılmaktadır. Divan şiirinde hem aşığın yuvası hem de maşukun yuvası olarak değerlendirilmiştir.

“Kûnâmından eder ram-hürde şîr-i şerzeyi rûbâh
Per-i şâhini eyler çetr bülbül âşiyân üzre” K5/34

“Germ edüp yek-rengî-i ülfet gül ü pervâneyi
Âşiyân-sâz oldu bülbüller şema‘ dâñ üstüne” K2/7

“Seher gördüm hezâr-ı zârı lebrîz-i neşât olmuş
Gülün yâd eyleyüp feryâd ederdi âşiyân üzre” K5/9

“Ya sen de ey hidîv-i muhterem etmez misin isbât
Kemâl-i fazlını Şeh Sencer-i huld-âşiyân üzre” K5/46

“Cenâb-ı Âsaf-ı âlî-himem kim âşiyân etmiş
Hümâ-yı baht dergâhındaki tâk-ı felek-sâyı” K8/21

“Nüzûl edüp yine bu âşiyâna ankâ-veş
Derûnu şevk ile sâyende oldu âbâdan” K30/3

“Zihî nev-âşiyân-ı şâh-bâz-ı izz ü devlet kim
Firâzı bâmının hem-sâye-i bâl-i hümâ oldu” Kt45/2

“Değil çeşm-i kebûd ol ebruvânın zîr-i tâkında
İki âvâre kumrîdir ki gelmiş âşiyân tutmuş” G52/2

“Feyz âşiyânı mihr-i hüner cilvegâhısın
Subh-ı bahâr-ı şevke girîbânsın ey gönül” G76/8

“Fezâ-yı sînede bir yavru besledim âhır
Konuşdu eller ile gelmez âşiyânesine” G121/5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME, SONUÇ, KAYNAKÇA

DEĞERLENDİRME

Klasik Türk şiiri ya da Osmanlı şiiri hakkında birçok başarılı çalışmalar yapılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Klasik Türk Şiiri hakkında ilk çalışmalar XIX. yüzyıl ortalarında başlayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Araştırma metodları değişiklik gösterse de hepsinin toplandığı bir nokta görmek mümkündür. Bu nokta ise Klasik Türk Şiirinin soyut kavramlarla dolu bir edebiyat olduğudur. Zamanla bu metodlar dışında yabancı edebiyat araştırma metodları özellikle de Batı edebiyat araştırma metodları kullanılsa da tarafımızca desteklenmemiştir. Düşüncemiz edebiyatın kültür ile paralel olarak ilerlemesini göz ardı edilmemesi üzerinedir.

Şairin yaşadığı dönem şartları göz önünde bulundurularak ve Lale Devri'nin verdiği zevk ve eğlence hayat tarzları şairin anlam dünyasını şekillendirdiği görülecektir. Gelenek dışında bir tavır sergileyen şair somut mekânlar üzerinde bir çizgide gitmektedir. Bu çizgi şairin kendi dönem şairlerinden farklılığını ortaya koymaktadır. Aynı çizgide giden diğer şairlerden farkı ise kaleminin gücünden gelmektedir. Kullandığı yerler İstanbul'un köşkleri ve buna bağlı olarak eğlence yerlerinin bütün canlılığıyla verilmiştir. Damat İbrahim Paşa'nın Nevşehir ve İstanbul'da yaptırdığı yerleri fazlaca kullanmıştır. Bu bakımdan Nedîm zevk ve eğlenceye düşkün tabiatıyla Lale Devri İstanbul'unu şiirine her yönüyle taşımıştır. *“Günlük hayata dair pek çok sahneyi şiirlerinde bulduğumuz Nedîm, 'tecellî dağı' gibi câmiler, 'maarif kumaşı satılan sokaklar' gibi benzetmeleri de bol bol kullanarak, İstanbul'un zengin bir dekorunu çizmektedir.”* (Karataş, 2006)

“Sitanbul içre vü etrâfda bî-haddır âsârı

Husûsâ kim bu beytü'l-kütb-i âlî âlem-ârâdır” Kt57/9

“Etrafta ve İstanbul içinde eserleri sınırsızdır. Ayrıca bu yüce kitap evi dünyayı süsleyen bir yapıdır.”

Nedîm İstanbul ve Nevşehir başta olmak üzere kullandığı bütün mekânları hep bu bakış açısıyla yansıtmıştır. Ya şehrin veya mekânın güzelliğinden ya da mekân içerisindeki yapılardan ve bu yapıların ihtişam ve güzelliğinden bahsetmiştir.

“Bu şehir-i İstanbul ki bî-misl ü bahâdır

Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedadır” K20/1

“Bu İstanbul şehri ki benzersiz ve değerlidir.

Bir taşına bir parça Acem memleketi fedadır.”

“Heyecanını ve hayranlığını bu sözlerle anlatmakla da yetinemeyen şair; İstanbul’u, dünyayı aydınlatan güneşle aynı teraziye koyar ve onun gerçek değerini ancak bu şekilde ifade edebilir.” (Karataş, 2006) Canlı bir betimleme yapan şair sadece gördüklerini iletmekle yetinmez ayrıca kişiye o anı yaşatmakla sanatını icra eder.

“Söyle kim mülk-i Sebânın var mı bir pîrâyesi

Kasr-ı zerrin-tâk-ı Sad-âbâd-ı nev-peydâ gibi” K16/13

“Söyle Seba yerinin bir süsü var mı? Yeni

çıkış Sadabad'ın altın kubbeli sarayı gibi.”

Nedîm divanına genel olarak bakıldığında algı dünyasının çoğunluğu bu gibi somut yerlerin kullanılmasıyla oluştuğu görülecektir. Bu yerlerin eğlence ve zevk düşkünü kişilerin bulunduğu yerler olması da şairin sanat anlayışını göstermektedir. Bu yönüyle şairin gelenek çizgisinden farklı bir çizgi izlediği görülmektedir. Beyitte görüldüğü üzere şairin bu gibi yerleri hep bir süs abidesi veya ihtişamıyla anlam dünyası kurarak aktarmaktadır.

“Bir şekl ile geldin ki gelir maşrıka hurşîd

Yahud ki sehergeh çemenin bâd-ı vezânı” K25/10

“Bir şekil ile geldin ki doğuya güneş gelir.

Yahut ki sabahın erken vakti çimenliğin esici rüzgârıdır.”

Divan içerisinde geçen coğrafi terimlerde anlamlarını koruyarak kullanılmıştır. Bu gibi unsurlardan ise şair cisminin ve cisminin özelliklerinden faydalanarak kullanmıştır.

“Cârûbu zülf-i havrâ ferrâşı bâd-ı cennet

Derbânı izz ü devlet ikbâl perdedârı” K37/19

“(O kapının) süpürgesi hurilerin saçı,
süpürgeci cennet rüzgârı, kapıcısı şeref ve
yüce mevki, perdecisi de mutluluk olsun.”

“Nehy-i esbâb-ı melâhîye k'ola tefrika-sâz

Bulmaya haşre degin berbât-ı nâhid düzen” K1/38

“Oyun esvabının engellemesine ayrılık eden
ola. Zührenin kötü düzenini haşre kadar
bulmaya.”

Divanda yer alan bir başka mekân ise soyut mekânlardır. Nedîm soyut mekânlardan cennet ile haşr kelimelerinden faydalanarak terkip ve tamlamalarla oluşturmuştur. Diğer alanlarda olduğu gibi şair bu gibi yerlerin de anlamını koruyarak vermiştir. Bunlar dışında nesnesel olarak tabir edebileceğimiz yani ismen kullanılıp ama dolaylı olarak bir yer belirten mekânlarda anlam bakımından kullanılmıştır. Örneğin *Âd u Semûd* kavmi Yemen’de bir bölgede yaşamasıyla ve dolaylı olarak burayı belirttiği için kullanılmıştır. Başka bir örnek olarak *tâc* sarayı belirttiği için mekân olarak değerlendirilmiştir.

Divana içerisinde söz uyumu ve söyleyiş kabiliyeti şairi farklı kılan olgulardan birisidir. Bu nedenle çoğu eseri bestelenmeye uygun olup ve bestelenmiş eserleri de mevcut olmaktadır. Dildeki bu güzelliği ile günümüzde bile kendinden bahsettiren şair unvanına sahip olmuştur.

SONUÇ

Mekân unsurları taraması bakımından incelenmesi yapılmış olan Nedîm divanına genel olarak bakıldığında şairin dönemin etkisinde kaldığı ve bu etkiyi güçlü bir şekilde aktardığı görülmektedir. Divanda sosyal hayat bütün zevk ve eğlence özellikleriyle şairin orijinal anlatımıyla detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Divanda şairin seçtiği mekânlar, dönem hakkında ve sosyal hayat hakkında bilgiler vermektedir. Seçilen yerlerin bir başka önemi ise zevk ve eğlence yerlerinin olması şairin yaşayış tarzının şiirine yansıdığı ve gelenek çizgisinden ayrıldığını göstermektedir.

Divan incelemesi yapılırken tezin amacı doğrultusunda bir yol izlenmiştir. Hazırlık aşamasında mekân kavramının araştırılıp ve dönemlere göre nasıl değişiklikler gösterdiğini tespit etmek olmuştur. Daha sonra yapılan araştırmalar doğrultusunda mekân veya mekânsal unsurlar divan içerisinde araştırmaya çalışılmıştır. Mekânlar oluşturulmuş sınıflara dâhil edilerek genel sınıf başlıkları hakkında gelenek anlayışıyla ilgili bilgiler verilip bulunan mekânlar hakkında ise kısa bilgiler sunulmuştur.

Çalışmanın neticesinde divan içerisindeki mekânsal unsurların gerek şairin yaşayışı gerekse de toplumun yaşayışı ve dönemi hakkındaki genel bilgiler görülmüştür. Kullanılan mekânlar dönemin siyasal hareketlerini de göstermektedir. Şairin yaşadığı dönemin Lâle Devri’de olmasıyla birlikte Lâle Devri’nin getirdiği bütün olguları divan içerisinde görmek mümkün olmuştur. İstanbul’un eğlence yerlerini canlılıkla yaşayıp ve yaşatmasıyla da aynı şekilde dönem hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu gibi çalışmaların amacı doğrultusunda öncelikle dönem hakkında bir bilgiye sahip olmak ve bu bilgiler ile dönem anlayışının edebiyata nasıl yansıdığını görmek ve göstermektir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C. (tarih yok). <https://www.sonpeygamber.info/agac-altinda-dinlenen-yolcu>. 07 19, 2021 tarihinde <https://www.sonpeygamber.info/agac-altinda-dinlenen-yolcu>. adresinden alındı
- Altınışik, I. U. (2012). Osmanlı'da Zaman-Mekan Kavrayışının Değişimi; Edebi Metinler Üzerinden Bir İrdeleme. *Electronic Turkish Studies*, 3060-3063.
- Avcı, C. (2002). *TDV Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisra>. adresinden alınmıştır
- Aydın, A. (2003). *Tarihül-enbiya Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Seda Yayınları.
- Baş, M. (2013). Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(1), 168.
- Esin, E. (tarih yok). <https://islamansiklopedisi.org.tr/amuderya>. 08 06, 2021 tarihinde Amuderya. adresinden alındı
- Esmâ, Ş. (2017). Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerinde Nil Nehri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 19, 275-312.
- Gürtunca, M. F. (t.y). *Kara Davud Delâil-i Hayrât Şerhi*. İstanbul: Huzur Yayınevi.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/F%C4%B1rat>. (tarih yok). 08 05, 2021 tarihinde alındı
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tophane>. (tarih yok). 08 06, 2021 tarihinde alındı
- <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/saraylar-kasirlar-koskler/47/semsi-pasa-kasri-serefabad-kasri/900>. (tarih yok). 08 06, 2021 tarihinde alındı
- Kaplan, Y. (2010). Türk Hamam Kültürünün Divan Şiirine Yansımaları. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 131-155.
- Karataş, L. (2006). Nedîm Divânı'nda Lâle Devri Sosyal Hayatın İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir.
- Kartal, A. (2021). Klasik Türk Şairinin Dilinden “Baykara Meclisi”. *Türk Kültürü İnceleme Dergisi*(43).
- Kılıç, M. (2016). Sünbülzâde Vehbi'nin Gazellerinde Meyhâne ve Meyhâneye Ait Unsurlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 402.
- Macit, M. (1997). *Nedîm Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2006). *TDV Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nedim--divan-sairi>. adresinden alınmıştır
- Moran, B. (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim.
- Okçu, N. (tarih yok). *Şeyh Galib Divanı*. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Özcan, A. (2003). *TDV Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri>. adresinden alınmıştır
- Özcan, A. (2003). *TDV Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri>. adresinden alınmıştır

- Pala, İ. (2014). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şentürk, A., & Kartal, A. (2014). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh.
- Tetik, B. (2015). 15. Yüzyıl Divanlarında Mekân Algısı Avnî, Cem Sultan, Ahmet Paşa, Necatî ve Rûmî Örneğinde. Ardahan.
- Ünver, İ. (1998). <https://islamansiklopedisi.org.tr/heft-han>. TDV İslam Ansiklopedisi. adresinden alınmıştır
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 301-302.
- Yılmaz, G. A., & ÖZGÜRBÜZ, M. E. (2019). Klasik Türk Edebiyatında Cinsiyetlendirilmiş Mekânlar: Nefhatü'l-Ezhâr, Zenân-Nâme, Mir'ât-ı Cünûn Örnekleminde Kadın ve Mekân. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2) 293-306.
- Yücetürk, O. S. (tarih yok). <https://islamansiklopedisi.org.tr/belkis>. 08 06, 2021 tarihinde Belkis. adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Emre GÖL	Fotoğraf		
Doğum Yeri:				
Doğum Tarihi:				
Medeni Durumu:				
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Karaorgan Fehim Yenice İlköğretim		Sarıkamış	2000-2005
Ortaöğretim	Karaorgan Fehim Yenice Ortaöğretim		Sarıkamış	2005-2008
Lise	Karaorgan Fehim Yenice Lisesi		Sarıkamış	2008-2012
Lisans	Erzurum Atatürk Üniversitesi		Erzurum	2013-2017
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi - Erzurum Atatürk Üniversitesi Ortak Program		Artvin - Erzurum	2018-2021
İş Deneyimi:	Öğretmen			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
e-posta				
Yayınlarımlarım:				